

Jókai Mór

A kétszarvú ember

TARTALOM

- I. A KÉT ÁRVA**
- II. A RÉM**
- III. A SERASKIER**
- IV. EGY JÓ TRÉFA**
- V. INTRA DOMINIUM ÉS EXTRA DOMINIUM**
- VI. A JÁMBOR EMBER ÉS SZOLGÁJA**
- VII. A BETELT FOGADÁS**
- VIII. MEGLEPETÉSEK**
- IX. A TANÚ**
- X. AZ ŐR**
- XI. AZ ÍTÉLET**

I. A KÉT ÁRVA

Néhány órányira a Serethről, őseink Magyarország előtti lakhelyén, állt Kucsuk Mehemed basa vára egy kellemes völgy ölében.

Keletről egy roppant barlang van a hegyben, inkább egy óriási fülkének nevezhetni, mert nyílása éppen oly magas, mint az üreg maga, s a nap délutánonként egész a fenekéig besüt, buja pázsittal s hímes virággal vonva be annak felszínét, míg körös-körül virágos bokrok, sötét lombú fák, repkényfüzérek csüngnek padmalyairól alá, olyá varázsolván a nyílt üreget, mint egy felkoszorúzott ágymennyezet, vagy egy díszített színpad, s még legbelső falai is be vannak vonva sötétzöld mohával, mi közül oly szépen tűnik elő egy-egy tarka csigahéj.

E hely legkedvesebb mulatóhelye Katalinnak, a basa egyetlen nejének. A barlang repkénykoszorús nyílása, belőle kitekintve, mintegy óriási rájába fogja a vidéket, s a kép méltó a rájához. Előtte egy tó terül, sima tükre csaknem a barlang nyílásáig jó, kétfelől mellette magas, virágos partok, miknek gömbölyű fáin kétfelől csaknem összehajlanak a tó felett, s e lombkárpiton át egy szemközti lovagvár fehér ormai tekintenek le a tó sötét vizébe, s túl e váron, messze, messze! a halványkék égre rajzolva, mint egy álomkép tűnnek elő a székelő havasok.

Itt ül most is az odalisk¹ a lágy fübe heveredve, illatos ezüsthűz árnyában, a keleti szőnyegek, a madártollas napernyők szögletben hevernek, helyettök virágos pázsitot s illatos lombokat adott a természet.

A délceg úrnő hölgyei a tóban fürödnek, s ki-kijőnek a partra játszani, enyelegni, - egy-egy hárfát kap kezébe és énekel, - közbe felsikoltoz némely rabnő, kit társnéja tréfából a víz alá buktatott. Katalin nem látja, nem hallja őket, tekintete, lelke, gondolatjai túljárnak a fénylő bérceken, mik amott a távolban rémlenek, szemei az alkony-égen vesztegnek, mely annál távolabb látszik, minél tovább nézzük.

Mit vár onnan? Tán a postagalambot, mely üzenetet hoz távol kedvesei felől? Vagy tán egy felhőnek is örülne, ha onnan látná jőni?

Hisz ott neki hazája van, azon bérceken túl született, ott laknak rokonai, ismerősei mind. De azok nem rokonai többé, a büszkén nemes Kállay család megragadta a leányt, ki törököt választva férjül; s férje és egyetlen fia most ott harcolnak azon haza földén, s tán győzni fognak és eltemetik Magyarországot, vagy vesztenek, s akkor Magyarhon temeti el őket! Miért imádkozzék?!

Végiggondol lelkében mindazoknak arcain, kiket egykor oly jól ismert; - előtte félig öltözött bajadérek táncolnak vidám karéjban, egymást ölelve, virágfüzérekkel átfonva, rózsapiros ajkaik mosolyognak, gyöngysor fogaikat láttatva; ő Beldinét látja maga előtt szende leánykori arcával, Apafiné méltóságos tekintetét, Csákyiné büszke arcát s Bánfi Dénesné szenvedő vonásait; a legutolsó cselédre is emlékezik, ki anyja udvaránál lakott, öreg dajkáját, szobalányait gondolja maga mellett járni, hallani képzeletben a pusztai aratóleányok mezei dalait, kiket arc és név szerint ismer, az oly mélabús dalokat, hogy szinte sírt bele, aki eldalolta, aki meghallgatta; - maga se tudta miért?

És e pillanatban a kertajtó előtt egy magyar népdal bús melódiája kezdett el hangzani.

¹ A török kedvenc nejét hívja így, nem egyedül rabnőit.

Katalin fölrezzent az ismerős dallam hallatára, s figyelni kezdte rá.

Szelíd gyermekhangok éneklék ez anda verset:

„Hová repülsz, hová,
Kis gerlice madár?
Mit hordogatsz össze
Gyöngé szájacskáddal?”

„Puha tollut hordok
Apámnak ágyába,
Hímes szép virágot
Anyám sírja fölé.

Virág legyen rajta,
Mikor apám megjő;
Puha legyen ágya,
Mikor belefekszik.”

- Kik azok, kik ott énekelnek? - kérdé Katalin hölgyeitől.

- Csavargó énekesek, elhajtsuk őket?

- Adjatok nekik tíz aranyat, s engedjétek a kertbe jöni, hogy énekeljenek.

A gyermekhangok még búsabb dalt kezdtek.

„Nem az ám az árva,
Kinek apja nincsen;
Hanem az az árva,
Kinek hazája nincs:
Mindig van halottja,
Reggel, este sírhat,
Akármerre menjen,
Mindig temetni jár,
Akármit vegyen fel,
Mind gyászruha rajta.”

Katalin szeméből két könny esett szép keblére.

- Elhajtsuk ez alkalmatlanokat? - kérdék a rabnők - kik így megszomorítanak dalaikkal?

- Adjatok nekik ötven aranyat, kérjétek, hogy énekeljenek még többet, csak szomorút, a dalban nem szeretem a vígat.

És újra hangzott:

„Szomorú fogságban
Tenger partja mellől
Szegény magyar bajnok
Kitől izenhessen?”

„Kitől izenhessen
Kedves jó nejének?
Gyöngé kisfiának?
Síró leányának?”

Szállnak a nagy égen
Vándorló madarak,
Fecske, gólya, hattyú,
Szép hazája felé.

„De fecske fecsegő,
Gólya kelepelő,
Rájok nem bízhatja
Titkos üzenetét.”

„Bízza a hattyúra,
Hattyú olyan madár;
Az csak akkor szólal,
Mikor halni készül.”

„Ne üzenj senkitől,
Szegény magyar bajnok,
Tenger partja mellől,
Tatár rabságából.”

„Feleséged már a
Föld alatt nem hallja,
S két árva gyermeked
Bujdosni ment hozzád.”

- Hívjátok elém e dalosokat - monda Katalin, s a hölgyek nemsokára két fiatal szőke gyermekkel tértek vissza, egyik fiú volt, másik leány. Arcaik a naptól leégve, ruháik kopottak, de vonásaikban annyi nemesség, annyi őszinte fájdalom látszott, mintha azon szomorú dalokat, miket nagy urak mulattatására, ajtók küszöbei előtt énekeltek, magokban éreznék; a fiú arcán meglátszott a könny nedves nyoma, mely azon végiggördült.

- Jertek közelebb - inte Katalin - üljetek ide lábaimhoz - s egy szőnyeget terítettett le számukra, s nyájasan hívta magához.

A fiú alig lehetett több tizenhárom, a lányka tizenkét évesnél, amannak göndör gesztenyeszín haj fedé szép, domború homlokát, s halvány arca felett erős szemöldök s egy pár olajsetét szem uralgott, míg a lányka piros, telt arcához s derült, kék szemeihez úgy illett a szabadon aláfoló selyemszőke hajzat.

A fiú félénk, szemérmesnek látszék, a lányka bátrabb, vitorabb volt, ő biztatta bátyját, kézen fogva:

- No, jer, üljünk ide e jó török asszonyság lábaihoz. Látod, milyen szelíden néz reánk. Jer, ne félj.

A fiú felveté szemeit nagy büszkén, mintha azt kérdezné velök: „hát féltem-e én valaha?” s azzal fogá mandolinját, s leült vele a szőnyegre.

- Oh ne gondolja ám azt kegyelmed, jó asszonyság, hogy Károly fél - beszélt kedves csacsak-sággal a lányka -; csakhogy valami jutott neki eszébe, s azon elszomorodott; majd mindjárt fogunk mi énekelni, azonnal, tudunk igen szép dalokat.

Katalin odavoná magához a gyermeket, s végigsimogatva annak szép szőke haját, résztvevőleg kérdezé tőle:

- Honnét jöttök ti e tájra, jó gyerekek?

- Hazánkból Erdélyországból, Felső-Fehérvármegyéből - válaszolt a lányka, - a fiú szóval volt -; nekünk is volt ott kastélyunk, majd oly szép, mint a kegyelmedé - folytatá lelkesülve, s hozzátevén nagy szemérmesen: - de ki kellett belőle jönnünk.

Az odalisk érdekelten voná maga mellé a leánykát.

- Hogy jutottatok e sorsra, gyermekem? Nincsenek szülőitek, hogy idegen országban énekléssel keressetek kenyereteket?

- Anyánk meghalt - viszonzá a leányka egy szemébe lövellő könnyet törölve szét -; atyánkat pedig elfogták, s most tatár uraságnál van rabláncon, azt sem tudjuk, kinél, csak annyit, hogy ebben az országban van; míg anyánk élt, kétszer is megküldte érte a váltságdíjat annak az úrnak, akinél fogva van, de a hírnök nem jött soha vissza, vagy elszökött a pénzzel, vagy megölték az úton; egyszer aztán, hogy anyánk meghalt, és mi árvaságra jutottunk, érkezett haza egy ember Tatárországból, aki együtt volt fogságban atyánkkal, az egy ideig gondot viselt reánk, hanem nemsokára azt mondta, hogy ki kell mennünk a házból és a jószágból, mert azt az atyánk neki eladta, és a fejedelem odaajándékozta. Nem maradt semmink, mint egy fülönfüggőm, amit az atyám vett, és Károlynak a lantja.

- De egyebem is maradt - szólt közbe a fiú bátor tekintettel. - Egy vadászkésem.

A fiatal suhanc olyan képpel mondta azt, mintha valakire gondolna, mikor annak a markolatját fogja.

- S mi történt veletek tovább, hogy jutottatok ide? - kérdé részvét és tudnivalótól érdekelve Katalin.

- Hát, elébb kimentünk kedves anyánkhoz a temetőbe, ott sokáig sírtunk, azután pedig megéheztünk, egész nap elbolyongtunk az erdőben, s ettünk vadgyümölcsöt, akkor én azt mondtam Károlynak: hallod-e? Koldulni nem szép, ahhoz nem is értünk, hanem neked van lantod, én pedig tudok énekelni; mikor a török urak erre jártak, sokszor kértek, hogy énekeljünk nekik, s tréfából nemegyszer adtak ezüst- és aranypénzt. Menjünk el oda, ahol ők laknak, ahol atyánk fogva van, hátha ott még többen szeretik a dalt, s most igazán is adnak pénzt? Mi így majd bejárjuk egész Törökországot, mindenütt énekelünk a városokban, s majd ha sok ember gyűl hozzánk, megkérdezzük, hogy nem tudják-e, merre van az édes atyánk? Ami pénzt pedig adnak, azt megtakarítjuk szépen, s ha fölhaláltuk az atyánkat, akkor kiváltjuk rajta.

Katalin elragadtatva szorítá magához a fecsegő gyermeket, hangosan zokogva.

- Nem! Ilyen vér csak az én hazám gyermekeiben buzog.

A lányka megcsókolá a nő kezét, s kebeléből kicsiny, de jól tömött erszényt vonva ki, mutatá dicsekedve:

- Lásd, kegyelmes asszony, nem jártunk hiába, a jó török urak nem hagytak bennünket üres kézzel távozni kapuiktól, és mi megtakargattunk szépen minden fillért, ebből nem szabad semmit elvennünk, mert ez apám váltságdíja, sokszor fekszünk le éhesen, de ehhez nem nyúlunk soha.

Katalin remegve tartá a gyermek kezeit kezében.

- De gyermekem, nem félsz-e, hogy ilyen idegen országban valaki bántani fog tégedet, ily fiatal leánykát?

- Hát nem azért vagyok-e én mellette? - szólt közbe délcegen a fiatal bátya, oly önhittén, mintha az a vadászkés már óriássá tenné.

- Mondjad, Károly, azért van mindkettőnkkel az Isten - igazítá ki helyesen a lányka.

- Azután, - folytatá a kis fecsegő - ki bántana bennünket, ha megmondjuk, hogy mi atyánkat keressük? A múlt télen, hogy egy nagy várost el kellett hagynunk, s húsz napig vándoroltunk, - a zivatar az úton ért, esett a hó, zúgott a szél, a hófűvás belepte az utat, a varjúk károgtak fölöttünk, mi behúztuk magunkat egy kis barlangba, ott összetettük a kezünket és könnyörögtünk: „Jó zivatar, fehérszakállú öreg bátya, légy kegyelmes, ne hagyj megfagynunk az úton, mert mi jó atyánkat keressük!” Azzal megöleltük egymást, s elaludtunk egymás ölében. S lásd: amint reggel fölébredénk, nem volt hó, sem zivatar, meleg eső elverte a havat, szivárvány látszott az égen, kismadár fütyült a bokron a rút varjú helyett, s húsz napig olyan meleg volt, mint tavasszal. Majd egy erdőbe jutottunk, ott eltévedtünk, s nem ettünk nagyon sokáig, s még kunyhót sem leltünk sehol. „Jó erdőcske! - kértük szépen, - ti derék rengeteg szálfák, ne hagyjatok éhen elveszni bennünket, mert mi jó atyánkhoz indultunk!” s lásd, asszonyom, tél derekán, mikor semmi gyümölcs nincsen, egy nagy diófát találtunk, annak alja terítve volt mind dióval, s három napig volt mit ennünk. Egyszer éjjel farkasok ordítottak az erdőben, mi felfutottunk egy fára, a farkasok odajöttek, s elkezdtek rútul üvölteni. „Jó farkasok, - kértük őket, - ti kedves, szép állatocskák, ne bántsatok mibennünket, hagyjatok elmenni atyánkhoz,” - s ím, asszonyom, egy közülök, a legvénebb, a szakállas farkasvezér elment tova, nemsokára visszajött, egy nagy őzet hozott a hátán, s magával hítta a többieket, s úgy nevetett fehér fogaival ránk, mintha mondta volna, mehettek már, jó gyermekek, ne féljete... Ha fűvó szél, téli erdő, éhes farkas irgalmas lehetett hozzánk, ember rosszabb lenne, mint ők?

Katalin mindig közelebb kezdé vonni magához a gyermeket, amíg azon vevé észre, hogy egészen keblén tartja.

- Ne menjete innen tovább - mondta hozzájuk ellágyult hangon; - maradjatok itten nálam, nekem is van jó gyermekem a távolban, ahelyett lesztek ti nekem, valahányszor nyájasságot tesztek veletek, azt fogom hinni, idegen nő éppoly nyájas az én fiamhoz, ki nemcsak havas zivatarban, hanem kardok éle közt jár.

- De, mi atyánkat keressük, és nem maradhatunk tenálad.

- Évekig eljárhattok az országban, jó gyermekeim, mégsem találtok reá, keresztülmehettek azon a falun, melyben rejtve van, anélkül, hogy ráakadnátok; gyorsabban és biztosabban segíthetek én rajtatok. Rögtön elküldök sebes követeket az ország mindazon főuraihoz, kik rabszolgákat tartanak, s kérdezősködni fogok atyátok után, és ha ráakadtam, kiváltom.

A két gyermek sírva borult Katalin elé, kezeit szorítva ajkaikhoz.

- Rögtön hozzáfogunk a kivitelhez - szólt az odaliszk, intve hölgyeinek, kik nemsokára frissítővel tértek vissza, s a két gyermek elé téve, kínálni kezdték őket jó szívvel.

A lyánka olyan keveset evett, mint egy madár; a fiú szemét lesütve fordult az odaliszkhez:

- Adass nekem, asszonyom, fekete kenyeret.

Katalin csodálkozva kérdé, miért?

- Mert nekem csak az esik jól; - felelt a fiú szigorún, s komoly daccal védte magát könnyebb lelkű testvére ellen, ki erővel ajkai közé akart dugni egy cukros banánt.

Eközben három eunuch állt meg a grotta előtt, melleiken keresztbe tett kézzel, az úrnő parancsára várva.

- El fogtok menni azonnal hárman három felé. Egyitek sorba veszi *Riza bég*, *Omár aga* és *Ben Mutasszem fő uléma* laktanyáit; másik meglátogatja *Halil effendit*; harmadik felkeresi az *alseraskiert*, *Baruch Tavaifot*, mindeniket felszólítjátok, hogy ha találkozik rabszolgáik között egy magyar nemes, kinek neve...

- *Boór Ádám, illyefalvi...* - egészíté ki büszke hangon a fiú.

- Tehát azt, az érte várandó váltságdíjat kezemből átvéve, nekem szolgáltatassák ki, üdvözletemet adjátok át mindenütt, s biztosítsátok őket férjem barátságáról. Megálljatok még: akadhat némely, ki rabjainak más nevet adott, s valódi nevénél fogva így rá nem akadhattok, ha csak leírás után nem. Jó gyermekeim: emlékeztek-e atyátok alakjára, arcára? El tudnátok-e mondani, milyen volt?

A fiú elgondolkozni látszott, de amint előidézé lelkében atyjának vonásait, szemei lassankint könnybe lábadtak, s összeszorított ajkainak rebegésén látszott, miszerint közelebb van ahhoz, hogy sírjon, minthogy beszéljen.

A lyánka elébb várta, hogy testvére fog beszélni, s hogy az hallgatott, ő kezdte el mondani:

- Atyánk magas, karcsú férfi volt...

- De széles vállú és izmos... - egészíté ki hévvel a fiú.

- Szép fehér kezei voltak...

- De erősek... - mondta emez.

- Szelíd arca volt, szép szőke bajusza és kék szemei, mik mindig mosolyogtak, ha velünk beszélt.

- De villogtak, mikor harcolt!

- Egyéb jel nem volt arcán? - kérde Katalin.

- De igen - felelt a fiú -; egy sebhely a jobb halántékán, amit Vöröstoronynál kapott. De aki a sebet adta, az meghalt ám! - veté utána sietve.

- Jó - szólt Katalin az eunuchokhoz fordulva -, ti sorba néztek minden rabot, ki e leíráshoz legkevésbé is hasonlít; - lehet, hogy azóta már megöszült, akit keresni fogtok, arca elvadult, de ti azért minden ott lévő magyartól kérdezzétek meg nevét, s ha ráakadtok illyefalvi Boór Ádámra, sietve jöjjetek vissza, megvinni érte a kívánt váltságdíjt.

A küldöttek lóra ültek, s elvágtattak; a lyánka oly jókedvű lett, mintha azok már bizonyosra mennének, s vissza sem jöhetnének atyja nélkül, de a fiú elkomorult, s míg testvére kedves dalát zengve vidítá hálaadó kedéllyel a jóltevő úrnőt, ő félrevonult egy bokor alá, s ott elszomorodva megült, míg a lyánka odament hozzá:

- Mit szomorkodol? Hisz elhozzák majd atyánkat, - szóla hozzá biztatólag.

- Azon búsulok, hogy itt maradtunk - felelt a fiú bánatosan -; én tudom, hogy nem találja meg őt senki, csak én...

- Én sem?

A fiú tagadólag inte fejével. Erre aztán a lyánka is szomorú lett, s visszatérve az odaliszkhez, oly bús dalokat énekelt ismét, hogy szinte sírtak bele.

Néhány nap múlt el, mialatt Katalin mindennek bővében tartá a két felfogadott árvát, csak jó kedvet nem tudott nekik adni. Károly egyre menni vágyott, s úgy elült naphosszat egy magas dombtetőn, szüntelen egy táj felé nézve, s gyakran mondá testvérének: „Arra szeretnék én menni, arra hiszem én apámat.”

Napok múlva előkerültek a küldöttek, előbb az egyik, majd a másik, utoljára a harmadik.

A két első minden rabjait sorra nézte a bégnek, az agának, az ulemának, az effendinek; sehol sem találta, akit keresett, a harmadik pedig, ki a seraskiernél járt, ilyen goromba választ hozott vissza azon kérdésre, hogy nincs-e nála egy illyefalvi Boór Ádám nevű, ilyen és ilyen arcú, termetű magyar rab?

„Hát mióta vannak neveik a kutyáknak? Ki hívja az ökröket, lovakat úgy, ahogy ők akarják? Egyik *kesely*, másik *fakó*, egyik *villás*, másik *kormos*; én hívom *pejkónak*, akinek eladom, hívja *rárónak*, s az nem megy az anyakönyvbe. A rabszolgák között pedig nincs semmi különbség, hogy egyik ilyen, másik olyan! Van két füle, van két keze, lába, ha még le nem vágattam, van egynek *két szarva* is. Pusztulj a pokolba!”

- Mondtam - sóhajt fel a fiú -, hogy nem fogja őt feltalálni senki, csak én.

E pillanattól fogva nem volt a fiúnak többé maradása. Rögtön menni akart azon táj felé, merre őt egy titkos ösztön vonta, s nem fogott rajt sem kérlelés, sem vigasztalás.

Katalin látva, hogy vissza nem tarthatja őket, még egy utolsó próbát kívánt értök tenni, s ez az volt, hogy elmenjen velük együtt a seraskierhez; - amit a fiúnak csak a titkos sejtelen sugott a vízen túli táj felől, azt Katalin érett meggyőződésből hitte: a seraskier birtoka volt azon táj, s éppen a durva visszautasítás volt legnagyobb ok azt hinni, hogy a keresett rab az ő birtokában van.

Másnap mindjárt felkészült az útra a derék hölgy; azon időkben, és kivált Moldva belsejében nagy hozzákészülődéssel járt egy több mérföldre teendő utazás; a keskeny, vízmósás rongálta hegyi utakon csak szoktatott paripán vagy öszvéren lehetett haladni, gyakorlott kalauz vezetése mellett, ki a hegyek minden zegezugát ismerte, s nem jött zavarba, ha egy vagy más ösvény el volt zárva aláhengerült kövekkel, s jól ismerte a hegyi folyamok átgázolható sekélyeit. Elöl-hátul jó csomó bátor fegyveres szolgálta vette körül az utazókat, védve őket ólálkodó rablók ellen, s velük ment egy fizetett csausz, ki, mint eleven útlevel, biztos átjárást szerezzen nekik a mamelukoktól őrzött kapukon, s a murzák hajdúi között. Őt-hat teherhordó öszvér szállítá utánuk a több hétre való eleséget, mert vendégfogadóknak sehol híre sem volt, vendégszeretnek még kevésbé, s ha vagy egy folyamnak ki tetszett áradni, három napig tehettek egy órai utat, s ugyanezen okból sátraikat is magukkal hordták, s ahol elesteledtek, ott ütöttek tanyát.

A fiú látva e terhes készüléket, szerényen mondá fogadott anyjának:

- Miért tész magadnak ennyi alkalmatlanságot? Áldj meg bennünket, és bocsáss tova. Elmegyünk mi egyedül a seraskierhez. Álltunk mi nagyobb urak előtt is.

- Nem bocsátlak nálam nélkül. Ő bizonyosan titeket is ott fogja. Én ismerem jól a vén renegátot. Lopás, rablás, csalás, gyilkolás nála mindennapi kenyér.

- Az Istenért, kegyelmes asszony. Akkor te is félj odajőni.

- Ne feledd, fiam, hogy én Kucsuk basa neje s Feriz bég anyja vagyok, kiknek kardjait Moldvában is jól ismerik.

Az asszony annyi önbizalommal mondá ezt, hogy a fiú szinte büszke kezdett lenni, hogy neki ily bátor fogadott anyja van.

Még aznap este Katalin egész kíséretével útnak indult, ő maga erős oláh ménen lovagolt keleties török öltözetben, mint azon táj amazonai szoktak, magas gyöngyházyeremben, turbánjában rengő kócsag, oldalán görbe szablya.

A leányka csengős öszvéren ült, mellette bátyja ment gyalog, nyeregkapáját fogva, hogy kis testvére le ne essék. Az öszvért zablájánál fogva vezette egy barna képű oláh kalauz, míg a karaván élén egy török kalauz ballagott.

A török kalauznak fogadása tartá, akárhol az úton keresztülfolyó patakot talált, abban harmincháromszor megmosni kezeit és ábrázatját; az oláhnak pedig az a fogadása volt, hogy ahol egy szentképet talált az útfélen, s előtte kiürülve a pomana korsaját, addig odább nem ment míg forrást nem talált, amiből azt megmerítse; mely vallásos és emberbaráti fogadások számtalanszor nyújtának az egész társaságnak alkalmat a megpihenhetésre.

A török kalauz szóval ember volt, annál beszédesebb volt az oláh, elmondta apjának, anyjának, öregapjának minden viselt dolgait; minden bokorról, patakról tudott valami emlékezetet: „itt ebben a kőben bukott el a Murza paripája tavaly nyáron; amott, abba a fába véste a nevét Drágu Lupuj, meg a szeretője Muntye Ljubu, derék egy pár voltak; itt akasztatta fel azt a harminc rablót sorba egymás mellé Halil effendi; abban a lyukban ott lakott a süvöltő sárkány, akit Balina Gregu szurokpogácsával megölt. Itt nyomta agyon a terhes szekér azt a zsidót, aki öt esztendővel ezelőtt felfordult, s a szekér alá esett. Amott verték agyon a debrenyi kántort a zsványok öt dénárért. Itt volt ezer esztendő előtt az a nagy tó, amiben aranyhajú Flore fürdött, meg az aranyludak. Ezen a kövön állt Drakul vajda, mikor a cigányasszony megjövendölte neki, hogy Várna alatt el fog esni a magyar király, s ő a fiát küldte hozzá két jó futó paripával, hogy megszabadítsa...”

Mindezen helyeken már messziről mutogató a jó oláh, ki szüntelen karavánok vezetésében vénült meg, s valahányszor egy említett helyhez ért, mindig egy követ vetett oda, úgy hogy idő jártával egész halmot rakott mindenüvé.

Ilonka - így hívták az árvaleányt - figyelmesen hallgatá mind e meséket, gyermeklelke elandalgott a tündéres, a szokatlan, a borzasztó regéken, s ha vezetője el talált hallgatni, ő kérdezé: hát e helyről nem tudsz valami mesét? Mi gyújtotta fel ezt a fát? ki égeti azt a tüzet ott a távolban, mi füstöl ott az erdők közt, micsoda veresség csorgott ottan le a sziklán? mi csattog úgy a távolban? és az oláh semmire sem felelt volna azt, hogy nem tud róla; sem oly tudatlan választ nem adott, hogy azt a fát a villám gyújtotta volna meg, hogy a tűz pásztorfiúk műve, a füst pedig szénégetőké, és a veresség nem egyéb zápormosta veres földnél; s a távoli zöreje a hegyi patak moraja; hanem megmagyarázta szépen, hogy ahhoz a fához egy kegyes oláh barátot kötöztek kegyetlen tatárok, s úgy gyújtották meg alatta, ott a tűznél zsványok sütnék ökröt, s a füst a föld alól jő, hol kecskelábú boszorkányok főznek irtóztató üstben rettenetes főzeléket, az a veresség pedig ott a griffmadárnak a vére, s ami zuhogást hallani olykor a messzeségből, az nem egyéb, mint a kétszarvú embernek a köhögése.

A leányka csak hallgatta, amíg csodákról és tündérekről volt szó, de a legutóbbinál elnevette magát, s megtaszítva kis kezecskéjével az oláh mozsárnyi báránysüvegét, mondta:

- Eredj, te bolond! Mit mesélsz nekem kétszarvú emberről.
- No, no - inté az oláh -, majd meglátod, csak jól ne viseld magad.
- Hát milyen az? Mit csinál az itt?

- Tudom is én, hogy mit csinál? Én csak azt tudom, hogy elszaladok, ha meglátom.
- Hát láttad te? - kérde a lyánka, féltében nevetve.
- No, no, csak ne vess. Éppen az ilyen gyerekeket kapja el, mint te vagy.
- Mit ijesztgeted azt a gyermeket? - riadt rá odafordulva Katalin. - Mit hazudozol annyit.
- De nem hazudok én - állítá az oláh -; ahányszor gyermekhangot hall, mindjárt előjön a kétszarvú ember, amiért ha valaki keresztülmegy a Dzerdzsina völgyén, már előre beköti a gyerekei száját, hogy ne beszéljenek.

Katalin elkacagta magát.

- No itt nincs több gyerek, csak te magad, jó kalauz, hát kösd be a szádat, mert mindjárt a Dzerdzsina völgyet érjük.

Az említett völgy egy sivár, elhagyott hely, már messziről kiválik az egész táj közül: egymásra hányt sziklák, égnek emelkedő csúcsok vadon tömkelege az, mikről kuszáltan merednek szét a vihartépte fák. Alig látszik rajra valami zöld, az út a sötét mélységbe kanyarodik alá, s ott elvész szem elől, míg ismét szörnyű távol látszik újra, amint előtekeredik a magas hegyháton, mint egy fáradt kígyó; a sziklák közül nagy zuhogva, csattogva jön alá egy sebes hegyi patak, mely mintegy körülölelni látszik a szomorú, barátságtalan völgyet, elválasztva azt a vidék mosolygóbb részeitől. Az egész völgy alig mutat valami élő, csak a bérci sasok kóvályognak a magasban kanyargó, méltóságos röpttel.

A nap már aláfelé hanyatlott, s a félhold ezüst sarlója kezdett meglátszani az égen. Amint a hegyi folyamhoz értek, a török kalauz ismét megállt, megmosta kezeit és orcáját harminc-háromszor, a társaság azalatt várt.

Mikor ennek vége volt, akkor meg a papucsait húzta le.

- Barátom! - kiálta rá Katalin - csak nem tettél magadban új fogadást, hogy a lábaidat is megmosd harmincháromszor minden patakban?

A török röviden válaszolt.

- Ma nem megyünk tovább.
- Hogyne mennénk? - sürgeté a nő -; az idő szép, és még elég világos, az állatok nincsenek elfáradva, s elég pihenve jövünk.
- A hold már feljött - viszonzá a török -, s holdfeljötte után nem megyek keresztül a Dzerdzsina völgyén.
- Miért ne mennél?
- Mert ott lakik a kétszarvú ember.
- Te tréfálsz.

A török bólintott fejével, mintha azt jelentené, hogy bár tréfálhatna.

- Hát kicsoda, micsoda az a kétszarvú ember?

A török vállat vonított.

- Iblisz.²

² Rossz szellem a törököknél.

- S láttad te ezt az Ibliszt?
- Szaladtam előle.
- S ő kergetett?
- Nem néztem hátra.
- Adj legalább hosszabb feleletet: minő alakja? arca? viselete?
- Szarvai homlokából vannak kinőve, felfelé, mint egy kecskebaké; lábai szőrös tehénlábak, hasított körömmel, válláról kérges bivalybőr csügg, farka hosszan lóg utána.
- Úgy van, asszonyom, szórul szóra ilyen - állítá az oláh kalauz is.
- Ejh. Álmodtátok ti ez alakot, s most azt hiszitek, hogy láttátok.
- Én nem álmodtam asszonyom - szólt a török -, mert ijedtemben úgy nekifutottam egy fának az orrommal, hogy most is félreáll tőle.
- Vagy hát szemeid csaltak meg, s lehetett, akit láttál, valami pajkos pásztorgyerek, ki kecskebőrt húzott fejére, hogy az utasokat ijeszgesse.
- Mellettem haladt el tíz lépésnyire, asszonyom, mert amint fél arcommal a fába ütődtem, elestem egy bokorban, s onnan láthattam, és ő nem vett észre; - idős férfikorban lévő ember volt, az arca szomorú és nem rút, nagy hosszú szőke szakállá melléig ér, s a két hátrahajló fényes szarv egyenesen a homlokából van kinőve, a haj választékai közül, még a bőr repedései is látszanak mellette körös-körül. Mellettem ment el, asszonyom, kezében nagy furkósbottal; Allah lássa meg lelkemet, ha csak egy szót nem mondtam igazat!

Katalin bosszúsan ráncolá össze homlokát.

- Tehát nem jössz keresztül?
- Ha három esztendőt ígérsz a paradicsomból, még akkor sem.
- Akkor itt maradsz *kardos*,³ mert mi továbbmegyünk, holnap utolérhetsz bennünket. Hát te, frátye! - fordult ekkor az oláhhhoz -, két arany felpénzért megteszed-e az utat?

Az oláh vakargatni kezdett a csimbókjai között, mintha gondolkoznék.

- Sohase hányd, vesd a dolgot; ha ember az, akitől félsz, akkor látod, hogy elég sokan vagyunk ellene, ha pedig ördög, akkor gondolhatod, hogy van jó ízlése, hogy nem téged ragad el, hanem hármunk közül egyikünket.

- Igazságod van, asszonyom - szólt az oláh megnyugtatta. - Ezt a két gyereket fogja elkapni. No, gyerekek, befogjátok a szátokat.

Azzal szépen elébb került a gyermekektől az oláh, mintha e kritikus órában nem óhajtana közel lézengni hozzájuk, hanem a fegyverek közé vegyült, elmondva százszor, hogy ő nem fél.

A karaván átgázolt a hegyi patak sekélyén, s amint leereszkedve a völgybe még egyszer visszatekintének, látták, mint imádkozik a hátramaradt török, arcra borulva leterített burkonyán.

³ Törökül „földi”.

II. A RÉM

A nap még fent volt az égen, de a mély völgyben rég este volt már. Ide naponta csak hat óra hosszat süt verőfény, az sem talál semmit a komor sziklákon, amit kikeltsen, csak a tetőkön zöldül holmi gindár bokor s a törpe sóska, melynek lombjain elszórt kecskenyáj legelész, inkább vad, mint szelíd, miket csak egy-egy zivatar képes összeteregni: olyankor együvé bújnak egy sziklaoduba, s számbaveheti a pásztor: hányal fogyott? hányal szaporodott?

Mentül tovább halad a karaván, a völgy annál sötétebb, szorosabb, óriás sziklafalak merednek fel kétfelül, miknek hasadékaiból bömbölő barlangok nyílásai tátongnak elé. Az ember úgy fél, úgy szorong: ha ezek a roppant függő bércek egyszerre csak összeomlanának! Az ég mindig keskenyebb lesz, már valami homályos köd kezd ülni a völgyre, az emberek úgy elhallgattak, csak az öszvér csengettyűje ad dolgot a visszhangnak s az utasok után legördülő kavics.

Végre a völgy legmélyebb helyére érnek, itt egy roppant kődarab zárja el az utat, melyet valaha földrengés vethetett a völgy hasadékába, s amint egyik felével a meredek sziklaoldalhoz lapul, másfelől úgy elszorítja az utat, hogy az mellette elhaladva alig enged két jó arasznyi tért az utazónak, azon túl száz ölnyi mélység, s aki lovon halad, kénytelen féloldalt hajolni, hogy a sziklához ne dörzsölődjék: egy botlás, egy szédülés, s ló és lovas ezer darabra zúzott.

Mindenki szorongva közeledett a helyhez, az emberek egymásra tekingettek.

- No, gyermekek, - szólt az oláh kalauz -, most aztán imádkozzatok, mert ha itt kap el bennünket a gonosz, még csak futni sincs hová.

A fiú bosszankodva hallá a figyelmeztetést, s amint a sziklához érve még egyszer hozzáfordult a kalauz, intve őket:

- Itt azután elhallgassatok egészen, mert bizony Isten, nem engem kap el valami, hanem titeket.

Károly csak azért is dacosan levevé nyakából mandolinját, s egy víg akkordot adva rajta, elkezdé bátor hangon dalolni:

„Sárga ló, sárga ló, aranypatkó rajta!”

Azon pillanatban ijedten kapott az oláh Katalin lovának zablájához, csaknem hanyatt esve:

- Jézzu Mária! Ahol a kétszarvú ember!

Mindnyájan odatekintettek. Valóban ott állt, a sziklaköb tetején, mintha egy rejtett üregből bújt volna egyszerre elő a meghallott dal szavára.

Úgy, ahogy a török által leíratott: lábai, szőrös tehénlábak, hátán összekötött bivalybőr, homlokaiból két hátrahajló szarv nőtt elő, mely vad, ijedelmes tekintetű adott különben oly szelíd arcnak, melynek vonásain e pillanatban még örömet, még mosolyt még emberi vágyakat is lehet látni.

Amint ott a magasban állt, a karaván feje fölött, görcsös botjára támaszkodva, sötét alakja, hegyes, meghajlott szarvai élesen kitűnve az alkonyég színéből: az egész karaván holtta bűvölve állt; - Katalin paripája horkolva ágaskodott, orrlukaiból forró gőzt fútatva, s felborzadt serényét hányva jobbra-balra, míg Ilonka felsikoltva takarta el arcát bátyja kebelébe, ki vadul tekintve hátradobbanva az előidézett rémre, s kezével vadászkéséhez kapott.

De a következő pillanatban reszketni kezdett a fiú, keze elbocsátá a kés markolatát, arca elsápadt, ajkai szótlánul nyíltak meg rebegve, melle zihált, szó nem jött nyelvére, szemeit elfutotta a veresség; egyszerre elveté fejéről fővegét, s nekirohanva a sziklának, mielőtt valakinek eszébe juthatott volna meggátolni, a sziklahasadékokba fogózva, mint a vad hiúz, oly sebesen felkapaszkodott a rémalakhoz, ott térdre bukott, megragadta annak kezét, elhalmozá csókjaival, sokáig nem jött más hang összekulcsolódott ajkaira, mint egy szóttalan sírásé, minő annak sírása, ki álmában kiáltani akar és nem tud; míg egyszerre mint a zápor, megeredt szeméből a könny, s akkor minden ízében megrendülve kiált fel:

- Ez az atyám!

A csodálkozás moraja zúgott fel a karavánból. Maga a fiatal testvér oly kétkedő idegenséggel tekintte fel a rémalakra, s majd támadt, majd ismét elmúlt arcáról a könnyű derű, mit a megismerés idézett néha reá. Ő nem ismert apjára többé. Azokhoz a szép szemekhez, ama szelíd, mosolygó archoz, mely az ő gyermeki szívében élt felőle, oly hasonlótlan volt e kép, rémes két szarvval homlokán: jól mondá a fiú, hogy egyedül ő fog apjára találni és senki más nem.

De a férfi megismerte őket, s míg szóttalan fájdalommal szorítá kebelére fiát, szemeivel leányára tekintte le, oly búsan, oly fájdalmasan, mintha könyörögne neki, hogy ismerjen ő is reá!

A fiú szóhoz kezde jönni, s könnyeivel együtt beszéde is megeredt.

- Emberek! jó emberek! Nézzétek, hisz nem rém ő, nem ördög, nem kísértet; - ember, mint én és ti vagytok; meggyalázva, elcsúfolva, emberalakjában megrontva, de bizonyára nem Isten által, hanem gonosz emberek által; óh, de én megismerném apámat, ha arca össze volna is törve; hát te? Ilonka! Nem látod-e őt?

- Leányom! - rebegé a rém, oly hangon, melynek keserves rezgése a szíveken hatott keresztül, hogy Ilonka az ismerős hangra félájultan omlott le az öszvérről, s csak Katalin védő karjai tarták fel.

- Jer, szállj le onnan! - kiálta fel az amazon - ha ember vagy és Istent hiszesz, szállj le hozzánk!

Katalin egyedül mert megállani a közeledő rém előtt, ki fia karjára támaszkodva, a szikla rovátkáin alászállt, kísérete szétfutva, biztos távolból nézte őket; a kalauz felfutott egy fára.

Az ember lejött, s letérdelt leánykája mellé, összecsókolgatá annak homlokát, szemeit, míg a gyermek magához tért ölében az atyai csók melegétől, s felpillantott, de hirtelen eldugta ismét arcát, s míg kezecskéi apja nyakát ölelték át, arcát annak keblébe rejté.

- Irtózik tőlem, - susogá az ember bánatos sóhajjal, s azután fiához fordult:

- Hol jártok itt? Miért jöttetek ki Erdélyből?

- Kétszer küldtük el váltságdíjadat, mindannyiszor el kellett annak tévedni, most magunk indultunk el vele.

- Későn érkeztek vele - szölt az ember lecsüggesztett fővel.

- Óh, apám - sóhajta a gyermek -, jöttünk volna hamarább, de koldulva gyűjtöttük váltságdíjadat idegen országban.

- Koldulva! ti? - kiálta fel az ember - hát *barátom*, kit megbízta, hogy vagyonaim egy részét eladva azt küldje el: *Pozsgai* nem-él-e? Hát nőm elfeledett-e?

- Barátod! - kiálta dühösen égő arccal a gyermek. - Barátod kihajta bennünket házunkból, mint mondá, a te megbízásod szerint. Nőd pedig, anyánk, most is emlékezik rád - a túlvilágon.

Az ember hátratántorodék, s a sziklához kelle támasztania fejét, hogy el ne essék.

- Úgy van, apám. Ha e derék hölgy itt, ki mellettünk áll, Istentől nincs segélyünkre küldve, most is koldulunk talán; ő küldözött, ő fáradt velünk érted, neki köszönjük, hogy megtaláltunk, hogy megszabadítottunk.

Az ember odaborult Katalin kezére, s csókjaival halmozá el azt.

- Óh, asszonyom, azok iszonyúk, amik énvelem történtek; de te légy áldva százszor, hogy gyermekeimre kiterjesztéd kezeidet; nem adhatok jóságodért egyebet, mint ha őket adom neked, mert hisz anyémek úgy sem lehetnek ők többé.

- Bármily borzasztó legyen is a sors, mely téged ért, él az Isten, hogy azt megfordítsa rajtad - szólt szilárdul a delnő -; s ha megengedé, hogy gyermekeid feltaláljanak, nem ujjmutatása-e a mindenhatónak ez, hogy ismét boldoggá fog tenni, és visszasegítend hazádba?

- Lehetetlen! - én rabja vagyok a seraskiernek, kezemen nincs lánc, nyakamon nincsen vas, de erősebben rabbá tesz, ami itt homlokomon van...

Katalin nem tudta magát megtartóztatni a borzadálytól.

- Mely kéz tette e csodát veled?

Az ember lecsüggeszté fejét felsóhajtva:

- Óh, asszonyom! Neked biztosan édes álmaid szoktak lenni, mert lelked tiszta, és arcodon boldogság látszik, ne akarj tudni dolgokat, mik álmaidba kísérteteket kevernek, s megingatják benned a hitet.

- Akarom, hogy beszélj; mert kell ismernem sorsodat, hogy azon fordíthassak. Ha borzalom hallani, amit mondasz, gyermekeidet küldd félre.

- Én hallani akarom azt, apám! - szólt a fiú fenndobogó szívvel, míg a lányka még szorosabban simult apja keblére, s még mélyebben rejté annak darócöltönyébe arcát.

- Halld tehát, amit hinni nehéz. Ezelőtt hat évvel, midőn Rákóczy György nem érve be saját fejedelemségével, kiment országot hódítani Lengyelországba, s kivitte magával az erdélyi nemesség színét, én is azok közt voltam. Honn két fiatal gyermekem s áldott jó nőm maradt.

Ez emléknél elfogult az ember hangja, s szemeibe könnyek tolultak.

- A lengyelek tatárt híttak segítségül, elhulott a szép nemes had, s aki élve maradt, azt rabszíjra fűzték, s elhurcolták messze országokba. E sors ért engemet is s *legjobb barátomat*, Pozsgai Ferencet. Gyermekkori barátom volt, asszonyom; atyám mint szegény fiút fogta fel, velem nevelteté; együtt éltünk, együtt harcoltunk, egy láncra voltunk verve. Midőn elfogatásunknak híre futamodott, kiknek rokonaink, családunk volt, az sietett váltságdíjunkat sietve megküldeni, de amely nap a bennünket fogva tartó murza felvette a díjat, érkezett a seraskier a szultán halálparancsával, mely selyemzsinórt ítelt a murzára, s annak minden pénzét és marháit a seraskierre juttatá. Ez utóbbiak közé tartozánk mi is. És a seraskier semmit sem akart tudni a váltságdíjról, s mi rossz után rosszabbat cseréltünk, amaz rossz volt embernek, de imez jó volna ördögnek. E szorongattatásunkban mi néhány száz rabok, ami pénzecskénk volt koldulásból, nagy elrejtegetve összeraktuk azon szándékból, hogy egyet magunk közül kiváltunk, s azt hazaküldve Erdélybe meghatalmazzuk, hogy mindnyájunk vagyonából adjon el annyit, amennyi a váltságdíjra kell, s küldje meg értünk. Én legjobb barátomat ajánlám erre, Pozsgait. Mondám, hogy ő becsületes ember, benne bízni lehet, mert

jó hazafi, jó keresztény, és mindnyájunkat szeret. Mi kiváltók e férfit, s elküldtük Erdélybe, és vártunk, vártunk sokáig, egyik napról a másik napig; a napokból évek lettek, és nem tudtuk, miért nem érkezik váltságdíjunk...

Az ember elfulladt a beszéd és fájdalom miatt.

- És e becsületes ember - szólt Károly, mintha folytatni akarná apja beszédét - elfoglalá a küldők jószágait, árvaikat, özvegyeiket kiverve házaikból, birtokaikat elvesztegette potom pénzért, és gazdáikat rabságba hagyta veszni.⁴

- Úgye, Istenhez kiállt e szó, asszonyom?

- És Isten keze nem rövidült még meg.

- Nem zúgolódom. Mi vártunk évekig, s itt veszünk a várakozásban, a seraskier maga is undok renegát, gyűlölte mindazokat, kik hitükhöz állhatatosak maradtak, s mindent elkövetett, hogy bennünket eltántorítson, velünk teljesítette a legaljasabb munkákat, miket másutt a cigány is csak akkor vállal el, ha éhenhalni készül; de én nem engedtem eltántorulni társaimnak lelkét, s midőn leroskadtak sorsuk terhe alatt, én vigasztalám őket, s példát mutaték nekik, mint kell a balsorsban erősnek lenni. Egyetlenegy nem hagyta el hitét. A seraskier dühös volt, s megtudva, hogy társaim engem tartanak magok előtt mintegy példaképül, maga elé állította, s előbb hízelge, majd fenyegetőzött, hogy társaimat vegyem rá az áttérésre; én istenben vetém reményemet, s dacoltam vele. Ekkor írtóztató bosszút esküdött fejemre, és beteljesíté azt; megköttetett egy széles gerendához, s homlokomon felhasíttatva a bőrt, egy eleven kecskebak fejről leszakíttatá a szarvakat, s azon forrón, véresen a homlokomon vágott sebbe kötteté azokat erősen rászorítva, úgy, hogy hat hét alatt fejemhez voltak azok növe elválaszthatatlanul, amint látod.⁵

Katalin elsápadt az iszonyat miatt. Károly tenyereibe hajtá homlokát, a kisleány pedig féltében elaludt apja ölében.

- Ugyanekkor - folytatá a rab - egy tulok hátulsó lábairól lehúzatva a bőrt azon nyersen lábaimra vonatá, míg rászáradtak, úgy, hogy levágni sem lehet többé. Akkor ezen vadonba bocsáta el: „itt fogsz lakni, s innen ki nem jöendsz soha, mert borzadni fog tőled mindenki, aki meglát, s iszonyattal kerülend ki minden élő ember, s ha vezére voltál társaidnak, most vezesd a hozzád hasonlókat!” E szavakkal ama kecskenyájra mutatott, melyet amott a sziklákon legelni láttok, s mikhez íme hasonlatos vagyok.

Katalin alig bírt magához térni a bámuló iszonyatból; azzal egy gondolat járta át lelkét.

- Menj vissza gyermekeiddel az én jószágomra, szolgálaim egy része vezetni fog, és magam elmegyek a seraskierhoz.

- Szöknöm nem lehet, asszonyom, mert e gúnyjelről mindenki rám ismer, s a seraskier hatalmas, csak arra hoznék veszélyt, ki velem jót akar tenni.

- De én váltságdíjat ajánlok neki, s akkor elbocsát.

- Alig hiszem.

- Én tudni fogom kényszeríteni, én nem félek tőle.

⁴ Historia Transilvaniae auctore Joanne Bethlenio Pars I.

⁵ Hasonló esetről tesz tanúbizonyságot Rainaud. Corona aurea, sive historia ordinis SS. Trinitatis de Redemptione Captivorum. Praynál. Specimen Hierarch. Pars II. pag. 272.

- Óh, asszonyom, ne tégy egy lépést sem miattam, én nem óhajtom a világot látni többé, és a világ elborzadna, ha engem látna. Menj vissza gyermekeimmel, és légy anyjok nekik, én itt csendes elmerengésben élni fogok és elmúlni, s amíg élek, érted és őértük imádkozom.

- Nem, nem - szólt a fiú -, mi elmegyünk a seraskierhez érted könyörögni.

- Óhózzá könyörögni? Hát könyörög valaki egy kiszáradt fának, egy dühödt fenevadnak?

- Jehova Istenre! - kiálta az amazon, büszkén kardjára ütve. - Kucsuk basa neje mást is tud, mint könyörögni!

A Jehova névre felderült az ember arca. Hévvvel ragadá meg a hölgy kezét.

- Te keresztyén vagy?

- Én is megtartám hitemet annyi kísértet között - válaszolt a nő szent ihlettel szemeiben.

- Úgy bizom benned, hogy megőrzöd gyermekeimet; hogy engem megszabadítasz-e, az előtttem közönyös dolog.

- Amit Isten akar, az teljesülni fog.

- S nem kell-e megnyugodnom, ha az van felettem határozva a magasban, hogy itt haljak meg e völgyben, mint hitem vértanúja? Ki tudja, hátha kiszabadulnék innen, nem lenne-e belőlem kegyetlen, bosszúálló ember, ki véres visszatörést gyakorol azokon, akik így bántottak, nem lennék-e ellenségeim üldözője, gyilkosaimnak hóhérja, árulóim elvesztője?

Károly szólni akart valamit, arcán átfutott a pír; tán azt akarta mondani:

- Az leszek én!

Katalin megszorította Boór Ádám kezét.

- Amit Isten végzett, s amiért angyalok imádkoznak, az meg fog történni. - E szavaknál a két térdepelő gyermekre mutatott. - Most végy búcsút gyermekeidtól, öleld meg őket. Négy nap múlva ismét visszatérünk, várj reánk e helyen, ha velünk jönöd veszélyes.

Boór Ádám még egyszer megölelé, megcsókolgatá gyermekeit, s azzal megrázva Katalin férfiasan nyújtott jobbját, kiszakította magát gyermekei karjai közül, s ismét felment a sziklaköbre.

Katalin inte kísérőinek, hogy menjenek tovább.

A kalauz lemászott a fáról, magában mormogva:

- No, ezeket megvette az ördög.

A távozó gyermekek sokáig visszatekintgetének, Károly kalapjával köszönetetett vissza, Ilonka csókokat hányt pici kezeivel. A kalauz, bármennyire félt is, hogyha hátra talál nézni úgy marad a feje, mégsem állhatta meg, hogy egyszer hátra ne tekintsen, s amint megpillantá a kétszarvú embert ott a sziklacsúcson térdepelni, arcát imára kulcsolt kezeire hajtva, álmélkodva rántá meg társa zekéjét:

- Nézd el, nézd: az ördög imádkozik!

III. A SERASKIER

Csúnya, nagy potrohos ember volt a seraskier, hájjal volt bélelve minden porcikája, az ujjait ökölre nem bírta volna fogni, mert még a tenyerén is ujjni szalonna volt, tripla tokája volt, s lelógott nagy lomhán, s hasának terjedelme miatt soha nem látta a lábait. Mindamellet szüntelen gyalogszekéren hordatta magát nyolc-nyolc rabszolga által felváltva, s az a lectica is vasból volt; mert ha fából lett volna, ízre-porrá tört volna.

Számtalan rabszolgát tartott e derék úr, ilyen gazdasági elve lévén:

Minden igavonó állat között a legolcsóbb az ember; egy ökör tíz-húsz arany, egy jó ló ötven, száz, százötven dénár, ki micsodás? egy erős legényt pedig megvehetni két talléron, mikor vásárja van. Egy ló csak tíz-tizenöt esztendeig ló, de egy markos fickó eltart ötvenig is. Lovat, ökröt drága szénán kell teleltetni, az ember megél abból, ami hulladék marad a seraskier asztaláról; a barom csak nyáron dolgozik, télen pedig pihen; a rabszolga nyáron ekét, boronát húz, télen pedig malomban őröl, vagy ólombányában kopácsol. Évéggett a derék ember egész gazdaságát úgy rendezte, hogy ahol csak lehetett, emberi kezek végeztek minden munkát, azok szántottak, takarítottak, csépeltek és hajtották a gázlómalmokat és vontatták a hajókat.

Éppen most is gabonát csépeltet rabszolgáival a derék úriember a szérús udvarán, két rabszolgán ő hajtja róla pávafarkakkal a legyet, kettő lábait mosogatja, a többiek nagy tekenőkben szemelgetik a konkolyt a tisztabúza közül, s jaj nekik, ha nem vigyáznak! ahány szem közte marad, annyi korbácsütést kapnak; - amidőn csausz jó sietve jelenteni, hogy Kucsuk basa feleségének egy előre küldött futárja köszönteti a kegyelmes urat, miszerint nemsokára be fog hozzá szállani egész úti kíséretével együtt.

- No, már megint vendég! - szól mérgesen a renegát. - Hogy nem tudnak ezek az emberek odahaza maradni? S micsoda új szokás már ez, hogy az asszonyok utazni járjanak? Minden becsületes vallásos török utálattal fordulna el az ilyen becsstelen asszonyoktól, ha még volnának becsületes vallásos törökök sokan, mint én. Veszendőben van a régi muzulmán erkölcs!

S mindezt oly pofával mondta a jó seraskier, mintha Orkhán szultánnal jöttek volna ki ősei Ázsiából, pedig tíz év előtt még génuai olajkereskedő volt a jámbor.

- Hanem hát csak hadd jöjjön az asszony; „Ebet a gazdájáért - mond a példabeszéd -, asszonyt az uráért illik megbecsülni.”

Hanem azért csak odakinn maradt a szérún, gondolva, hogyha ott fogadja el, majd csak hamarabb tovább megy, s utasítást adott az étékfogóinak, hogy mikor azt fogja nekik mondani: hozzatok a legdrágább frissítőkből, s mindenféle csemegét! ne hozzanak egyebet, mint nádmézes vizet és mogyorót.

Nemsokára megérkezik Katalin, s leszállva lováról a seraskier elé sietett, s azt illően üdvözölve a két gyereket hátul hagyá.

- Ühm, nem rút asszony - mormogá magában a seraskier -, csak hogy egy kicsinyt kevélynek látszik, hanem az szép, hogy oly sűrű szemöldöke van, az ritkaság és nagyon szép a fehér-személynél. No, hát hozott Isten, jó asszony, meddig maradsz itt?

- Tőled függ, hogy rövidebb, vagy hosszabb légyen látogatásom - felelt Katalin udvariasan. - Hallván *vendégszereteted* hírét, s erre utazván, nem akartalak kikerülni.

- Igen? - szólt a derék úr. (Vajon ki lehetett az a gazember, gondolá magában, aki elhíresztelt, hogy vendégszerető vagyok?) - Tehát hova utazol jó asszony?

- Anadoliba: egy régi fogadásom következtében.

- No, Allah segítsen utadban. Szakácsok, hozzátok azokat a drága csemegéket. - Tehát Anadoliba utazol. Akkor bizony igen sietned kell.

- Sietnem kellene, az igaz, mert egy régi fogadásom szerint minden évben ki kell váltanom rabságából egy magyar foglyot, s izentem már a közellevő török urakhoz, de egyiknek sincsen, évégett magamnak kell egyet távolabb keresnem.

- No, bíz ez furcsa fogadás; hanem Allah nagy és hatalmas, s vannak mindenféle emberei.

- Igazat mondván, jó szomszéd, te e nagy út viszontagságaitól engem megmenthetnél, ha tán akadna birtokodban magyar fogoly.

A seraskier némán kacagott, fejét elé-hátra rázva.

- Magyar fogoly, magyar fogoly? Ha paripáról beszélsz, jó asszony, akkor tudom, mi az arab paripa, mi a lengyel, mi a burkus. Egyiknek sovány feje van, kiülő pofacsontjai, sima szőre, másinak bolyhos szőre, vastag feje, széles szügye; ha perzsa toklyót, egyiptomi argalit, magyar juhót kérdeznél tőlem, azt érteném, amarra vastag farkáról, másokra özfejéről, emerre kacskaringós szarváról rá lehet ismerni, de hogy mi különbség legyen egy magyar rabszolga, vagy egy görög rabszolga, vagy egy georgiai rabszolga között? azt nem tudom; füle, orra, szeme mindegyiknek egyforma, én csak kicsinyekre és nagyokra szoktam őket osztani.

- Elmés ember vagy, seraskier - szólt a delnő, alig türtőztetve haragját -, nem akarlak én terhelni azzal, hogy kedvemért rabszolgáidat osztályozd, hanem ha szíveskednél egyet átengedni közülük, majd az én gondom lenne azt kiválasztani a sok közül.

A seraskier a fejét rázta.

- Nem lehet, jó asszony. Egy sem eladó, bár még többet vehetnék hozzá, így is fele a földeimnek parlagon hever, s felvehetem, hogy a hajdúk minden héten agyonütnek belőle kettőt-hármat, nyakamon a tél, s az ólombányákba, ha leküldök Rebbi-el-avvel (december 1) kétszáz rabot, nem jön belőle több vissza Dsemadi-el-avvel (február) száznál, felét elpusztítja az ólomgörcs, alig jöhetnek ki velők.

- No de, kedves szomszéd - szólt Katalin, odaülve a seraskier mellé a hordszékre, s végigsimogatva bársonysima kezeivel annak elhízott pofáját. - Lásd milyen kedvet tehetnél nekem, megszabadítanál egy hosszú út terheitől; nem is kívánnám tőled ingyen, nem sokallnék egypár száz aranyat érte.

A seraskier arca erre szépen elkezdte fényleni, az electricus cirógatás a szép asszony kezeitől, vagy tán még inkább az ajánlott kétszáz arany, megvesztegetőleg kezdének hatni mogorva kedélyére, s miután elébb jól kinevette volna magát, mint olyan ember, ki jól tudja, hogy a vele született nagy szívesség miatt most nagy áldozatot követ el, de már nem törődik vele, ráhagyja a hölgy kérését.

- Legyen no. Te gonosz nő vagy. A prófétát képes volnál mosolygásra gerjeszteni hamis szemeiddel. Hát nem bánom. Legyen meg, amit kívántál. Itt látsz egy csoport rabszolgát, választhatsz belőlük, nem bánom. Nem kívánok érte díjat sem; neked adom. Odaadom ingyen.

Hanem azután mégis megbánta, hogy egészen ingyen engedte, s utána tevő:

- De aztán énnekem küldesz Erdélyből egy vég arannyal áttört thalytot.

- Szívesen, jó szomszéd.
 - Meg, ha akarod, tizenkét narancs- és gránátalmafát a kertedből.
 - A legszebbeket kapod meg.
 - Aztán meg, ha nem restellnéd, a férjed paripái közül elküldhetnél egyet, talán azt a Mizrim nevűt, meg ha ráérsz, hozhatnál számomra néhány száz hollandi tulipánmagját.
- Kucsukné mindent megígért, s ilyenformán ráment apródonkint az ajándékba kapott rabszolga mintegy *ezer* darab aranyra.
- Hát nem bánom, válassz közülük, azt hiszem van köztük magyar is egynéhány.
 - Kár volna ezeknek számát csonkítanom, jámbor seraskier, látom, most is mind munkában vannak, nem akarlak olyantól fosztani meg, akire szükséged van, majd csak holmi heverő rabot viszek el tőled, teszem föl, tán egy kecskepásztort, ki nélkül könnyen ellehetsz.
 - Keckepásztort? - kérde fülhegyezve a jámbor. - Miféle kecskepásztort, honnan, merről?
 - Az útban láttam egyet, ha jól emlékszem, a Dzerdzsina völgyben.
 - Ahhá! - kiálta fel, kezeivel térdeire csapva a török - te a kétszarvú embert gondolod - s furesán nevetve tevő utána: - azt nem adom, jó asszony.
 - Nem adod? Hát ígéreted csak addig tart? Nagyon rosszul tanultad meg a török szokásokat, amit a muzulmán kimond, az megállja.
 - Én azt mondtam, hogy válassz, azok közül, akik előtted vannak, de te meg akartál csalni, s a kétszarvú emberre gondoltál, óh, ez nem eladó senkinek. Ha neked fogadásod tartja minden esztendőben kiváltani egy magyar rabot, nekem meg fogadásom van, ezt az egyet el nem adni semmi áron.
 - De hiszen, jó szomszéd, azon ajándékokért, miket tőlem kívántál, százat vehetsz a hadsereg megtérte után.
 - De egyet sem olyat, mit gondolsz: kétszarvú embert? amilyet sohase látott senki; nem, nem adom, kitömetem polyvával, mint az elfogott római vezért a perzsa király.⁶ S itt fog állni a kertemben, a bokrok között csudára.
 - Az Istenért, ne beszélj így, seraskier - kiálta a nő, aggódó pillantást lopva a gyermekek felé, kik a seraskier minden szavát hallhatták. - Légy könyörülő, lásd, azon szegény embernek két árva gyereke van.
 - Két gyereke! - kiálta közbe a muzulmán. - Tálán éppen ezek, akik itt előttem állnak, óh, akkor ezek is az enyimek, akié a ló, azé a csikó.
- Károly hirtelen visszaránta testvérét, ki már a seraskier lábaihoz akart borulni, apjáért könyörgendő, s ritka lélekjelenléttel válaszolt:
- Csalatkozol, seraskier. Mi szabad törökök vagyunk. Kucsuk basa énekesei.
 - Hazudtok, hazudtok; látom reszketésteken, hogy apátokért jöttetek könyörögni. Az a kisleány sír! no, tagadjátok, hogy sír! No, mond, te kis fiókgalamb, hogy nem sírsz.
 - Nem sírok - felelt fogait összeszorítva Ilonka.

⁶ Sapor - Valeriánt.

- Én pedig hát azt mondom tinektek, hogy a kétszarvú embert még ma elfogatom, megnyúzatom, - ahá, ugye, hogy sírsz!

- Ember, légy könyörülő, s ne kísértsd az Istent - kiálta összekulcsolt kezekkel Kucsukné.

A hájtömeget a könyörgés még dühösebbé tette. Mérgesen emelte fel kezét.

- Esküszöm a próféta szakállára! Esküszöm a paradicsomi szent tubafa árnyékára, melyet a leggyorsabb lovas sebes futással hétszázhetvenhét nap alatt kerül meg; esküszöm Aisáhnak, a próféta feleségének kötényére, melyet a hívők zászló gyanánt viselnek; hogyha egy birodalmat adnátok is a kétszarvú emberért, ha nekem adnál napot, holdat, csillagokat érte, délceg asszony, még ha saját magadat adnád is érte...

- Seraskier! - kiáltá a delnő felpattanva, s izmos kezével egy olyan kanyarulatot tőn, amelyet szoktunk tenni, ha valakinek pofonvágást ígérünk.

- Tehát azt esküszöm, halld meg, hogy mikor ezt az én fejemet odaadom erről az én nyakamról, akkor adom oda a kétszarvú embert a rabszolgaságból!

- Jól van - kiálta szikrázó szemekkel a delnő, s megfenyegetve összeszorított öklével az embert, egyszerre elrekedt hangon mondta neki, összecsikorgatott fogakkal: - tehát jól vigyázz arra a te fejedre!

Azzal inte kíséretének, hogy menjenek, s a két gyermeket kézen fogta.

- Ohó! megállj azokkal a gyermekekkel! - kiálta utána a seraskier - azokat egy tappot sem viszed innen tovább. Akié a fa, azé a gyümölcs, apjok enyém, a porontyok is nekem születtek.

A delnő visszafordult e szavakra, párduci természetének minden izma vonaglani látszék, szemei kerekre ki voltak nyílvá, két sűrű szemöldöke vonaglott, mint két fekete kígyó, s megnyílt ajkain keresztül összeszorított fogainak gyöngysorai látszának meg; arca lángolt kimondhatatlan dühtől, és körmei, mint a saskeselyűé, görbültek befelé.

Így nézett egy pillanatig a seraskierre; a másik pillanatban, mint kölykeit védő anyatigris, villámsebessen rohant az emberre s belemarkolva két izmos kezével annak irtóztató tokájába, megrázá azt olyan vad erővel, hogy recsegett, ropogott alatta a vasszék, s összeszorított torkából egy hang ki nem bírt jönni, hanem pofája elkékült, mint a posztó, s szemei kijöttek üregeikből.

Akkor egy lökéssel hanyatt taszítá az embert, hogy csak elmállott, mint az érett körte, s azzal hirtelen felkapott lovára kíséretével együtt, s elvágtatott a seraskier udvarából.

Az pedig ott fuldoklott, ökröndezett és evickélt egy darab ideig, míg emberei ismét felemelték, s nagysokára tudott egy szót félig kimondani:

- Fog-játok el! - hörgé elfulladva. - Hozzátok nekem vissza! Lóra üljetek!

Néhány pandúr lóra is kapott azonnal, de a delnő és kísérői már akkor messze elhaladtak, ámbár, ha közel lettek volna is, amilyen nagy volt Kucsukné szolgálinak kedve asszonyukért verekedni, éppen olyan kicsiny volt a seraskier szolgáláié urok kedvéért fejeiket beveretni, s estefelé hazahullongtak egyenként, mondván, hogy jó lovaik voltak a futóknak, nem érhatték utól.

A seraskiert előntötte az epe, hogy másnap oly színben volt, mint egy megérett tök.

Károly hazáig nem győzte csókolni védanyja kezeit, azokat az izmos, bársonysima és acélkemény kezeket.

Boór Ádámot pedig azonnal tudósíták, hogy rejtse le magát a hegyhasadékok között, s ha a seraskier keresteti, elő ne hagyja csalni magát.

Ez tehát nem bírva kifogni a kétszarvú embert sziklái és barlangjai közül, s nem tölthetve Katalinon bosszúját, panaszt tett a szultán Kiaya-Bégjénél a rajta elkövetett erőszakoskodás miatt, hanem ez azt tanácsolta neki, hogy jobb lesz, ha elhallgat az egész dologgal, mert ha a szultán megtudja, hogy ő egy asszony által meg hagyta magát fojtogatni, megteszi a tréfát, hogy azt az asszonyt nevezi ki helyette seraskiernek.

Katalin pedig hazaérkezvén, rögtön parancsot adott fegyvereseinek, hogy éjjel-nappal az utakat őrizve, minden postát és hírnököt, ki levéllel vagy ízenettel megy határaikon keresztül Erdélyből a seraskierhez, vagy tőle Erdély felé, fogjanak fel, és vigyék eléje.

Hogy mi célja volt az elmés asszonynak ez intézkedéssel, azt később meg tudandjuk, de most el kell őt egy időre hagynunk, hogy áttérhessünk egy kissé Erdélybe, s körülnézzünk, mik történnek ott azalatt.

IV. EGY JÓ TRÉFA

Úgy hiszem, valahol, egy korábbi műben elmondtam már, milyen jó, jámbor érzelmű férfi volt az öreg Apafi Mihály fejedelem, s hogy nagyobb hibája nem is volt szegénynek, mint éppen ez az ő szerfelett való jósága és engedékenysége, s kivált, amidőn gondoszlató és szívvidámító szerek által magát olyan állapotba helyezé, amelyben az ember inkább érezni szokott, mint gondolkozni, s ami nem tartozott nála a rendkívüliségek közé, olyankor kérhetett tőle, kinek mi tetszett: jószágokat, hivatalokat és halálítéleteket. És ha a derék Bornemissza Anna, kinek éppoly jó szíve, mint amilyen éles elméje volt, védangyalul nem lett volna rendelve a gondviselés által a jó fejedelem úr mellé, talán nagyon sok bajt is szerzett volna mind magának, mind az országnak e gyöngesége által.

Így is sokszor megejtették a főurak, mikor külön kaphatták nejétől, s ha egy vagy más elhitta őt magához ebédre, lakomára, már akkor bizonyos volt, hogy annak a barátságos vígalomnak Apafi adja meg az árát.

Így történt egy időben hogy *Kapornaki Demeter* uram, kinek szép nagy erdősége volt a gyergyói havasokban, meghívá magához a környékbeli nemességet és székely urakat, nemkülönben azoknak közbenjárása által a fejedelmet is hajtóvadászatra, mely annál gyanúsabb tüneménynek látszott, minthogy Kapornaki uram annyira ismeretes volt zsugoriságáról, hogy még saját szájától is restellte az ételt, s megzálogolta a parasztot, aki az erdejében felszedte a vackort, s most egyszerre csak elkezdett lakomákat adni s vendégeket csödíteni. Aminthogy a fejedelemasszony, valami rosszat sejtve, le is készült verni az odamenetelről Apafit, úgyhogy az, amikor elment, nem merte megmondani, hova megy, hanem azt állította, hogy Marosvásárhelyre megy dolgában; pedig hát a hajtóvadászatra ment Gyergyószékbe.

Ott sok szép nemes uraság volt összegyülekezve, kik mind hízelkedve fogták körül a jó öregurat, s ezerféle apró előzékenységgel viseltettek iránta, mint amivel legjobban meg lehetett ragadni figyelmét.

Különösen három nemes úr forgolódott leginkább a fejedelem körül. Akármerre ment, mindenütt gondosan sarkában voltak, kérdezősködtek neje, gyermeke felől, magasztalták, akiket szeretett, rágalmazták, akikre haragudott.

E három úr volt: *Kapornaki Demeter*, a házigazda, *Kozár Péter* és *Pozsgai Ferenc*, kik úgy elfoglalták a fejedelmet, hogy másnak alig jutott belőle.

Minden vadra, melyet ők magok ellőttek, ráfogták, hogy a fejedelem lőtte, úgy hogy dél felé a fejedelem maga is nevetve kezdé tapasztalni, miszerint dacára annak, hogy ötszörnél többször ki nem sütötte az idő alatt fegyverét, mégis négy farkast, három vadkant és egy bölénybikát ejtett el.

Az ebéd férfias falatozásból állott, csak az estebéd volt a főtanyahelyre rendezve; de a szíves házigazdának gondja volt rá, hogy addig is, a fejedelem ahol megéhezik vagy megszomjúhozik, kéz alatt találjon mindent, s midőn végre a kifáradás után nekitelepedtek az ízletes vacsorának, Apafinak oly jóízűen esett étel és ital, hogy vége felé valahány hajtó, taksás és szekeres jelen volt, azokat mind megtette nemesembereknek!

Ez kedvező időpontnak látszik a három úrra nézve, kik anélkül, hogy összebeszéltek volna, kölcsönösen kitalálták egymás szándékát, s segédkezeket nyújtanak egymásnak annak kivitelére. Legelsőbb is tehát különvonák a fejedelmet, eltávolítva mellőle a többi alkalmatlan

embereket, s akkor elővonta mindegyik dolmánya zsebéből az addig rejtve tartogatott folyamodólevelet, s eléterjeszté alázatosan mosolygó arccal a fejedelemnek.

Egyik úr sem tudta, hogy mit kér a másik a maga levelében, s mindegyik a magáét iparkodott megkedveltetni.

- Egy kis folyamodás ez, nagyságos uram, holmi megürült birtokért, aminek nincsen gazdája - mondta Kapornaki édeskés hangon.

- Az enyim egy kis kérelem, ígért és meg nem kapott jutalomért nagyapám fáradságai végett; - ajánlá a magáét Kozár Péter.

- Az enyim pedig csak egy kis megerősítés és helybenhagyásérti esedezés oly jószágra nézve, aminek már régóta igazságos birtokában vagyok: így beszéle Pozsgai Ferenc.

A fejedelem nagy zavarban volt, és nevetett.

- De édes fiaim, nem olvashatok én most, mert sötét van már, s fáklya világánál nem látom az írást.

- Nem is szükséges az - állítá Kapornaki -, hisz méltóztatik bennünket ismerni, hisz nem kérünk mi semmi olyast, amiből nagyságodnak kára származhatnék.

- Mint szinte az országnak sem - toldá utána Kozár.

- Valamint honfitársaink közül senkinek sem - egészíté ki Pozsgai.

- De hát mit csináljak vele? édes barátaim - szabódék a fejedelem, látva, hogy nagyon fogják - hisz ha akarnám, sem írhatnám alá, mert tintám sincs.

- Óh, rögtön szolgálok vele - kiálta Kapornaki készséggel, s félrefutott az erdőbe, keresett egy bodzafát, annak az érett bogyóit belefacsarta egy pohárba, s készen volt a tinta.

- Igen, de írónád is kellene.

Nosza, azért meg Kozár uram lódult neki, levágva egy gólyaszalonkának az orrát, s faragott belőle kalamust.

- De asztalom sincs, a földön csak tudunk enni, de írni nem tudok asztal nélkül. Hagyjuk ezt holnapra.

- Óh, kérem alássan, leszek én asztal - szólt Pozsgai készséggel, négykézlábra állva a fejedelem előtt, hogy hátát használhassa asztal gyanánt, azon írni alá a folyamodásokat.

A fejedelem előbb kikacagta magát a mulatságos ötleteken, s azután nolens-volens elvette a kezébe tuszkolt íróeszközt.

- Ha már annyira siettetik kegyelmetek, hát Isten neki.

S azzal szépen-nemszépen aláírta a három fel sem nyitott folyamodványt, szalonkaorrból faragott kalamussal, bodzabogyóból facsart tintával, Pozsgai uramnak a hátán.

A három úr nagy örvendve dugá zsebre a folyamodványokat míg Apafi még azután sem győzte eléggé nevetni azt a sajátságos tréfát, amit végbemenni látott.

Hát még ha el is olvasta volna azt a három folyamodványt, melyet látatlanban aláírt, akkor kacagott volna még csak méltó okkal.

Mind a három úriember *egy és ugyanazon dolgot* kérte Apafitól; mindhárman *illyefalvi Boór Ádám* megürült birtokát kérték fel, különböző jogcímeznél fogva: egyik sem tudósította a másikat arról, hogy mit kér, s mind a három egyszerre intézvén Apafihoz kérelmét, a fejedelem ugyanazon dolgot ugyanazon órában és helyen mind a háromnak megadta.

Mármost hogy fogja az a három derék ember egymást abból a jószágból nyakra-főre kihajigálni?

V. INTRA DOMINIUM ÉS EXTRA DOMINIUM

A Szamos völgyének egyik szép kies lapályán feküdt illyefalvi Boór Ádám birtoka, jól rendezett szántóföldei széles szalagokban csíkozták keresztül a tájat, világoszöldet mutatva, hol a friss vetés állt, halványsárgát az ugarok helyén és sötétbarnát az őszi szántáson. Áldott jó termőföld!

Kastélya egy domboldalba épült, fölséges kilátással a Szamosra. Két hegy lejtőjében, melyek közül az északnak fekvő rengeteg erdővel büszkélkedik, a keleti vidám szőlőkkel s gazdag gyümölcsösssel van beültetve.

Az épület mögött nagy gonddal ültetett fiatal vörösfenyőerdő díszlik, melynek sötétjéből oly regényesen tűnik ki a piros tetejű fehér ház két sor ablakával.

De - nem rossz ízlésük volt a derék uraknak! - e kis birtokocska testvérek között is megér egy hajtóvadászatot.

Amint a három úr a donatiót markában érezte, sietett mindegyik azt érvényessé tenni. Ismétlem, hogy egyik sem tudott a másik szerencséséről semmit.

Legjobban sietett a jó Pozsgai Ferenc; ő már jó eleve kitudván az árvákat apjuk meghatalmazásának gonoszul értelmezett tartalma következtében, elébb mint gondnok, majd mint meghatalmazott, bitorlá a jószágot, végre az adománylevél által, mint annak új birtokosa, egészen otthon tévé magát abban, amije volt Boór Ádámnak, az mind jó volt neki, szállása éppen neki való, mentéi, mintha csak rászabták volna, sőt még csak a hálószobában levő képek helyett sem kellett újakat raknia, mert hisz Boór Ádám apja neki is olyan volt, mintha saját édesapja lett volna, oly szeretettel viseltetett hozzá, mint saját gyermekéhez.

Ő tehát egészen megnyugvák szépséges szerzeményében, amidőn pár nap múlva több rendbeli hintók jártatnak be udvarába, csaknem egy és ugyanazon percben, s a kitekintő úr nemzetes Kapornaki és Kozár uraimékat látja azokból leszállni, kit-kit a maga nótáriusaival, írnokaival, hajdúival és diákjaival egyben.

- Hozta Isten! hozta Isten! - szól egyik is, másik is, egymással kezet szorítva, mindenik azt vélte, hogy a másik látogatni jött hozzá, s ő lesz az úr a háznál. Pozsgait számba se vették, ő róla azt hívék, hogy csak ideig-óraig való sáfár, akin majd túl fognak adni.

Bemennek szépen egymást kínálgatva a tornácba, onnan végigjárják az egész épületet; „e bizony szép ház, - mondogatják egymásnak - itt ugyan ellakhatik az ember, van konyha, pince, kamara elég jó, a kilátás is fölséges, minden jó kéz alatt lehet, a kútra sem kell messze járni”; ezzel visszatérnek a terembe, ahol már össze volt gyülekezve mind a kettőjük részéről az elhozott legale testimonium, egyikkel volt *Kelemen diák*, másikkal *Salamon diák*, s míg Kelemen diák a tollát faragta, Salamon diák a kalamárisával küszködött, úgy belevervén abba a dugót, hogy a fogával sem bírta kihúzni.

- Nos, édes rokonaim - mondta kezeit dörzsölve Kozár uram -, tehát fogunk a hivatalos munkához.

- Jó lesz bíz az, fogjunk hozzá - hagyá helybe Kapornaki uram. - Vegye kend, Kelemen diák, azt a levelet és olvassa fel.

- Kérem alássan - szólt közbe Kozár. - Salamon diáknál van az írás.

- De a donationalis levél Kelemen diáknál van.

- Engedelmet kérek, én magam adtam neki a kezébe.
- Mit adott kegyelmed a kezébe?
- A donationalis levelemet.
- Az én donationalis levelemet?
- Dehogy! Az én donationalis levelemet!
- Mit? hogyan? ki által? mi felől?
- Erről a jószágról.
- Kinek a donationalis levelét?
- A fejedelem őnagyságáét, amit a gyergyói vadászaton írt.
- Mit? Amit az én bodzabogyómból készült tintámmal írt alá?
- És az én szalonkaorrú kalamusommal?

Pozsgai hallgatott, pedig az ő háta is ott fungált, mint íróasztal.

- De az nem lehet.
- Az enyim lehet, a kegyelmedé nem lehet. Ehel a dátum, ehel az aláírás, a fejedelem kétségbevonhatatlan kezevonásával, még a tintapecsét is itt van, ahogy elcseppentette a tollból.
- Uram Kozár uram, kegyelmed visszaélt az én vendégszeretetemmel, kegyelmed megitta a boromat, s elcsalta a jószágomat, ez stellionanus!
- Ebnek kellett a kend bora. Kend a hamis ember, mert ha nem kényszeríti a fejedelmet, hogy olvasatlanul írja alá a folyamodását, hát akkor soha alá nem írta volna.
- De már egyszer aláírta, s én ragaszkodom a jussomhoz, én *birtokon belül* vagyok, s meglátom, hogy ki tesz ki belőle.
- Meglátja? No kiteszem hát én - szólt felgyűrve dolmánya ujjait Kozár uram. - Tetszik-e választani Kapornaki uramnak, hogy az ajtón menjen-e ki, vagy az ablakon?

Kapornaki uram megijedt Kozár tenyereitől, s Kelemen diák háta mögé kezdte hátrálni.

- Ah ez violentia, én protestálok, resistálok, opponálok - s eközben Kelemen diákot, mint eleven védfalat forgatá dühös antagonistája ellen, mindaddig, míg a szorongatott diák úgy nem segített magán, hogy elbútt az asztal alá, mire a demontírozott Kapornakinak nem maradt más menekülése, mint hanyatt-homlok kiugrani az ablakon, prédára hagyva nyusztos kalpagját és diákját a győztesnek, ki az ablakból sok szép válogatott titulust kiálta megugratott ellenfele után, s csak apródonkint téregetett vissza a terembe, oda-odafutva az ablakhoz, mikor valami jutott eszébe, s utánakiáltva azt ellenfelének.

Pozsgai ezalatt szép csendesen beszólítja a terembe csatlósait, béreseit s más afféle fegyver- és füttykösfogható alattvalóit, s csak várta szép csendesen, hogy a két úr elvégezze a dolgát egymás között.

Végre Kapornaki nagy furiával eltávozott az udvarról, iszonyúan fenyegetőzve; akkor aztán Kozár is kifújta magát, megtért a szobába, s az egybegyűlt lakossághoz fordulván mondta:

- Íme látják kegyelmetek, miszerint én *intra dominum* vagyok, és pedig qui prior tempore, potior jure, ámbátor mindkettőnk donationalis levele egy napról kelt, de miután *aki elébb jön, az őről*, azé a birtok, aki elébb kihirdetteti: tehátlan hallgassanak kegyelmetek, s olvassa Salamon diák.

Salamon diák szép legény volt, kivált most, hogy a száját mind betintázta a kalamáriszal, amint tehát fogná a hétrét hajtogatott írást, s kiterjesztené nagy teketóriával, hogy majd elolvassa, íme neki kerül Pozsgai egy hosszú mogyorófa pálcával, s úgy üti ki kezéből a papirost, hogy az felperdül a padlás tetejére.

- Micsoda dolog ez Pozsgai uram? - kiált elförmedve Kozár.

- Hát *acsoda*⁷, hogy majd elébb imezt a donatiót olvassuk fel; - s azzal ő is elővont a dolmánya zsebéből egy olyan szép papirost, s felemelvén ráüte öklével. - Ezt írta a fejedelem az én hátamon a gyergyói vadászaton.

- Hű! - kiálta hajához kapva Kozár uram; - aki erre is, aki amarra is! még aki gondolta is! Ez rablás, ez zshiványság, ez alávalóság! Szedje fel kend azt az írást, Salamon diák, szaporán, s olvassa sebesen, ti pedig többiek lármázzatok, hogy amannak olvasásából senki ne értsen semmit.

De Salamon diák, nyavalyás, amint lehajolna, hogy majd felvegye az írást, oly argumentumot kapott a posteriori Pozsgai uram sarkantyús csizmasarkától, hogy orrán-száján esett a túlsó szegletbe, s ez jel volt a többi fustélyos embereknek az általános nekirohanásra, kik is elkezdtek legottan Kozár uram hajdúit irgalmatlanul püfölni.

- Ne hagyjátok magatokat! - kiálta a derék úr, felemelve az írást; - kezünkben az igazság, kezünkben az adománylevél! - s ő maga is felkapván egy széket, dühösen opponált, míglen észrevevé, hogy ha ő tíz embernek fejenként egy-egy ütleget ad, s tíztől szinte egy-egy ütleget kap, dacára a kiadások és bevételek egyenlő voltának, mégiscsak ő kap többet, s ennél fogva jónak találta az ajtóig visszahúzódni, ott azonban ismét visszafordult, s míg egy rész ki akarta zárni, ő nekiveté vállát az ajtónak, s lábát az ajtó és a küszöb közé tévé, amiből megint az lett, hogy odacsukták a sarkát, s mikor aztán már örömet ment volna, nem bírt szabadulni, mert egyik lába oda volt szorulva, s utóbb is csak azáltal bírt megmenekülni, hogy kihúzta a lábát a csizmából, s ott hagyta a fél saruját győzelmi trophaeum gyanánt, - fél csizmával a lábán és ökölnyi daganatokkal a fején vonulván vissza a csataterrről.

Pozsgai uram pedig birtokon belül maradván, a két *extra dominium* helyezett követelőnek cserbenhagyott kalpagját és saruját felszegezteté egy hosszú póznára, s úgy tüzeté ki a kastély tetejébe ország-világ csodájára.

De nem soká viselheté békességgel Boór Ádám mentéit és jószágait, mert másnap korán reggel, midőn még ágyában heverne, nagy, ormóttan ordításra ébred, s amint egy papucsban fut az ablakhoz, hát már az egész udvarát ellepve látja baromsokaságú vasvillás és dorongos emberektől, kik között a legelébb, megszalasztott *Kapornaki Demeter* hadonázott parancsolva, s meglátván a maga nyusztkalpagját a ház ormán, - akárki tette mellé azt a csizmát, - parancsolá, hogy azt hajigálják le onnan, s tördeljék be a kapukat.

Nosza elkezde irtóztató kopogás támadni erre, kövek, botok láncos golyóbisok kezdtek repülni a háztetőre, mint egy pokolbeli jégeső, melyhez a mennydörgést a fejszecsapások adták, mik a vasajtót kezdték dőngetni kegyetlenül.

⁷ Micsoda? acsoda! tréfás szójárás.

- Micsoda csúnya láрма ez? - kiálta kidugva fejét az ablakon Pozsgai - törökök kendtek, vagy kutyafejű tatárok, hogy így rárohannak a tisztességes ember lakára?

Kapornaki felnéze a szóra, s nem tudván, mi okból ellenkezik vele Pozsgai, bosszúsan rámondott:

- Hát kendet ki bántja, Pozsgai uram, hogy úgy torzsalkodik, mint akit égetni visznek? Mink nem jöttünk kelmedért, hanem csak azt a sehonnai Kozár Ferkót akarjuk innen brachialiter kivetni.

Még ő csak Kozárról tudott valamit.

- No hát akkor sohase fárasszák kelmetek magukat, mert azt már kidobtam én még tegnap.

- Ha kidobta azt jól tette; mármost hát eresszen be minket.

- Soha bizony.

- De igen bizony. Mert ha az itt nincs, akkor én vagyok itt az úr.

- Hogyhogy, ha szabad tudnom?

- Úgy, hogy itt az adománylevél a kezemben - szólt Kapornaki, s felállva egy szekér bakjára felmutatá a kiterjesztett írást.

- Jaj, - az nem jó adománylevél - kötekedék Pozsgai az ablakból vitatkozva. - Innen is látom, hogy az nem a fejedelem írása.

- Hamis a lelked, nézd meg, ha szemed van - kiálta nemes dühvel Kapornaki, s felszúrva egy hegyes hosszúnyelű papmacskaszédőre az írást, feltolta azt Pozsgai orra elé.

- Hadd lám hát! - szóla ez, s amint oly közel jutott az íráshoz, hogy azt elérheté, lekapta a kertészolló hegyéről, s mielőtt Kapornakinak ideje lett volna protestálhatni, kétfelé hasítá azt, azután meg négyfelé, és azután nyolcfelé, és végre ezer meg ezerfelé.

- Jaj! te semmirekellő, mit cselekszel? - ordította magánkívül Kapornaki - óh égetni való gazember, ne tépd össze az írásom! Fogjátok meg, dobjátok le onnan! - s midőn végre Pozsgai a marokra tépett papíros pilléket, mint valami hulló hópelyheket a szeme közé szórta, kétségbeesetten rohant a póznával a háznak, s beverte annak minden ablakát.

Amint ekként gazdagítaná az üvegeseket, hát az udvar kerítésén kívül megint nagy zaj támad: *Kozár* uram érkezett vissza harmincadmagával. - Mind híres-nevezetes lúfő székek, kik jártak a kuruc háborúban is, s még a tatárt is kifosztották, ha kezökbe került.

Most aztán elől tűz, hátul víz!

Kapornaki emberei bent az udvarban, Pozsgaié a kastélyban, Kozáré pedig a kerítésen kívül, egyik a másikat megszállva és ostromolva.

Pozsgai emberei voltak legkevesebben, de mind jól fizetett szolgák, s helyzetük előnyeinel fogva a legkevésbé bánthatók; Kapornakié tette a legnagyobb számot, de többnyire jobbágyságból állott, kiket robotnak hajtottak verekedni, s az a fatális helyzetük volt, hogy Kozár emberei, kik mind példás verekedők voltak, elállván az udvar kijárásait, minden köhajtás, akár kívül, akár belülről jött, emberére talált köztük.

Amazok a kerítésen kívül szörnyen fenyegetődtek, hogy ahányan vannak, mind parasztvért isznak ma! s Kapornaki kezdé észrevenni, hogy emberei nagyon szeretnék, ha a kör nem volna gömbölyű, hogy számukra volna egy szeglet benne, ahova elbújhassanak. Meggondolá tehát a dolog kimenetelét; úgyis már a jogcím, az adománylevél túrós lebbencsnek volt tépve, fogá

tehát magát, s odasompolyodék az egyik kapuhoz, megszólítván nagy alázatos hangon nemzeti Kozár uramat.

- Hallja kegyelmed! Láthatja kegyelmed, hogy és *intra dominium* vagyok, s ha akarnám, ahány emberem van, úgy összeapríthatnám a kegyelmed maroknyi népét, hogy gulyáshús sem válna belőle, de minthogy én az ortalózkodást utálom, s jobb szeretem a sovány békességet a kövér háborúnál, úgyis nem én levén a kelmed ellensége, s nem kelmed az enyim, hanem az a rabló amott, ki a kastélyban bent dúskálódik; tehát ha kegyelmed akarja, lépjünk amicára, s egyezzünk meg akképp, hogyha kelmed átengedi nekem ebből a jószágból a monostori részt, szabad faizással és makkoltással a közös erdőről, én lemondok az egész jussomról, amit a jószághoz tartok, s akkor ahelyett, hogy egymást rongálnók, egyesült erővel kidobjuk ezt a harmadik embert la.

Kozárnak tetszett az egyezés, parolát adott rá, melyre is Kapornaki megnyitvatván az udvar kapuit, be engedé jöni az érdemes repositiót.

- Hallod-e te ez és amaz! (itt következett egy csomó megtisztelés) - hangzék Kozár uram szava -: felszólítunk ezennel tégedet hivatalosan, törvényesen és hitelesen, hogy előttünk e kastély ajtait megnyitván, bennünket bebocsáss, különben...

- Mi lesz különben? - gúnyolódék Pozsgai az ablakból.

- Különben az ablakon megyünk be.

- Az bajos lesz, mert az alsókon vasrács van, ide pedig munka lesz felmászni.

- Ne félj tőle! - kiálta egy lúfő, s menten előcepelt egy nagy hágcsót valahonnan, s azt egyenesen azon ablaknak támasztá, melyből Pozsgai perorált.

Ez is kezdvén észrevenni, hogy már ennek a fele se tréfa, befutott az ágyasházba, s lekapva a falról hosszú karabélyát, odaállt vele az ablakba, s azt az emberekre fogva fenyegető állásba tevé magát.

- Aki egy lépést tesz fölfelé, halál fia!

A puska látására az emberek tágitani kezdtek, akik távol álltak a hágcsótól, csak kiabáltak: „Ne hagyd magad, fel kell menni azon létrán!” De akik közel álltak, nemigen fogadták meg az utasítást.

- Ezennel kitakarodjék mindenki e telekről! - zengett Pozsgai beszéde, ki vérszemet kezdte kapni, midőn megsejté, hogy félnek tőle; - különben közibéjük lövök! - S erre a szóra csakugyan elkezdtek oldalogni az emberek, kivált a jámbor taksásoknak már szinte fele kitakarodott az udvarból, amidőn egy lúfő meghúzva magát a kútágas mellé, ahol gondolá, hogy meg nem löhetik, találomra nekihajíta egy ökölnyi követ Pozsgai uramnak, s az ominózus békasó úgy találá képen a jó urat, hogy az éppen a dikciója elején a nyelvébe harapott.

Pozsgai első mérgében, erre maga sem tudta, mit csinál, vaktában fogta a puskát, célzott, ahol legtöbb embert látott, s közibe durranta a sokaságnak.

Ez szolgált vesztire! A puska négy golyóra volt töltve, egy azok közül keresztülment valamelyik taksás pofáján, a másik a szeredáson keresztül egy nemesúr oldalbordáját törte be, a harmadik, negyedik ki tudja, mi kárt tett? Egyszóval iszonyú pusztítást mívelt.

A támadt ordítás, üvöltés és segélykiáltásra, akik már künn voltak, azok is visszatértek, az emberek vért látva, egyszerre részegek lettek a vértől, azonnal záporként kezdte omlani a kő az ablakokra, a legmerészebbek a lábtónak rohantak, a többi dühös nép a házfalnak tódult

bőszült ordítózással; az ember azt gondolta volna, hogy mindjárt elviszik a helyéről azt a házat, úgy nekiestek. Egyik csákánnyal bontotta a falat, másik vasrudakkal feszegette az ablakrácsot, kettő-három tőkehasogató sulyokkal csapkodta a vasajtót, úgy hogy az meghajlott a közepén; „üsd, vágd, verd agyon!” hangzék mindenfelől, Kozár és Kapornaki uraimék pipacsvörös képpel rendezék az ostromot: „Fel kell a háztetőre mászni! Be kell ugrani azon az ablakon! Ki kell dönteni a fundamentomot!” s más efféle könnyen kivihető utasításokkal buzdítá az ostromlókat.

Pozsgai uram ekkor látta, mily eszetlen dolgot cselekedék, amidőn az ostromlók közé lőtt; futott alá s fel a szobában, kikapkodva mindenfelé, s minden ajtónál szintén lótó-futó cselédjével csapódva össze, kik megrémülve a támadástól, odahagytak ajtót, ablakot, s nem hallgattak Pozsgaira akár kért, akár parancsolt.

Künn a zaj egyre növekedett, Pozsgai bújt majd ide, majd oda, sehol sem volt maradása: ágy alatt? megtalálják; fülkében? rátörnek; kéményben? aláfüstölnek; hordóban? szekrényben? hombárban? megfullad; jeges veremben? megfagy; hová legyen? mit csináljon? A veszély percről percre nőtt, az ostromlók már bedugták fejeiket az ablakon, s úgy ordítottak be, az első emeleten már elfoglalták a szobát, s a lépcsőajtókat feszegették. Amint ekként futna padlástól pincéig nyavalyás, véres verítéket izzadva homlokán, már a halál szeplői verték ki arcát, midőn egyszerre észre kezdé venni, hogy az egész házban egyes-egyedül van, cselédjei nincsenek sehol.

- Hol vagytok? - kiált siránk hangon. - Hová bújtatok el? Miért nem szóltok nekem? Vigyetek engemet is oda! Engedjete odamennem, oh rejtsetek el engemet is!

Künn az ajtó már recsegett. Pozsgai örülként nyargalt körül az udvaron, midőn egyszerre egy akol mellett észreveszi a felnyitott rácsot, mely azon csatorna nyílását szokta fedezni, mi a kastélyudvarról egész le a Szamosig vezetett. Cselédjei azon keresztül szöktek meg, mint a patkányok.

Pozsgai egy percre tévővázott, ha elfogadja-e ez undok menekvési utat, vagy inkább agyonveresse magát; de azon pillanatban nagy ropogással dült be a vasajtó küszöböstül együtt, s neki még csak annyi ideje maradt, hogy a szűk csatornába lebújjék, melyen át négykézláb mászva kellett haladnia több mint hatszáz lépésnyire.

A betört ajtón aztán omlott be a sokaság a kastélyba.

- Hol vagytok? gyertek elő! - kiabáltak nagy bolondul, s betördelve minden ajtót, összezúztak széket, asztalt, ágyat és almáriomot, elleneiket keresve, s hogy sem székben, sem ágyban és almáriomban nem találták őket, összetörték a tükröket, edényeket, mintha képesnek hitték volna Pozsgait, hogy féltében akármilyen szűknyakú korsóba bebúvik.

Kozár uram váltig iparkodott őket kapacitálni, hogy ne törjenek semmit össze, mert az már most mind az övé, s csak neki tesznek vele kárt; nem lehetett azokat megállítani; csak annyira, hogy nagy nehezen rá tudta őket venni, hogy fel ne gyűjtsák a házat, benne ugyan nem hagytak neki egy ép asztallábat, s még azután is feszegették az ablakvasakat, amikor már vígan járhattak az ajtón.

Végre felfedezte valaki a titkos alvilági utat, melyen keresztül ellenfeleik megszöktek, mire lerohant az egész sokaság a Szamosra, s meglátva, hogy Pozsgai és emberei már akkor egy dereglyére kapva a Szamos mentében hajóztak lefelé ott azokkal sokáig tréfáltak, köveket és mindenféle szép szót küldözve utánuk.

Kozár és Kapornaki uraiméknak azalatt volt annyi eszök, hogy bezárták az udvar kapuit, s mikor visszafelé kezdte jöni a garázda nép, a kerítésen keresztül értekeztek vele, csak a józanabb részét véve fel a kastélyba, a többinek pedig az udvaron kívül süttetve egy ökröt s leküldve néhány akó bort, melynek is azok rögtön vérét vették.

És így meglevén szépen, a két úrnak nem volt immár nagyobb gondja, mint a még helyreállítható székeket, asztalokat összetákoltatni, az ablakokat beföldatni üveggel, s a levert vakolatot újra kisimíttatni, s ajtófelet és ablakráját beállíttatni a maga helyére.

Ameddig ez meglett, addig is nyitva állott az erélyes csoport számára a pince és éléskamra, s közhasználatra bocsátva Boór Ádámnak több ezer akóra menő legjobb óborai; mikor pedig minden nagyjából helyre volt állítva, akkor elhozták az örvendő urak saját házaikból legjobb boraikat, székérszámra a fécányt, szarvast s minden drága vadat, megrendeltek sok mindenféle marcipánt és piskótát kolozsvári boltosoknál, s beinvitálták a környékbeli nemességet beiktatási vendégségre; kik is a határozott napra mindnyájan begyülekezének, hadnagyok és királybírák, s meguralván a két derék donatariust, kezökbe adák a hantot,⁸ közben egy kis vita is támadt Kozár és Kapornaki uraimék között, ez utóbbi nem akarván semmit tudni az elsőbbség faizási és makkoltatási jogáról; hanem a jelenlevők közbenjárulására abban aztán megegyeztek, hogy Kapornaki uram minden tíz emse után két malacot s jogelismerés tekintetéből faizásért egy kurta forintot adjon Kozár uramnak.

Ezzel asztalhoz ültek mindnyájan, s jól ki levén éhezve a határjárás és a sok disputa miatt, vígan ellakozának, iván a háziurak és minden jelenlevők egészségeért, később pedig a jelen nem levőkért is. Az ebéd vége szinte vacsorává fajult már, amidőn valami késői hintó gördül be az udvarra, s hallatszík, hogy valakit a csatlósok odakinn nagyon uralnak; „ugyan ki jön ilyen későn?” - mondogatják: - maradt még számára sült és cukros lepény” amidőn felnyílván az ajtó, belép rajta egy egészen hívatlan vendég, Naláczi István uram.

Kozár Ferenc egyszerre ugrott a helyéről elfogadnia a derék urat, s kínálta üléssel, borral és ebéddel.

- Köszönöm kegyelmed jóvoltát - válaszolt éppen nem mosolygó képpel Naláczi -, nem azért jöttem, hogy kegyelmednél ebédeljek, különben is túl vagyok már rajta, hanem egy barátságos tudósítást hoztam kegyelmetek számára Teleki Mihály uram ökegyelmességétől, a fejedelem önagysága első tanácsosától.

Kozár uram nagy orrfintorító képet csinált erre a szóra, mint aki előre érzi az illatot, de Kapornaki uram jó fejével levén, s azt gondolva, hogy a fejedelem tán azt izente: hogy az övé legyen az egész jószág, amint fülhegygel meghallotta Naláczi szavait, az egész társaság előtt felkiálta:

- Halljuk, halljuk azt az üzenetet! Tessék felénk fordulni, méltóságos uram.

Naláczi vállat vonított.

- Ha kegyelmed is úgy kívánja, én nem bánom. Tehát értésére esvén Teleki Mihály uram öméltóságának, miszerint kegyelmetek egyszerre hárman impetráltak egy és ugyanazon dolgot a fejedelem úr önagyságától, s azt a szégyent tették, hogy setétben, olvasatlanul, mulatságos szórakozás közben mind a három folyamodást aláírták, s ennek következtében most egymást kölcsönösen kiszórván az országot erőszakoskodásaikkal háborítják; ámbátor mind a hárman megérdemelnék, hogy az adományozást elveszítsék, s magok törvénybe hívassanak, mind-

⁸ Beiktatási törvényes szertartás.

azáltal a főtanácsúr nem akarja mindnyájokat egyenlőn sújtani, s egyiket csakugyan kénytelen lévén a jószágban megerősíteni.

A két úr fellélegzett. Melyik lesz a kettő közül? Mindegyik arra gondolt, hogy mint perelje akkor vissza a másiknak átengedett részt.

... - Tehát azt határozá a fenntisztelt főtanácsúr a többi tanácsurakkal egyben, miszerint a nálok panaszt tevő Pozsgai Ferencnek, az általa előmutatott írásbeli meghatalmazások s hiteles tanúk bizonyossága szerint, legtöbb és legtörvényesebb joga lévén e jószághoz...

A két úr a fellegekből cseppent alá.

... - Ennélfogva felszólíttatnak kegyelmetek, miszerint e mai naptól számítandó tizenöt nap alatt mind a kastélyt, mind e jószágot minden hozzátartozandóikkal, cselédjeikkel és vendégeikkel egyetemben elhagyni, és átengedni kötelességüknek ismerjék; ellenkező esetben parancs adatván Béldi Pál uram öméltóságának, a székelység generálisának, hogy a keze alatt levő hadakkal nyomban kiinduljon, s minden törvényes eszközökkel e jószágot erővel is elfoglalja; akiket benne talál: akár urat, akár cselédet, akár pediglen vendéget megfogdossa, megkötözze s leszállítsa Fogarasra. Melyet is íme kegyelmeteknek a fejedelem s a tanácsurak nevében tudtul adva van szerencsém magamat szíves gráciájokba ajánlani.

E szavakkal eltávozott Nalácsi.

Az ott maradtak elnémulának, s mindaddig nem bátorzkodott senki egy ígét se kiejteni, amíg nem hallatszott az eltávozó kocsijának zörgése. Csak ekkor jutott eszébe Kozár uramnak öklével az asztalra ütni.

- Ezer milliom tatár ördög! Ezt nem hagyom. Így meg nem engedjük magunkat gyalázní! Így ki nem engedem magamat vettetni, ha a fejem utána is megy. Itt maradunk! Egy tappot se menjenek kegyelmetek. Majd meglátom én, ki meri az *én házamon* belől az én vendégeimet bántani! Majd meglátom én: Béldi Pál uram hány arasz? ha engemet körül akar nyalábolni. Hisz ide jöjjön, ha veszteni való lelke van... Inkább kész vagyok kimenni Törökországba, mint Zólyomi Dávid! Majd találom én még valakit, akit tanácsuraimék őkegyelmöknek parancsol! Inkább tatárt hozok az országra! Igyunk, uraim, sohse törődjünk vele, amit az a tányérnyaló beszélt! Bánom, hogy a kútba nem dobattam, csak ne sietett volna olyan nagyon! Igyunk uraim!

A vendégek ittak, hozzá is fogtak egy-egy nótához, de csak nem ment az olyan vígan, mint azelőtt, s utóbb Kozár uram úgy elázott maga is a sok kínálgatásban és biztatásban, hogy végre eszmélet nélkül esett az asztal alá, s aludt másnap délig, mint a félholt.

Dél felé feltápáskodván, midőn kinyújtózá magát, s szemeit kitörölgetve meggyőződék róla, hogy él, s bizonyossá lett, hogy hol van, bekurjantá egy csatlósát, s nagy rekedt mámoros hangon kérdi tőle:

- Mit csinálnak a vendég urak?

- Mind elmentek azok, uram, még hajnal előtt, ki-ki a maga kocsiján haza.

- S nem mondták, hogy visszajönnék?

- De biz úgy örültek, hogy elmehettek, képpel se' fordultak erre többet.

- Gyáva népek! - mormogá magában Kozár úr. - Jól van hadd menjenek, ellehetek nálok nélkül; hát Kapornaki uram mit csinál?

- Az is elment minden hozzátartozandóival egyben.

- Az is? - förmedt fel Kozár uram. - Jól van. Csak az ő baja lesz; nem bánom, ha felfalják is az ő jószágát. Hát a lúfők?

- Azok is elmentek, nagyuram.

- Azok is elmentek! - ordítá Kozár, s már erre felugrott ágyából. - Jól van. Azaz, hogy már ez nem jól van. De tán a cselédség csak nem szökött még meg?

- Bíz uram azoknak is nagyon kifelé áll már a rúdjak.

- Hajh aki adta! hajh aki vette! Hát ilyen emberekkel van tele a világ! Nincs hát egy ember az egész országban, hogy egy szóra mindenki elhagyja az igaz embert. No de hiszen, ha ide kell hagynom ezt a jószágot, fogadom lelkemre, hogy rajta hagyom utoljára a kezem szennyét, hogy az édesapja képére sem ismer rá, aki utánam jó, s lesz neki mit siratni harminc esztendeig!

Kozár uram be is váltá, amit megígért, emberül. Látva, hogy az elfoglalt birtokban meg nem tarthatja magát, a hátralevő két heti határidőt arra fordítá, hogy amit lehet, elpusztítsa azon. A szép fenyűerdőt a ház mögött kivágatá többül; kitépette a gyöngye gyümölcsoftványokat; meghordatta terméskővel a veteményes kertet, s a gátokat elszakíttatva, mik a patakot a Szamosba vezették, elöntette iszappal az egész lapályt az őszi vetésekkel; ökröket, lovakat kiveretett az erdőbe, vadvizes nyirokra hajtatta a juhnyáját; a pincébe ecetet töltött a borok közé, avas zsírral mázolta be a szobák falait, ólommal öntette be a záratokat, lakatokat; s minden még meglevő bútort darabokra szedvén széjjel, úgy szétrakott, hogy amely székeknek a lába a padláson forgott, annak a vánkosa a pincéből került elő; csak a tizenötödik nap reggelén hagyá oda a birtokot, amidőn nem volt már mit elrontani többé, úgy hogy amint azon nap estéjén Pozsgai Ferenc uramat a törvényes segítség bevezette, az alig talált haza a pusztá kastélyba. Az utak el voltak árkolva, a szántóföldek elöntve vízzel, a kertek kővel terítve, fenyő-, erdő- és gyümölcsfák a földön feküdtek, pásztor nélkül őgyelgett a juhnyáj, felére olvadva a kiütött métely miatt, elvadultak a paripák az erdőhöz szokva, kipállott a vetés, ecettel tele a hordók, s a házban egy zárt sem lehetett felnyitni, mind úgy kelle az ajtókat betörni, s belépve a szobákba, nem volt azon mit látni, mint ocsmányságot és pusztulást, s három napig lehetett a háznál mindent tüvé tenni, amíg az ember egy bútordarabot a másikhoz bírt illeszteni.

VI. A JÁMBOR EMBER ÉS SZOLGÁJA

A jó Apafi Mihálynak ezalatt mindinkább meggyülekezének a gondjai. A török portáról egyik követ a másikat érte sürgetve a még le nem fizetett adót, mely tiszteletbeli összeg Bethlen Gábor óta tizenhatezer tallérból nyolcvanezer tallérra szaporított; Erdélynek akkori viszonyait tekintve iszonyú összeg! A lengyelországgali viszályok miatt a kereskedelem pangott, a korábbi harcos évek az ipart és a földművelést összerongálták, a tatárjárás s az azt követett harácsok sok ércpénzt kivittek az országból, éppen ezen évben dühöngött az országban egy irtózatos marhavész, mely az igavonó állatok kétharmadát elpusztítá, tavasszal gyilkos gyújtogatók jártak az országban, kik többet kétszáz falunál felperzseltek, rá következett egy hosszú száraz nyár s egy árvizes ősz, mely azt is elpusztítá, ami megmaradt; az arany- és ezüsbányák rosszul műveltettek, a helységekre kivetett adót nem volt mód behajtani, mindegyik helységnek lévén valami oka azt nem teljesíteni, az egész székelyföld tökéletes pénzaszályban sínylett, s az egyedüli pénztermő városok a szászokéi, annyira körül voltak sáncolva kiváltságokkal, szabadalmakkal, miket majd egy, majd más megszorult fejedelem osztogatott nekik utódaik rovására, miszerint azokhoz alig lehetne szépszerével hozzáférni. Emellett még a jó fejedelem maga oly bőkezű és jószívű volt, hogy nem jöhetett hozzá ember olyasmit kérni, ami ha az övé volt, neki nem adta volna, úgy hogy egy ízben tökéletesen elajándékozva az utolsó tallérját is, kénytelen volt a fiscus kölcsönpénzt venni fel a számára, hogy elutazhassék.⁹

Ehhez járult még az, hogy a nagyváradi basa, mindazon erdélyi és magyarországi helységekből, mik a fejedelemségekhez tartoztak, önhatalmúlag saját maga felszedte az adót, duplán, triplán, ahogy neki tetszett, s mégis a szegény fejedelmen követelték az egészet.

Évégett többször küldtek már a portára okos, ékesen szóló férfiakat, hogy világosítsák fel a szultán elméjét, s engeszteljék ki ő szívét a szegény magyarok iránt, hogy vagy engedjen le az adóból, vagy intézkedjék, hogy a nagyváradi basa ne szedje be felét a maga számára, de mindannyiszor csak azt az ítéletet kapták, hogy ne beszédet küldjenek a szultánnak, hanem pénzt.

Legutoljára éppen azon izenetet hozta vissza vitézlő *Paskó Kristóf* uram a portától, hogyha a legrövidebb idő alatt az adót meg nem küldik, majd küldenek ők valakit, aki azt kétszeresen be tudja hajtani, s ha még egy követet bátorzkodnak elbocsátani, aki nem fizetni, hanem fecsegni jön, azt menten karóba húztatják, hasonlóul járandván, ha a küldendő adóbul avagy csak egy tallér fog is hiányzani.

Bizony pedig abból még nagyon sok tallér hiányzott.

- Mit csináljunk? - szólt Teleki. - Azt kell tennünk, amit eddig tettünk. Pénzünk nincs elegendő, hogy az adót kifizessük, de annyi van, amennyi elég, hogy a vezéreket hallgatásra bírjuk, hogy várjanak és adjanak időhaladékot, s azután „qui habet tempus, habet vitam”, azalatt ki tudja, még mire fordulhat a sors? Addig is megizenjük, hogy mindent teljesíteni fogunk.

- Megizenjük! Könnyű azt mondani, hogy megizenjük, de ki lesz olyan bolond, hogy az izenetet elvigye, s a kedvünkért magát karóba húzassa?

Teleki egész biztossággal fordult Paskóhoz.

⁹ Historia rerum transilv. aut. J. Bethlen. P. I.

- Megteszi azt egyszer a hazáért Paskó uram.

Az érdekllett lesüté szemeit, felsóhajtja és hallgatott.

- Az, úgy segéljen, meg nem teszi! - kiálta a fejedelem. - Most házasodott meg szegény, alig egy félesztendeje, elvett egy szép özvegyasszonyt; nem ment el az esze, hogy úgy oda- veszteltesse ifjú életét. Én ugyan nem küldöm.

Paskó felemelé szép, becsületes arcát, s mosolyogva válaszolt.

- Elmegyek bíz én, nagyságos uram, nagyságod és Erdély jóvoltaért, ha kell a világ végire is, ha kell még Plutóhoz is; s ha Isten ő szent felségének úgy tetszik, hogy ott bevégezzem életemet: történjék meg szent akarata. Egyébiránt sokszor és sok mindenfélével fenyegettek meg már engemet anélkül, hogy csak egyszer is a szememet meghunyorítottam, vagy arcon színét változtatta volna előttük; ámbátor készen voltam rá, hogy egyszer teljesítik rajtam. Lám, az oroszán sem bántja azt, akit lát, hogy tőle nem fél.

- Ember kegyelmed, Paskó uram! - szólt közbe Teleki, megveregetve a férfi vállát - tudtam én, hogy nem fog vonakodni.

- No, én mosom kezeimet - mondta Apafi -, én nem küldtem kegyelmedet halálának s felesége özvegységének.

- Kap az még férjet, nagyságos uram, ha én meghalok; - szólt Paskó, különösen mosolyogva.

- Tehát a kezünk közt levő pénzből vigyen kegyelmed négyezer tallért és ezer darab aranyat magával - mondta Teleki. - Ezer darab aranyat adjon át a fővezérnek azért, hogy engedjen időt az adó begyűjtésére, s tiltsa el a váradi basát a foglalástól. Háromezer tallért pedig osszon ki a szultán tolmácsa s a keresztyén fejedelmek követei között, hogy érettségük a szultán előtt esedezzenek, miszerint a nyolcvanezer tallérnyi adót szállítsa az eredeti összegre, ami Bethlen Gábor alatt volt. Legrosszabb esetben iparkodjék kegyelmed személyesen esedezni azért, hogy vagy engedje a szultán, hogy a váradi basa által bitorolt falvakból az adót beszédhessük, vagy tudja be az adóösszegbe azt, amit a basa előttünk elfoglalt. - A negyedik ezer tallér pedig kegyelmednek marad az út és az ottani mulatás költségeire.

- Sok lenne az nekem, kegyelmes uram; - szólt mentegetőzve Paskó; - inkább majd abból a pénzből ötszáz tallért átadok még a szultán tihájának, háromezázat pedig a kiaja bégnek; - no még majd a fő ulemának is adok vagy háromezázat belőle...

- Hohó! - kiálta közbe a fejedelem. - Már akkor százat a magáéból fizetett rá kegyelmed!

- Nem tesz semmit. Kaptam most egy kis pénzt hazulról. Majd esztendőre meggazdálkodom azt.

A fejedelem felugrott székéről.

- No, Paskó uram, kegyelmed ritka ember. De amit én tehetni fogok: - nem fogok meg- feledkezni kegyelmedről.

- Köszönöm, nagyságos uram. Tiszta szívből cselekszem, amit tehetek; s nem kívánok érte jutalmat.

A két úr megszorongatá a követ kezét, s áldásaik között útra bocsáták őt; ki is csak annyi időt kérve magának, hogy házát rendben hagyhassa, azonnal sietve eltávozott.

Félév előtt szép özvegyasszonyt vett nőül Paskó Kristóf: ennyit tudunk már a fejedelemtől. Lássuk a jó urat mézesheteiben.

Tizenöt óra múlva a fentebbi beszélgetés után Paskó már odahaza van, s alig engedve magának néhány órai mulatást, készül a hosszú, - meglehet, a másvilágon végződő útra.

Hárman vannak együtt, ő és neje és János, az öreg szolga.

Paskó irományait szedi rendbe. Komoly arca, szelíd, esengő kék szemeivel, szép metszésű ajkai, alásimuló szőke bajuszával, s redőtlen homloka oly csendes bú árnyéklátát viselik magukon, mely látni engedi magát, de hallani nem.

Neje, egy halovány arcszínű hölgy, bágyadt, élveteg vonásokkal egy kereveten heverész, epedő barna szemeit körülhordja olykor kedvetlenül az őt környező tárgyakon, s ideges természetének nyugtalansága, reszkető ajkainak duzzogása által láthatóvá teszi zivataros kedélyét.

A vén János ezalatt bőrládákat tömöget ruhákkal és fehérneműkkel, háttal fordulva, s csak néha fordítva meg ősz, bozontos fejét, s láttatni engedve torzonborz fehér bajusza által egy harmadrészben elfoglalt barnapiros pofáját, két szeme, mint a vasvilla ökkel olyankor jobbra-balra.

- Tehát nem fogsz velem jöhetni? - szólt kérlelő, bánatos hangon Paskó nejéhez fordulva.

A szép *Berta* asszony elébb meggondolja magát, ha feleljen-e.

- Hiszen látod - szól azután kényes, fáradt hangon -, milyen beteg vagyok; két éjjel nem alhattam szívgörceim miatt, s a legkisebb rázkódásnál megfájdul a fejem, majd szétszakad; ha elmennék most, megöszülve térnék vissza.

- Igaz; igazad van; - sóhajtja Paskó, s tovább rakosgált; később újra megszólalva: - pedig azt gondoltam, hogy majd a levegőváltozás, szórakozás, multságok talán még enyhítenék bajodat.

- S te levegőváltoztatásnak nevezed Sztambul ronda utcáinak illatát - szólt türelmetlenül a nő -, szórakozásnak a basák unalmas látogatásait, kik odajönnek az emberhez reggel pipázni, s este mennek el anélkül, hogy egyebet mondtak volna, mint jó reggelt és jó éjszakát? azokat a kiállhatatlan fürdőket, ahol az embert agyonizzasztják és összetörik?

- Jól van, jól, édes lelkem: - szólt Paskó szelíden. - Hisz én nem kívánom, hogy értem ez áldozatot tedd; csak ne indulatoskodjál; - látod, máris oly ingerült vagy.

- Mostani betegségemnek is egyenesen ez az oka - folytatá a nő -, hogy egész Sztambulban létem alatt mindig azokkal a kiállhatatlan faggyúval és olajjal főtt fűszeres ételekkel kellett élnem, hogy lázt kapok, ha csak rágondolok is.

- Édesem, ne ingereld magadat, hisz nem viszlek magammal.

De az asszony csak nem hagyta magát kihozatni a témájából.

- Éppen most hallom, hogy Pérában a dögvész is kiütött.

- Az reád nézve mindegy, miután te nem jössz oda - felelt némi kis élességet engedve magának Paskó; mire Berta asszony dacosan felugrott a kerevetről, s el akarta hagyni a szobát; erre aztán megint a férj került alul, engesztelő nyájassággal állva útját feleségének, s megcsókolva kezét.

- Hisz édesem, nem kell mindenért oly ingerültnek lenned.

- Igen! - beszélt a nő sírva fakadva - te nem hiszed, hogy én beteg vagyok, te csak tréfának, szenvelgésnek veszesz mindent, te úgy bánsz velem, mint a gyermekkel; pedig ha tudnád, mennyire odavagyok? más feküdnék régen! Azért, hogy én nem panaszkodom minduntalan, én tudom, hogy mi bajom, de te csak kinevetsz vele.

- Lelkem, édes szívem - szólt Paskó, s a könny csaknem kicsordult szeméből - hogyan hinném én, hogy beteg vagy? hogyan aggódnám miattad? Lásd, Kolozsvárott Mikó Ferenc orvos-doktor uramnak meghagytam, hogy téged mindennap meglátogasson, s egészségedre ügyeljen.

Berta asszony e szóra meg hagyá magát engesztelni, s kibékülten vált meg férjétől, ki az ajtóból ismét visszatért.

János gazda hátrafordított fejjel nézett az asszony után, s nagyot mordult:

- Jobb volna bizony, papot rendelének mellé, aki a lelkére vigyázzon.

Paskó meghallott valamit a monológból, s bosszúsan rivallt szolgájára:

- Mit mondott kend?

- Semmit! - felelt az, vissza sem fordulva.

- Akarom hallani, mit mormogott kend az elébb?

Erre még csak nem is felelt János.

- Mindjárt egybe kettéváglok; ha nem felelsz! - kiálta rá haragba hozva Paskó.

- No, hát tessék kettévágni, - morgott János félbe sem hagyva munkáját.

Paskónak mit volt tenni más, mint elhallgatni. Pedig tudta, hogy mit morgott János, s meg nem állhatta, hogy feleségét ne mentse előtte.

- Hisz betegen csak nem hurcolhatja az ember oly hosszú útra a feleségét, mikor a legkisebb mozgásra görcsöket kap, elájul.

- Az ám - dörmögé János, - ma egy hete reggelig táncolt Dénesfalviné lakodalmán.

- Az nem a kend gondja! Kend számár az ilyen dolgokhoz.

- Tudom, hogy az vagyok, azért nem is szólok én egy szót se, csudálom, hogy vitézlő uram beszédbe állhat velem.

- Az egészen más: táncolni, mint kocsira ülni, s rossz utakon rázatni magát.

- Persze, hogy más. Az is más, ha az ember három napig el van a szabad ég alatt Pekri uram vadászatán, s lovon ülve hajtja a szarvasokat, az a világért sem ráz, s azt a leggyöngébb asszony is kiállhatja.

Paskó erre már nem tudott mit felelni; mert azt maga is csakugyan furcsának találta, hogy felesége lovagolhasson, és kocsira ne ülhesse; János gazda pedig egy szót sem monda többet pusztá ténynél, amiért gazdája leszidhassa, hanem elhallgatott diadalmasan, úgy hurkolva a szíjakat a bőrszákakon, s úgy dömöckölve azoknak tartalmát, mintha tele volnának rossz asszonyokkal.

Paskó látszólag fel volt indulva, semmit sem talált, amit keresett.

- Hja-jaj! - sóhajtja kis idő múlva János, nagyon is fennhangon.

- Mit sóhajtozik kend? - kiált rá bosszúsan Paskó.

- Ahol van ni! Már sóhajtanom sem szabad. Sóhajtsen vitézlő uram is, ha megkívánta tőlem.

- Az bolond ember aki semmiért sóhajtozik!

- No én bolond nem vagyok, mert én tudom, hogy mire gondoltam, mikor sóhajtottam.

- Hát mire tudott kend gondolni?

- No, hát ha akarja tudni, azt gondoltam, hogy vitézlő uram milyen derék, bátor, okos ember, mikor a török császár előtt áll.

- Hát aztán?

- Hát azért sóhajtottam.

Paskót ette a méreg, jól tudta ő, hogy a vén szolga e gondolat másik felében azt ragasztá hozzá: „és mily ügyetlen, gyáva és ostoba a felesége előtt!”

És ismét megnőtt a hallgatás kettőjük között. János egyre fojtogatta a bőrszakokat, Paskó pedig írásokat hasogatott szét, mik azt vétették, hogy kezébe akadtak, midőn ő másokat keresett.

- Bizony csak okos emberek a törökök - szólalt meg minden apropos nélkül János.

Paskó azt gondolta, hogy más tárgyra akarja vinni a beszédet az öreg, s megkérdezé:

- Miért legyenek a törökök olyan okos emberek, János gazda?

- Csak azért, hogy zár alatt tartják az asszonyokat.

- Hallja, kend! - rivalla rá egészen felindulva Paskó. - Én megtiltok kendnek mindenféle impertinens kifejezéseket, s ha még egyszer kérdetlenül megszólal, akárhogy tisztelem, becsülöm kendet, kénytelen leszek kendet - - (azt akarta mondani, hogy „elűzni”, de előbb megbánta, mint kimondta volna) - - elhagyni magamtól.

Az öreg szolga letett mindent a kezéből, s odafordulva az urához, reszkető hangon mondta:

- S azt hiszi vitézlő uram, hogyha én azt látnám, hogy van a háznál egy élő teremtes, aki kegyelmedet csak egy századrésznyire is szereti, mint én, nem ma hagynám el a házat inkább, mint holnap? Elmaradhat kegyelmedtől mindenféle pereputtyja, de én ugyan el nem maradok kegyelmedtől, ha a pokol országába megy is! még ha a feleségét magával viszi is! azt mondom.

E szókkal kifordulva a szobából a szabadalmas vén goromba szolga, ki a családnál őszült meg, s az öregapát szolgálta, és az unokáját karjain hordozá, s együtt érzé e családnak baját és örömét. Paskó pedig, midőn egyedül maradt, és senki sem látta, leborult íróasztala szélére, és sírt keservesen.

VII. A BETELT FOGADÁS

Kukucsné ezalatt valahány követ ment az ő határán keresztül a seraskiertől, vagy hozzá, azokat mind elfogatta, bezáratá, s a nálok található írományokat elszedte.

Ezek folytán, mint előre sejté, sajátságos tervezeteknek kezde nyomára jönni. A seraskier levelezésben állt a moldován herceggel, ki hatezer moldvai lovas élén Ismail basa táborához volt rendelve, mely a Rába partján a római császár magyar és német hadaival állt szemben, s ottan parancsot kapott újabb hatezer embert vonni maga után Moldvából egyenesen Erdélyen keresztül.

Egy napon tehát jön egy követ Magyarországból, kinek lefoglalt iratai között ily tartalmú levél találkozott.

- „Nagyérdemű seraskier, dicsőséggel teljes Baruch Tavaif.

Amire még otthon létemben kértelek, azt ne felejtsd el. Meg vagyok felőle győződve, hogy te a keresztyének romlásának most sem vagy óhajtója, s ennél fogva nem áttalasz nekem módokat szolgáltatni, hogy mindazon törekvéseket, melyek az ő elpusztításukra vannak intézve, mint igaz keresztyén, ha erővel nem is, legalább erőtlenséggel megghiúsítsam. Egyszersmind azonban kérve kérlek, hogy eljárásod által gyanúra ne szolgáltatass okot, mert az igen siralmas állapot lenne, ha másokat akarva szabadítani, magamat veszteném el. Ezen levelemet vivő embert azonnal küld vissza válaszoddal, s ne engedd senkivel beszélni, hogy valamit ki ne fecsegen; azon tízezer aranyból pedig, melyet neked hála fejében ígértem, ötezret most mindjárt átvehetsz ispánaimtól, a többit majd, ha visszatérek. Egyúttal tudakozódjál a feleségem felől, ha nem betegedett-e még le. Lekötelezett barátod és legalázatosabb szolgád *** U.i. E levelet, amint olvastad, küld vissza megnyugtatómra.”

Katalin újra lepecsételé szépen a levelet, s egy meghitt szolgájától elküldé azt a Baruch Tavaifnak. Néhány nap múlva visszaérkezék az, magával hozván a herceg levelét s a választ rá a derék seraskiertől, mely is eképpen hangzott:

„Becsületes keresztyén úr (itt az „úr” helyett az állott, hogy „kutya”, amit a seraskier szójárásból ejtett oda, hanem aztán kitörölt), nekem legalázatosabb szolgám!” (Gondolta a seraskier, hogyha a herceg maga is így nevezi magát ez lesz a leghelyesebb címe.)

„Megértettem a leveledet, és azt találtam benne, hogy nekem a te keresztyénségedhez semmi közöm, akár éltek, akár haltok; hanem azt a tízezer aranyat nem bántam volna, ha egyszerre lefizetteted, mert ámbátor véghetetlenül tisztellek, attól tartok, hogy megcsalsz. Ami az óvatosságot illeti, ne taníts te arra engem; tudván, miszerint te úgy kívánod, hogy az újabb hatezer ember hozzád ne juthasson, akként fogom intézni a dolgot, hogy előre kitudom, mely úton akarja őket utánad szállítani az effendi. Ha ő a Bozzai szoroson át rendeli a bevonulást, az én dolgom levén az élelmi és fegyverbeli szereket utánok küldeni, ezeket a Tömösi szoroshoz utasítom. Azok ott várni fognak a poggyászra, fele a várakozásban elszéled, s akkor az effendi vagy élelmezés nélkül bocsátja őket Erdélynek, amidőn a székelyek szanaszét fogják őket verni, és soha azokból egy sem jut el hozzád, vagy megtudja a tévedést, s odaküldi őket a Tömösi szoroshoz, de mire odaérnek, már akkorra én, mintha legnagyobb szorgalommal tenném, a Borzai szoroshoz küldtem a poggyászt, s ők ismét annyira vannak tőle, amennyire voltak. Ilyenformán a hiba egyikünkre sem fog áramlani, csak te magad vigyázz magadra, s amint ezen levelemet vivő ember hozzád érkezik, nagyobb biztonság

okáért rögtön vetesd fejét, hogy senkivel ne beszélhessen. Ami végre a feleségedet illeti, ahhoz nekem semmi közöm. Allah írtson ki minden asszonyi állatot e földről.”

Kukucsne, midőn e levelet olvasta, éppen kertjében sétált, s történetesen egy nagy bibircsós úritök akadván lábai elé, azt úgy találta felrúgni, hogy imitt-amott állt meg. Soha még lábbal gondolatot ki nem fejezett senki, amióta a pantomimica fel van találva.

E percben a seraskier feje nyilván alig állt erősebben a szárán, mint az a felrúgott dinnye - vagy mi.

S néhány nap múlva csakugyan ki lehet hallani, hogy a küldött segédcsapatok, félreértett rendelkezések miatt, nem indulhattak ki Moldvából.

Katalinnak ugyan módjában lett volna e félreértéseket a felfogott levelek által azonnal felderíteni, de attól tartott, hogy még akkor a seraskier pénzzel és helyrehozással tisztára moshatja magát, s engedte odáig haladni a dolgot, míg a sükertelenség dühre fogja gerjeszteni a vezéreket, s keresni fogják annak okozóját.

Ez is bekövetkezett nemsokára, csakhogy Katalinnak sokkal nagyobb rémület, mint öröm jutott benne.

Egy napon sebes hírnök érkezék a hercegtől, levelet vivén a seraskierhez, mely nem a fejedelem kezével, hanem annak íródeákja által volt írva; a felbontott levél így szólt:

„Érdemes - (ez - meg amaz:)

Futtában írom e sorokat, mint aki két nap óta le nem szálltam a lóról.

Hátunk mögött nagy a veszedelem, mert hajnal óta tart az ütközet. A múlt éjjel a janicsárok két hidat vervén a Rábán, azon észrevétlenül átmentek, s megrohanták a keresztyén táborn, mely az átelleni parton egy helység mellett (úgy gondolom, Szentgotthárd) elsáncolta magát, s hajnalra elfoglalták a sáncokat, s háromezer embert leöltek benne. Ekkor a vezér aga és Ismail basa riadót fúvattak az egész tábornak, s mindnyájunknak rohamra kelle menni a keresztyén tábor ellen. Nekünk sehogy sem jutott alkalmunk célunk kivitelére, mert a keresztyén gyalogság, mihelyt kétszáz lépésnyire értünk hozzá, mindenütt elkezdett futni, s nekünk amellet az a fatális helyzet jutott, hogy egyfelől Kucsuk basa, másfelől Feriz bég dandárai által voltunk közbeszorítva, kik félszemmel mindig bennünket őriztek...

Katalin szíve sebesebben kezdett dobogni, amint férje és fia neveit olvasta, s habozni kezde, ha tovább olvass-e? öröm lesz-e, vagy gyász ami ott következik? Erőt vett magán, és tovább olvasott.

„A keresztyén sereg már-már verve volt, tábora prédára jutott, s maga az erdőbe kezde menekülni, s mi kénytelenek voltunk az elmaradandókat lovaink patkói által elgázoltatni, amidőn egyszerre végső kétségbeeséssel kiválik a futók közül két csapat lovasság, egyik Petneházy huszárai, másik Toggendorf vértesei, s visszafordulva ránk, nekivágtattak Ismail basa mamelukjainak... Ez volt a pillanat, melyben tervünket kivihetők. Amint egy osztály huszárság vakmerően nekünk rohant, mi egyszerre, mintha ki nem állhatnók a rohamot, az egész dandárral visszafordultunk, s futni kezdtünk a part hosszában. Futásunk zavarba hozta a török táborn, s új erőt adott a keresztyénnek. Egy perc alatt sáncot vontak magok körül szekereikből, s iszonyú tüzeléssel fogadták a közel jutott oszmánokat. Az egész csata megfordult egyszerre, a támadókból támadottak lettek, s mi, amidőn futásunk közben egy halomról visszatekinténk, már a keresztyének által láttuk elfoglalva a tért; Ismail basa dandárai összetörve futottak a Rábának, s a vezéraga lófarkas zászlói közül nem láttam többet egyetlen egynél lobogni. Csupán Kucsuk Mehemed basa és fia, Feriz bég harcoltak még meg-

általkodottan az összegyűjtött szpáhik élén; úgy látszott, mintha élve nem akarnák elhagyni a csatátért. Mi lett az ütközet vége, nem tudhatom, mert az éjszaka eltakarta szemeink elől a csatátért. A muzulmánok vesztesége igen nagy; a szultán dühös fog lenni; vigyázzon kegyelmed, az egekre kérjük, dolgainkból valami ki ne tudódjék, mert ha csak gyanú érhet is bennünket, sem a keresztyén, sem a török szentek minket a megfojtogatástól meg nem őriznek.”

A levél kihullott Katalin kezéből. Férje és gyermeke! ők voltak az utolsók a csatamezőn! mintha élve nem akarnák azt odahagyni...

A két gyermek fogadott anyjok mellett ült, míg ez a levelet olvasá, s aggodalmas tekintettel kísérek annak mindinkább elsápadó arcvonásait, s midőn végre a nő kiejtő kezéből az elolvasott levelet, s kezeit könnyes arcára tapasztva elkezdte hangosan zokogni, a két gyermek odaborult ölébe, s átölelve őt, ők is sírva fakadtak, anélkül, hogy tudnák miért, s midőn Katalin térdre borult kezeit imára kulcsolva, ők is letérdeltek mellé, ők is imádkoztak. Hangja, gondolatja nem volt az imának, de az, ki a szívek érzelmeiben olvasni tud, s ki előtt a néma sóhaj egy kitárt könyv s a gyermek sírás ékesen szóló beszéd, megérté a szótalan imát, s még alig borult el lelkeiken a vihar, melynek zápora könny, már utánaküldé a napsugárt, mely azt felszárassza.

Azon pillanatban robogott be az udvarra *Ilk Hasszán*, Kucsuk basa hírnöke egy levéllel asszonya számára.

A küldött néma volt és sánta. Ezért szokta őt Kucsuk hírnökül használni, mert semmit sem beszélhetett, s részt nem vehetett a harcban.

Sietsége tanúsítá, hogy még a harcból érkezik, csaknem utolérve a herceg futárját, ki legelső hagyta el a csatátért.

Katalin megismeré a levél borítékán fia vonásait, s reszkető kézzel és dobogó szívvel bontá fel annak zsinórait.

„Kedves anyám! - szólt a levél. - Csátát veszíté, de dicsőséget nem. Atyám megmenté zászlóit, én is az enyimet, még nyertem is hozzá egy sebet...”

Katalin felsikoltott! A heves fiú dicsekvék sebével, nem gondolva meg, hogy anyja nem dicsőséget, hanem fia vérét fogja látni abban.

„Árulás ragadta ki kezünkből a diadalt; - folytatá a levél - de hátra van a veszttést helyrehozni, s árulást megbosszulni. Isten veled. *Fiad Feriz*.”

- Láttad a fiamat? - kérdé Katalin a hírnököt aggodalmas arccal.

Az mutatá fejével, hogy „igen”.

- Hol kapta a sebet?

A hírnök mutatta kezével a vágás helyzetét, hosszát, alakját homlokán.

- Mindig a fején! Már ez a harmadik seb a homlokán. Éppen mint az apja.

A hírnök mosolygott, s ujjaiával krikszkraszokat csinált arcán, azt akarva mutatni, hogy hát még ha úgy keresztül-kasul lesz szabdalva arca, mint a basának, akkor fog még csak hasonlítani apjához!

- Csakhogy élnek! - sóhajta fel megkönnyebbült szívvel Katalin, nem sokat törődve azzal, hogy veszttettek, sőt némileg még örült is rajta: gondolva, hogy e veszttesség kényszeríteni fogja a portát békekötésre, s férje és gyereke nem leendnek tőle többé távol. E reményét nemsokára

igazoló azon hír, miszerint a porta és a római császár között a szentgotthárdi csata következtében tíz évi fegyverszünet kötöttetett, s mindkét fél szétbocsátá seregeit a vitatott térről.

Néhány nap múlva csakugyan hazaérkezék a moldvai herceg vert hadával együtt, s az ő megérkeztenek tudomásával együtt vevé Katalin az örömhírt, hogy Kucsuk basa is útban van, s már Erdélyben kell lennie, s Feriz bég is utána sietend, mihelyt sebéből felgyógyul.

Mint örült előre e találkozásnak! Mennyi szépet gondolt el róla, egész nap felőlük beszélt fogadott gyermekeivel, kik annál közelebb látták atyjok szabadulását, minél közelebb jött az idő, melyben Kucsuk basának meg kelle érkeznie.

Egy napon azonban, midőn már óráról órára lesték a basa jöttét, azon hírt veszik, hogy Kucsuk régen megérkezett már Moldvába; de saját lakát kikerülve, egyenesen Jászvásárban szállt meg, s nejét nem is tudósítá megérkezte felől.

Katalint leveré e hír; mi oka lehetett férjének, ki nejéhez oly szeretettel viselteték mindenha, oly hosszú és veszélyes távollét után, - tudva mint eped, mint vár utána, - őt kikerülni, s szó nélkül haladni el mellette? Egészen zavarba hozta e gondolat.

Egy hírnököt küldé rögtön Jászvásárba, hogy férjétől megtudja e megfoghatatlan mellőzés okát, s nem volt nyugta, míg az vissza nem érkezék. Három ló dült ki a futár alól; de négy nap alatt megjárta a hosszú utat.

- Beszéltél uraddal? Megtudtad idegenkedése okát? - kérdé tőle Katalin.

- Nem beszéltem vele, mert senkit sem bocsát maga elé, akit nem hívatott; de azért mindent megtudtam. A szentgotthárdi ütközet a moldvánok megfutamodása miatt veszvén el, a fővezér Kucsuk basát bízta meg, hogy tegyen vizsgálatot Moldvában, s ha bűnöst és árulást talál, azt büntesse meg; ekkor Kucsuk basa megesküvék a Korán szavaira, mik az *'Aja Sofia* boltozatára arany betűkkel vannak felírva, hogy addig ne lássa családját, ne beszéljen nejével, ne hallgasson meg semmi kérelmet, s ne fogadjon el semmi ajándékot; hogy addig ajkait sem bor, sem asszony csókja ne érintse, füleibe zene ne hangozzék, és orcájára mosolygás ne térjen, amíg a bűnösöket fel nem fedezte! Ezért került ki téged, és nem fogod őt látni, amíg esküje be nem telt.

- Siettetni fogjuk annak teljesülését, - mondta Katalin, s még aznap útnak indult Jassy felé a két gyermeket magával vive.

Egész odáig akadály nélkül eljutott, s midőn férje szállására érkezék, maga elé hívatá annak legbizalmasabb szolgáját, vele értekezendő: mint lehetne némely iratokat annak kezére juttatni?

- Az nehéz lesz, asszonyom - válaszolt a szolga -; a basát annyira elkészerítik a hamis tanúk, hogy most éppen nem enged magához jutni mást, mint akit tegnap hívatott, s aki egy iratot adna kezéhez, fejével játszanék; mert azáltal meglehet, hogy ismét újabb csalódásra adna okot. Ha tehát valakinek van kockáztatni való feje, melyet átnyújtott írásával együtt a basa kezébe tegyen, az megtalálhatja őt, mikor kertében sétál.

- Van nekem - szólát határozottan Boór Ádám fia. - Én szólok vele.

- Akkor estefelé bocsáttathatod a kert mellékajtaján. A basa leginkább a hosszú hárssor alatt szokott alá s fel sétálni. De ha magadra vonod haragját, rám ne vallj, mert én eltagadom, hogy bebocsátottalak volna, s kötélhágcst akasztok a falra, mintha ott másztál volna fel.

- Ne búsulj, - mondta bizakodva a fiú -; fejestül fogok visszatérni.

Estefelé átadta Katalin az elfogott leveleket Károlynak, s megcsókolva annak homlokát, bebocsáttatá azt a kertajtón. De maga és a kis testvér ott maradtak az ajtó küszöbén ülve, s dobogó kebelükkel várták küldöttük visszatérését.

A bátor fiú, amint a kertbe lépett, szétekintve, megpillantá a kijelölt hársfasort, s amint a bokrok közül bekerülne, egyszerre véletlenül szemközt találta magát az ott sétáló basával.

A basa meglepetve tekintette a fiúra, ki most is azt gondolá, hogy Erdélyben van, ahol elég az emberek előtt megemelni a süveget köszöntés fejében, s nem szükség háromszor a földig borulni, mielőtt az ember beszédhez kezdene, s ennél fogva bátran lépett a török úr elé, s anélkül, hogy legkevésebb zavarba jőne, bizton megszólította.

- Nemde, nem kegyelmed-e az én uram, Kucsuk basa?

A basa meg volt lepette a fiú bátorsága által.

- Az vagyok, szolgám, hogy jössz ide?

- Kerítéseden másztam keresztül, hogy veled beszélhessek.

- Ej, ej. Könnyen meglőhettek volna őreim. S miért akarsz velem beszélni?

- Egy *kérelmem* van hozzád és egy *ajándékom* számodra.

- Fiú, te vakmerő vagy! Nem hallottál-e esküvésem felől, hogy kérelmet meg nem hallgatok, s ajándékot el nem fogadok?

- De meghallgatod a kérelmet, ha azon bűnös *fejét kérem*, s elfogadod az ajándékot, ha azon *bűnös fejét adom*, akit te keressz.

- Ifjú ember! veszélyes játékot kezdtél, ha az ügybe avatod magadat.

- Tudom, jó uram. Fejekre játszunk; én a másét akarom elnyerni, illő, hogy a magamét tegyem fel érte.

A basát mindinkább meglepé a fiú merész hangja.

- S ki legyen az, akit vádolsz?

- *Az alseraskier! Baruch Tavaif.*

- Valóban súlyos fejet kérsz.

- Ha testi súlyát vagy bűneinek terhét méred, akkor igen.

- Vannak bizonyítványaid?

- Íme lássad.

E szavakkal átadta Károly az elfogott leveleket Kucsuk basának.

A basa arca föllángolt, amint e leveleket végigolvasá, levont szemöldökei alól úgy szikráztak sötét szemei, mint felhőből a villám, minden íze reszketett az éktelen düh miatt.

- Ez az ember, - hörgé magán kívül -, ki a porból emelkedett ki hízelkedése által!... Allahra: porba fog visszaesni árulása miatt! - Mi jutalmat kérsz e tudósításért, ifjú?

- Apámat add nekem, kit a seraskier fogva tart magánál.

- Vidd a seraskier minden foglyait. Halála napján tieid leendnek.

- Akkor mind szabadok fognak lenni.

- Most távozzál, amerre jöttél: senkinek a titokrul ne szólj; mindaddig, amíg nem leend titok.

De a fiú nem távozott, csak állt ott, s a basa szemeibe nézett.

- Mire vársz még?

- Uram, te megesküdtél, hogy nődet látni nem fogod addig, amíg az árulót fel nem fedezted; ím amire esküdtél az már teljesült; most nincs többé okod, hogy nődet ne lásd.

A basa arcán önkénytelen mosoly derenge át.

- Látod, már mosolyogsz is. Nődet nem kívánod-e látni?

S mielőtt a basa felelhetne kérdésére, megfogá annak kezét, s magával vonta a kert ajtajáig. Perc múlva megnyílt az, s a basát két gyöngéd kar ölelése fogadta, s három szerető szív dobbanása összhangzott az övével.

A seraskiernek gonosz álmái voltak az éjjel. Nálunk nemigen divat az álmokat elbeszélgni; de az igazhívő muzulmán sokat ad azokra, s értelmeiket Allah nyilatkozatának s jövődők beszédének tartja.

Azt álmodá a seraskier; mintha ismét maga előtt látná azt a villogó szemű delnőt, azokkal a sűrű fekete szemöldökökkel, amint annak erőszakos kérelmére megesküvék, hogy elébb oda nem adja a rabszolgaságból a kétszarvú embert, hogysen tulajdon fejét, látta, mint fordul vissza a nő fenyegető arccal, szikrázó szemekkel, és monda: „Jól vigyázz hát arra a te fejedre!”

Jól vigyázzon a fejére! Könnyű azt mondani. Hiszen ha az embernek egyéb dolga sem volna, mint a fejére vigyázni; vagy azt rábízhatná másra. Ha elől-hátul szemei volnának: akkor csak meglátná, ha valaki el akarja lopni... Furfangos gondolatja jött... Levette a fejét onnan, ahol állani szokott, s letette maga elé... Így bizonyos volt, hogy meg nem lephetik orozva; mert mindig ráláthat a fejére, ráteheti mind a két kezét, s őrizheti bizton... De hátha alunni fog?... Hm... Mit tegyen akkor?... Keresett, kutatótt eldugó helyeket szobáiban; végre talált egy nagy vasládát, s abba elzárta a fejét; - azután megint kinyitotta azt, megnézni, hogy benne van e még? - ott volt; - ismét bezárta, s a kulcsot keblébe dugá... Azután azt álmodta, hogy lefeküdt alunni, s azt álmodta, hogy álmodik... A sötét szemöldökű asszony s a kétszarvú ember ki- s bejártak szobájában, melynek mindenütt volt ajtaja, ahol csak nekik tetszett... Ott elkezdtek feszegetni a vasládát, a kétszarvú ember nekiakasztá szarvait, s addig lyukgatta, addig feszegette e hegyes szarvakkal a zárt, hogy végre föl pattant az;... ekkor nagyot ordított a seraskier, s azt álmodá, hogy felébredt;... hálát adott az Istennek, hogy csak álom volt, amit látott, s azzal ment a ládáját keresni. - Hát az igazán nem volt sehol. Kétségbeesve rohant végig minden szobán; nem került elő sem fej, sem láda. - Ordítva kérte a prófétát, hogy engedje meg neki, hogy amit most érez, az is csak álomlás legyen, s hogy meggyőződjék felőle, ha nem álmodik-e, egy nagy fekete tükör állt szobájában, ahhoz futott, s íme, amint beletekinte, hát fej nélkül látta benne magát, termete a vállain kezdődött. Erre kétségbeesetten veté magát hanyatt, s beleüté a koponyáját úgy az ágya oszlopába, hogy most már igazán felébredt, de elébb mégsem győződött meg ébrenlétéről, míg a fekete tükörbe pillantva meg nem látá, hogy a keresett fej most is ott áll a törzsökén a maga rengeteg terjedelmében.

- Allah nagy! Mit jelenthet ez álom? Csak a próféta tudhatja a jövődő titkait.

Ez álmodt éppen azon éjszakán látta Baruch Tavaif, melyen Boór Ádám fia átadta a veszélyes leveleket Kucsuk Mehemed basának.

Néhány nap múlva tetszett a prófétának megfejteni a seraskierrel láttatott rébuszt.

Ugyanis, éppen a *Thora* mennyből alászálltának napján egyszer csak híre futamodik a vidéken, hogy a seraskier házában nagy ünnepélyt rendezett, s összehívatta rá a környék minden főurait, törököket és oláhokat.

Nagy lakoma fog lenni! A kert paradicsommá van átvarázsolva, a fákon aranygyümölcs, - hímes virág a fák alatt, - zengő tarka madarak arany kalitokban a bokrok között; - színes lámpák kínai lógókkal, a perzsaszőnyegek sátorul vonva egyik fától a másikig, - rózsavízből mesterséges szökőkutak...

Bejrútból tizenkét bajadér érkezett, - szépségre egy-egy huri mindegyik, s táncolnak és énekelnek, ahogy még senki sem látta és hallá...

Aleppóból jöttek szakácsok, kik oly ételeket főznek, hogy az ember azt sem tudja, húst evett-e vagy gyümölcsöt...

Az urak a kertben fognak lakomázni; - a népség a rácsozaton kívül fog állani, s onnan hallgatja majd a szép zenét, melyet a ház tetején elhelyezett zenekar kilenc dobbal s huszonhárom trombitával fog előidézni. - Ugyaninnen fognak cukros pogácsákat s kiivott poharakat hajigálni a sokaság közé.

Midőn ekképpen minden szépen el vala rendezve, utoljára odaizent a seraskier Kucsuk basához, hogy legyen ez s ez nap szerencséje hozzá, de a feleségét is hozza el magával.

Kucsuk basa el is jött szépen a kitűzött napra. A seraskier csak délre várta vendégeit, s a basa már délelőtt megérkezett.

A seraskier rangjánál fogva felette levén a basának, Kucsuk a szokott módon üdvözlé őt, mire a seraskier nagy leereszkedéssel leszálla hozzá, s gonoszul mosolyogva kérde:

- Hát a feleségedet miért nem hoztad magaddal?

- Mi dolgod neked a feleséggel? - szólt Kucsuk idegenül.

- Őt is meghívtam veled együtt.

- Én nem hívásodra jövök. Egyenesen Sztambulból érkezem a nagyúr fermánjával.

E szókkal egy pecsétetes iratot vont elő kebléből a basa, a homlokához és ajkához érintve azt átnyújtá a seraskiernek.

A seraskier átvevé a fermánt, s mintha kedvesétől kapott szerelmes levél volna oly hangos cuppanásokat ejte rajta, szívéhez szorítá, homlokára tette, s azzal felbontatlanul visszaadta a basa kezébe.

- Megbocsátasz, szelíd basa, ha fogadásom tartja ez órában nem foglalatoskodni világi ügyekkel, ez óra imádkozásra van szentelve nálam.

- Jól van, tehát imádkozzál elébb, s azután olvasd a fermánt.

A seraskier bement szobájába, ott álló óráig a Korán előtt guggolt, s olvasott az *Asorathból*, akkor felkelt és kijött.

A basa ott ült ajtaja előtt a fermánnal a kezében.

- Megbocsátasz, jószívű basa, ha most nem olvasom még el a fermánt, szolgálaim elkészíték fürdőmet: ha nem használok, elhül, illatja elpárolog, s kénytelen leszek bosszúból szolgálaim fejét elüttetni.

- Jól van, tehát fürödjél meg elébb.

A seraskier félóraig mosatta, lúgoztatta, dörzsöltette magát, s midőn kijött, a fürdőajtóban lelte a basát.

- Megengeded, hogy felöltözzem elébb?

- Ám öltözzél fel, ha jónak látod.

Az öltözés ismét egy jó óráig tartott: míg a fejét megborotváltatta, - a turbánját felkötötte, - övet, papucsot, salavárit rendbehozatott; - úgyhogy mire kaftánját felvette, már a vendégek nagy része felgyülekezett. Kucsuk basa nézte mindezt rendületlen komolysággal. A seraskier nevetett magában; - gondolva, hogy milyen bolonddá tartja ő a basát!

Midőn az öltözésnek vége szakadt, akkor ismét arra kérte, hogy engedje meg neki vendégeit néhány szóval üdvözölni.

E néhány szó abból állt, hogy leültette őket a rakott asztalokhoz, maga is odaült velök; jelt adott a zenészeknek, azok pokoli lármát csaptak trombitáikkal; poharat adott vendégei kezébe, poharat adott magának is, ett-ivott valamennyi egészségeért; felhordatta az ételeket, és torkig ette magát valamennyiből.

Kucsuk basa leült egy pamlagra, s nem evett, nem ivott és nem szólt; csak nézte komoly arccal a tobzódó seraskiert, kinek ha több esze lett volna, meg kellett volna rettennie azon körülményen, hogy e szigorú férfi most oly engedékeny, úgy engedi húzni-halasztani a rábízott dolgot óráról órára, - reggeltől délig, - déltől estig; - hanem az ő rövid eszével ez engedékenységet az ő személye iránti alázatosságnak tulajdonítja, s végtelenül mulatta magát azon, hogy midőn ebéd múltával ismét megszólítja a basa a jóllakott urat, maga sem ételből, sem italból nem részesülván, - ez ismét azt felelheté neki:

- Megbocsátasz, bárányszelíd basa, láthatod, hogy Allah nagyon sok jóban részesíte, lelkem a második égben jár azon nedvnek erejéből, melyet a próféta a paradicsom örömeinek kóstolójául csorgatott poharainkba; ily állapotban képtelen vagyok írott betűket megérteni; azért tehát légy annyi időhaladékkal, míg táncnak látása s zenének hallása által lelkem felhői ismét eltisztulnak.

A basa meghajtá magát szótlanul, s ismét visszaült kerevetére.

Egy intésre előszökelltek az éteri almények mandolinjaikat pengetve, csengős nakaráikat ütögetve, s táncoltak és keringtek, hogy csupa gyönyörűség volt látni, s ha egy-egy el talált szédülni közülök, bizonyos lehetett felőle, hogy nem esik a földre.

A seraskiert telehintették damaszkuszi rózsalevelekkel, ki szuszogva bámult utánok, s midőn a legsebesebb pörgéssel ellejtének mellette, midőn a lengeteg öltönyök boszorkánykaréjt vágtak a légből, az égő bájacok egymás után tünedezve ragadták magukkal az utánok tekintő szívét, midőn a seraskier kapkodva nyújtá ki mindkét kezét, hogy egyet a földi tündérek közül elfoghasson, azok helyett Kucsuk basa vashidegségű kezétől érzé a magáét megragadtatni, ki szigorú arccal tekinté reá a fermánt elémutatva.

A seraskier vörös volt a bortól és a szép hölgyek látásától.

- Mit akarsz, mézédességű basám? Gondolod-e, hogy a bor részegsége elmúlik a szerelem részegsége által? Napba néztem! - ezek az almények mindmegannyi napok - tizenkét napot láttam egyszerre; elvesztém szemeim világát. Magamat sem ismerem többé, nemhogy a betűket ismerném.

A vendégek mind jónak látták kacagni a seraskier ötletén, s még e dísztelen kacagás sem vette ki a komoly török urat nyugalmaiból, csupán azt kérdezé:

- Mikor fogod tehát a nagyúr parancsát elolvasni? Az éj közelg, s a nap utolsó óráiból nem szabad annak kimaradni.

- Magad is mondod, hogy az éj közelg; tehát setét van. Már pedig az Alkorán azt mondja, hogy mikor setét van, akkor semmi Istennek tetsző élő állat nem lát; melynél fogva én sem látok, hanem ha várni kívánsz, amíg a próféta tiszteletére s a Thora mennyből alászálltának emlékére készítettett tűzijátékot elgyújtom, s annak világánál elolvasom a fermánt.

- Legyen úgy; - mondta Kucsuk, s ismét visszaült helyére. A vendégsereg kacagott.

Következett a tűzijáték; forogtak a tűzkerekek, - tűzokádó sárkányok nyargaltak a kerten keresztül; - emelkedtek a röppentyűk, - hullott a tűzeső, - pattogtak a bombák, s végül egy mesterséges tűzhányó hegy nyílt meg égi kráteréből millió csillagot lövellve az égre, mik kékre, zöldre és pirosra válva szálltak ismét csendesen alá, mint égő tűzpillangók.

- Most már láthatsz: - szólt Kucsuk, előmutatva a fermánt.

- Csak egy van még hátra az ünnepélyből; az utolsó tréfa, melyet elébb meg kell látnod; mert hisz azt éppen feleséged kedvéért szereztem, s legalább te majd elmondod neki odahaza. Hozzátok elő a *nagy poharat!*

Mindenki feszült kíváncsisággal várta, hogy mi lesz az.

E szóra nyolc szolga előhengerített egy kerekeken álló óriási ólomserleget, mely tíz akó borral volt megtöltve...

Azt odaállították a vendégsereg közepébe...

- Most hozzátok elé a *kétszarvú embert!*

Egy láncokkal megterhelt alakot vezetének elé, kinek csodás tekintetén felkacagott a vendégsereg; csupán Kucsuk borzadt vissza, szájalom és irtózat állva el szívét.

- Micsoda ember ez? - kiálta előlépve.

- Ez egy rabszolga, kit feleséged meg akart tőlem venni, s hogy nem adtam neki, jól megfojtogatott miatta. Most előhozattam az állatot rejtekéből. - Sokáig bujdokolt előttem, de az éhség végre előhozta. Én ugyan megesküdtem, hogy csak akkor adom őt ki kezemből, midőn a fejemet a nyakamról; de most mást mondok; én elbocsátom őt, ha poharát ki bírja inni. - Vessétek őt e pohárba; - ha kiissza, jó; ha belefutad, az az ő baja...

A vendégek hangos hahotával fogadták e szót. Ez derék tréfa; valakit a pohárba fullasztani, mint valami legyet! Ott igazán agyonihatja magát, s vígan megy a másvilágra!... A hajdúk már megragadták Boór Ádámot, hogy a serlegbe vessék.

- Megálljatok! - kiálta mennydörgő szóval Kucsuk, hogy mindenki reá nézett, s a torkokban elakadt a hang. - Ellébb e fermánt olvasd!

- Majd azután! - szabódék a seraskier, és kacagott, hogy nagy potroha rázkódék bele, - elébb hadd végezzük ezt.

- Nyomorult! Ez *halálítéleted!*...

Mintha a villám csapott volna le közöttük, egyszerre elnémult a tivornyázó sereg, s midőn Kucsuk basa a fermánt felemelte, arcra borultak mind; a seraskier hanyatt esett kerevetére.

- Árulásodért te halsz meg! - mondta Kucsuk -; s ahogy te akartál megölni mást, úgy halj meg magad. E halál nemét tenmagad számára találtad fel.

Azzal inte a hajdúknak, s Baruch Tavaif kétségbeesve látta, hogy ugyanazon szolgák, kik egy pillanat előtt az ő szavait fogadták, most őt ragadják meg, s viszik a billikom felé sebtében összekötözve kezeit. Senki sem iparkodott őt védni, senki sem könyörgött érte, nem voltak sem jó barátjai, sem hű szolgálói!

Egy vadállati ordítás hangzott. A roppant test belezuhant az iszonyú billikomba, s a szerte-loccsanó bor, mely annak szélein túlömlött, tanúsítá, mennyi tért foglalt el ottan.

Még néhányszor felmerült a bor felszínére kidülledt szemekkel, elkékült orcával, s hörgő ordítása ijesztően hangzott szét a teremben, azután végképp elmerült: néhány buborék úszkált utána még; abba volt a roppant test parányi lelke beszorulva, - az is szétpattant azután - s a lélek hova lett?

Kucsuk basa ott nézte hideg tekintettel a különös kivégezést, egy vonás nem mozdult arcán.

A vendégek, a zenészek, a bajadérek szétfutottak, mint akiket kísértetek űznek; a vigalom termei, a pompás kertek ezernyi lámpáikkal üresen maradtak.

A seraskier fogadása betelt. - Lőn neki az ő szavai szerint.

Akkor ígérte odaadni a kétszarvú embert a rabszolgaságból, amikor a fejét a nyakárul; - Kucsuk basa egyszerre vivé el levágott fejét s megszabadult rabját.

Egy feje már le van szedve a hidrának, de még hátra van a másik.

A seraskier bűnhődött, de a hűtlen barát, ki jóltevőjét rabszolgaságban hagyta, ki vagyonát elorzá, s gyermekeit elűzte, még él, és vígan dúskálkodik a csalt vagyonban.

Kucsuk basa megértve a szerencsétlen Boór Ádám sorsát, ki már egészen el volt fásulva önmaga iránt, s csak gyermekeiért élt még, - azonnal személyesen felment a portára, s a díván elé terjesztette az égbekiáltó visszaélést, nemcsak a bitorolt vagyonok visszaadását követelte, hanem azonfelül méltó büntetést is az undok árulásnak.

A fejedelem követe, Paskó Kristóf, éppen akkor nyert kihallgatást a portán, s elmondva amikért küldve volt, s egy időre megnyugtatva a török fennuraság haragját, rögtön visszaküldetett a szultán által Erdélybe, s meg sem pihenve az úton mindenütt váltott lovakon sietett gyorsan hazafelé egyenesen Brassón keresztül.

A titkos parancson kívül tán egy más titkos érzelem is volt szívében, mely neki sietést parancsolt.

Amint az utolsó faluba ért Brassón innen, ott figyelmeztették rá, hogy térjen vissza, vagy kerülje ki Brassót, mert ott most a dögvész dühöng; de Paskó nem sokat hallgatott az intésre; hisz úgysem volt szándéka egy percre is megállapodni a városban: aminthogy szerencsésen keresztül is vergődött rajta, s útjában egyetlenegy temetéssel sem találkozott, sem harangzúgást nem hallott: aminek egyébiránt az volt az oka, hogy a halottakat éjjel temették, s a harangok nyelveit kiszelték eleve, nehogy még jobban elterjedjen a rémület a nép közt.

Alighogy azonban hátrahagyta Brassót, még nem haladhatott háromezer lépésnyire, midőn egy erdő széléhez érve egyszerre kiáltást hall maga előtt: „megállj azzal a szekérrel!”

János gazda hallván a kiáltást, kivette a kocsis kezéből az ostort, s még jobban közibe vagdalt a lovaknak.

- Megállj! - hangzott ekkor egyszerre húsz oldalról, s puskás, lándzsás emberek ugráltak elő, mintegy ötven lépésnyi távolban körülfogva a szekeret, de közelebb egy sem jött, csak onnan kiabáltak, hogy egy lépést se tegyen senki tovább, mert lelövöldözik!

János gazda előkapá erre a szóra a szekérből a hosszúnyelű rézfokosát, s felállva a bakra elkiáltá magát:

- Gyertek hát no, aki lelketek van, ha velünk akartok kikötni! Vitézlő uram, fogja azt a puskát; aki hozzánk nyúl, halál fia! Ti gyalázatos kupcihér lókötők, nem szégyenlitek a fejedelem követét megtámadni? aki az egész országért és így tiértetek is fut, fárad, mint egy marha! De csak ide merjetez jönni, mind kettőbe hasítalak!

A puskások nevettek János gazda beszédén, s egy sem jött közelebb.

- Tedd le azt a fokost öreg - szólt közbe Paskó csitítva, s a körülállókhöz fordulva monda szelíden:

- Jőjjenek hát kegyelmetek szaporán, s vigyék el, amim van. Száz tallérom van magamnak, azon osztozzanak meg Isten hírével, csak az ajándékokat ne bántsák, miket a fővezértől a fejedelemnek hozok.

E szavakra egy vén székely, - ki úgy látszott, hogy a többiek szája volt, - megszólalt nagy mosolyogva.

- Nem vagyunk mi zsványok és fosztogatók, fiaim. Nem is azért állítottunk meg benneteket, hogy kiraboljunk, hanem csak maradjatok ott szépen, ahol vagytok, fogjátok ki a lovaitokat, s ne iparkodjatok egyikünkhez sem közelíteni, mert meglövdözzünk.

- Hát mit csinálnak itt kendtek?

- *Kordont* csinálunk, jó uram, ha nem bánja. Brassóban kiütött a mirigy, nehogy odább terjedhessen, jónak láttuk elfoglalni minden utat, ami kifelé hoz, s innen ugyan egy tappot sem mennek kegyelmetek, amíg a kontumáciát ki nem állták.

- Hol? Itt a szabad ég alatt?

- De majd adunk be gallyakat, építhetnek belőle sátrat maguknak.

- S meddig kell itt maradnunk?

- Nem tovább, csak negyven napig.

- De az Istenért, gondoljátok meg, barátaim, én a legsürgetősebb üzenetekkel jövök a portáról, miktől az ország sorsa függ, mikre nézve negyven óra is halálos késedelem, nemhogy negyven nap.

- Hát hisz az üzeneteket mondja el kegyelmed nekünk, majd mi odább adjuk. De kegyelmed itt marad lovastul és huszárostul.

- Tudósításaimat csak a fejedelemnek magának szabad hallani.

- Már hiszen, ha olyan fontosak a kegyelmed üzenetei és olyan titkosak amellet, hát meg-tesszük, hogy ide híjuk a fejedelmet, beszéljen vele kegyelmed, de innen ugyan negyven napig meg nem mozdul.

Paskónak tetszett a bohó ajánlat, s gondolva, hogy ha a fejedelem megtudja sajátos helyzetét, majd sietni fog őt abból kiszabadítani, ráhagyá, hogy küldjenek hát mentül előbb gyorsfutárt Fehérvárra, aki hívja oda a fejedelmet.

A jó székelyek szót fogadtak hűségesen, s kiválasztva egy jó lovas legényt szájába rágták jól a szót, s útnak eresztették.

Azzal nekifogtak, elkezdtek nagy cövekeket faragni, s ötven lépésnyi átmérőjű körben sűrűen körülkarózták Paskó szekérét.

- Hát mit cselekszenek kendtek? - kérde János gazda.

- Majd meglátjátok, fiaim - felelt a furfangos öreg. - Nem szeretnők, ha éjszaka szerét ejtenétek a megszökésnek, hát majd csak elejét vesszük annak.

S azzal hosszú fűzfavesszőket vagdalva nekiálltak, körülfonták embermagasságú sövénnel a lefoglalt utasokat, betüskézve a sövény tetejét, hogy át ne mászhassanak rajta, s úgy strázsálták őket a rögtönzött vesztegintézetben, még csak egy ajtónyílást sem hagyva rajta, amelyen valaha kijöhessen az ember.

- Hát mi *itten belül* mivel fogunk élni? - kérde János gazda igazán aggodalomba esve; míg gazdája megadta magát sorsában, elővett egy kötet Horatiust, s csendesen olvasgatott.

- Lesz gondunk rátok - biztatá az öreg, s azzal egy hosszú dárdát előfogva, annak a hegyére feltűzött egy derék kolozsvári cökös cipót, s azt átnyújtva a sövényen, odainté a vén szolgát.

- Nesze, fogjad, de vigyázz, hogy a dárdához hozzá ne nyúlj, mert a vasa meg van tüzesítve.

Az ugyan nem volt megtüzesítve, hanem csak azért óvta a vén székely a Jánost a hozzányúlástól, nehogy a pestis azon keresztül találjon elragadni.

János szép óvatosan levonta a kenyeret a dárdáról, s odavivé az urához, mire Paskó egy félkoronás tallért adott a kezébe, hogy adja meg az árát a kenyérnek.

János odajárult a sövényhez, s fogván a tallért, monda az érdemes öröknek:

- Ehen van ez a darab pénz, fogják kentek azért a cipóért, nem kívántuk ingyen! s azzal áthajítja az ezüstpénzt.

Hát egyszerre kilenc dárda hegye szaladt neki a sövényen keresztül, csak alighogy elugorhatott előlük, s a vén székely nagy haraggal támadt reá fenyegetőzve.

- Elviszed a *pestises pénzedet*, te gyilkos, országháborító! Így akarsz te az egész székely nemzetet megmérgezni egy tallérral? Rajta, komék, tárgallyat kell gyorsan erre a gyanús pénzre hordani, s tüzet rakni rajta, mielőtt elterjedne róla a mirigy.

S tüzet raktak a tallérra.

- Így ám, fiam, - szólt az öreg. - Ez meglévé; - és ide mihozzánk többet semmit át ne hajíts, mert magatokat égetünk meg. A pénzed majd, ha kiállottad a kontumáciát, kikaparhatod innen a hamuból; ne félj, senki sem viszi el.

Ezen tárgy fölött azután János gazda és a székely atyafiak között hosszú perpatvar támadt, mely a késő éjszakáig elhúzódott, János nem kevésbé győzvé szóval, mint a komék, s ámbátor annyira ment a dolog, hogy a vitatkozó felek egymást szásznak és góbénak kezdték csúfolni, tettelegességekre mégis nem kerülhetett sor, miután Jánosnak több esze volt, mint hogy egymaga száz embert megrohanjon, ő maga pedig biztosítva volt pestises hírével fogva attól, hogy valaki kezeit rávesse.

Ilyenforma mulatság közt telt lassankint az idő.

Aki tudja, hogy Brassótól Gyula-Fehérvár nem egy szaladás, elképzelheti, hogy míg a fejedelem megtudhatta követe szorult helyzetét, addig annak meglehetősen ideje maradt az elmélkedésre.

Valljuk meg őszintén, hogy a szegény magyar úr diplomatikus gondjaival nem csekély arányban állottak a férji aggodalmak is, hogy szinte bajos volna meghatározni, melyik okozott neki nagyobb nyugtalanságot.

Mindig az állt előtte, hogy feleségét betegen hagyta, s ha még csak a betegség lett volna a legnagyobb baj! Akárhányszor elgondolá magában, mint fog egyenesen Gyula-Fehérvárra hajtatni, hogy keresi fel a fejedelmet *legelőszőr*, s mit fog neki mondani; de mihelyt azon helyre érkezett, ahol az országútról egy kis jegenyefákkal beszegett út letér, az ő eszméi is letértek vele; azon vette észre, hogy otthon van. Százfélét gondolt azután, mint fog a szép fiatal nő kedvesen, kedélyesen eléje futni, s őt átölelni, csókjaival elhalmozni, vagy tán fekszik most is betegen, s a viszontlátás után eped, s mint fog meggyógyulni férje egy szavától. Óh, miért nem siethet, hogy orvosságát megvinné?... Azután mindegyre borúsabb gondolatjai jöttek; hátha nagyon beteg, s ő csak a haldokló ágyához érkezik haza, hogy végsóháját felcsókolja ajkairól? Hátha meg is halt, s ő csak sírhalmát fogja feltalálni?... Arca mindegyre sötétült, a ború nem volt magában elég, a villámnak is meg kelle jöni: Hátha amíg ő eped, vágyódik és szeret, addig annál, kiről gondolkodik, emléke feledve van, s míg a rossz fátum őt e kelepcebén fogva tartja, az tán egy bűnös boldogságáért történik, ki nevet akkor, amidőn ő zokogva sír!... Homlokán mély barázdát vontak a ráncok, szemei mereven néztek magok elé, arca mindegyre sötétült; - mignem János gazda, megszána gondolataitól gyötört urát, meg nem szólalt mellette: „bizony szép idő van ma.”

Mintha tudná a jó öreg szolga, hogy az urának jólesik, nem szűnt meg vigasztalni a maga modorában, s erőt véve a természetén, elkezde az asszonyáról beszélni:

- Hiszen ne búsuljon vitézlő uram, nem lesz a nagyszasszonynak semmi baja; majd meglássa, hogy olyan egészséges lesz, mint a makk, mire hazaérünk.

(Pedig azt tartom, nem sokat törődött volna vele az öreg, ha valami szép természetes úton-módon megszabadult volna tőle a ház.)

Paskó restellte, hogy szolgálja észrevevé nyugtalanságát, s iparkodott türelemmel várni, míg a fejedelem kiszabadítja ez önkénytelen veszteglésből.

Már három nap múlt el; a kordonra rendelt székeket Küküllő megyei magyarok jöttek felváltani, aminek János gazda véghetetlen örült, mert ezek kevésbé voltak garaboncsók, hagytak beszélni magokkal, közel engedték az embert menni, később pedig igen jó tüzelőnek találva a székeket által font sövényt, azt szétszedték, és feltüzelték, sőt utoljára János gazda még egy ismerősére is talált köztök, egy emberre, aki éppen Paskó helységében lakott, s odament hozzá beszélgetni.

- Adjon Isten, János gazda! Hát megint Törökországban járt? Már azt hittük, vissza sem jön többet urastul együtt.

- Üm. Talán nem is kellünk már idehaza?

- Bizony nem tudom én.

- Mikor volt kend a kastélyban? Nem beteg-e az asszony?

- Van eszében, hogy beteg legyen. Amint kendtek kihúzták a lábukat a házból, olyan dárídót csapott, hogy hetedhét országra szól, még tán most sincs vége a dinomdánomnak. Egyik vendég a másik kezébe adja a kilincset, s a hegedű ki nem kopik a házból.

- No, ez szép lesz - dörögé magában János, s odasomfordált az urához, ki türelmesen ült a rögtönzött góré alatt.

- Vitézlő uram, ugyebár, ha innen szabadulunk, csak *egyenesen* Gyula-Fehérvárra megyünk?

- Hová mennénk máshová?

- Hogy nem teszünk egy ugrást Majosfalva felé?

- Nem tudom, János. Ahogy az idő kiadja. Mért kérded?

- No, merthogy idáig is nagyon sokat késtünk, s tudja kegyelmed, hogy a fejedelem milyen hirtelen haragú, megdorgálna érte, ha megtudná, hogy elébb hazamentünk. (János gazda, mikor az uráról beszélt, mindig odaértette magát is.)

- Igazad van, János. Nem megyünk haza. Ráérünk azután is.

János gazda megint visszament az ismerősehez beszélgetni, ha nem tudhatna-e ki tőle még más egyebet is.

- Hát mi újság még odahaza? - kérde az ismerőstől.

- Nincs minálunk semmi egyéb, mint hogy a ludak mezítláb járnak; kend mondhatna valamit, mert messze földet bejárt. Megtanult-e kend olaszul?

- Én? Hát már minek tanultam volna én olaszul?

- No, mert akkor nem tudom, hogyan beszél kend odahaza az új lokajjal.

- *Új lokajjal?* - kérde elbámulva János.

- No, mert azalatt a nagyasszony kend helyett olasz lokajt fogadott.

János gazda sóbálvánnyá meredt.

- A biz a - folytatá az ismerős -; senki sem tud azzal beszélni, csak az asszony maga.

- Milyen?... - kérde János véghetetlen szomorúsággal.

- Bizony furcsa képe van annak, se bajusza, se szakálla, tarkabarka öltözete, farka van neki a fején, piros harisnya a lábán, hosszú, menyétszín fecskefarkú köntöst s hupikék plundrát visel.

Jánosnak egy mentő gondolatja érkezék.

- Hallja kegyelmed: ember az? - No, mert madár is van ám olyan, aki majd úgy beszél, mint az ember.

- Szép madár, aki a falubeli lányokat mind elbolondítja pántlika-osztogatással.

De János csak váltig nem tett le a gondolatjáról.

- Hát mondja meg kend, mivel él?

- Az még csak furcsa. Nyersen eszi a halat, olajjal a salátát, s délutánonkint gombostűvel horgássza a tóban a nagy zöld kecskebékákat; azt mondja, kendet is rákapatja, csak hazajusson.

János gazda olyan képet csinált, mint aki tüszzenteni akar, aztán nem jön; sehogy sem tetszett neki az újság. Visszasompolygott a gazdájához, s addig-addig settenkedett körülötte, míg szerét ejtette, hogy belekössön.

- Vitézlő uram! Mégiscsak furcsa ám az, hogy az ember elmenjen a maga háza mellett anélkül, hogy csak egy órára is betekintsen, ha nem beteg-e a felesége, nem történt-e valami baj a gazdaságban, ez, amaz s más efféle.

- Biz az furcsa, János gazda.

- Már ha én vitézlő uramnak volnék, én meg nem állhatnám, hogy félre ne térjek egy kicsinyt Majosfálvára; nem sok időre, csak úgy egy órára, vagy mi.

- De hisz az elébb mondtad magad, hogy a fejedelem meg talál haragudni érte.

- (Még akkor nem tudtam, gondolá magában János, hogy olasz inas került a házhoz.)

- Hiszen nem fogja az azt megtudni. Majd olyan szépen letérünk az útról, hogy senki sem veszi észre, s mégis elébb ott leszünk, mint a fejedelem várna.

- Majd meglássuk.

Ez órától fogva János sokkal nyugtalanabb volt, mint gazdája; elhagyta álmot és étvágyát.

Hetednapra érkezett vissza a székely futár, kinek a fejedelmet Radnóthon kellett fölkeresni, s mint Paskó előre látta, vele együtt jött a fejedelemnek is egy hadnagya parancsul adva a vesztegzárőröknek, hogy követét kivételképpen bocsássák szabadon; ami legottan meg is történt.

Pihenés nélkül hajtattott a megszabadult Paskó előre. A mellé adott hadnagy nem bírt vele érni, s még feleúton kidúlt. Csupán János gazda győzte ki az éjen-napon keresztül folytatott sietséget, s úgy segített a váltott lovakat befogni, s az ostort elnyűni rajtok, mintha neki még több oka volna a sietségre, mint urának.

VIII. MEGLEPETÉSEK

Úgy történt.

Amint az országútról a jegenyékkal beszegett út túl Szebenen letér, a Paskót vivő szekér elhagyta a főutat, s mire Paskónak eszébe jutott volna tiltakozni, már közelebb jártak Majosfalvához, mint az országúthoz, s azután nem volt kedve visszatérni.

János gazda az első hírhallásra jobbnak hitte, hogy ura ne érkezzék hamarabb haza, mint megérkeztének híre; de az olasz lokajróli hallomás egyszerre kiölt minden keresztyéni és felebaráti érzelmet szívében, most már azt kívánta, hogy bár minél nagyobb iszonyatra jutnának haza, s lenne ölés, gyilkolás a házban.

Amint a falu alá értek, hegedűszó kezdé fülelő érzékeit ütögetni, melyre meg nem állhata, hogy vissza ne forduljon a bakról, urához szólva:

- Hallja csak, vitézlő uram, hogy megbúsulnak rajtunk itthon!

Paskó mosolygott.

- Hát csak nem kívánod, hogy az egész világ minket gyászoljon, s még a kocsmában is megtiltsák a hegedülést, mint a nagyszebeniek tették, mikor a küldöttségüket Apafi Mihály uram megnádpálcázta?

- Kocsmákban? - kérde János, nagy szemeket meresztve.

- Igen, igen. Mert hisz itt a faluvégi csapszékben hegedülnek.

- Igaz biz az - monda János, most az egyszer nagyon felsülve.

Néhány perc múlva a kastély udvarára robogott a hintó. János minden ablakon egy megriasztott lovagot várt kiugrófélben látni, s minden ajtóból egy tarkabarka olasz lokajt lesett; mindezek helyett az úrnő maga állt az erkélyen egyedül, s férjét meglátva, lefutott elé, úgy, ahogy őt Paskó képzelé magának: frissen, kedvesen, kedélyesen nyakába borult az érkezőnek, s csókjaival halmozta el, ezer örvendetes kérdést intéze hozzá, s magánkívül volt örömében. János gazda megszégyenülve csókolt neki kezét.

A boldog férj, szép nejét átölelve, termeibe távozott.

Csak egy órát ígért magának az otthonlételre, s ezalatt mennyi mondanivalója volt neki, s mennyi éreznivalója szívének! s választhat-e az ajk csók és beszéd között, midőn hosszú távollét után egy rövid órára van bízva minden boldogsága?

A nő nyakában csüggött mellette ülve a kereveten, s szerelmes tekintettel nézett szemeibe. Sohasem volt olyan szép, mint most.

- Szólj és ne kérdezz; miért maradtál oly sokáig távol? Miért nem izentél? Álmodni, nyugtalankodni hagytál magad miatt, egy szóval sem tudósítva jó vagy balsorsod felől.

- Óh, kedves nőm, borzalmas utakon jártam én. Ha Isten keze nem óalmaz, százszor is ott lehetett volna veszttem. Igazad volt, midőn nem akartál velem jöni. Hányszor gondoltam a szorongattatások óráiban borzalommal arra: ha te is velem volnál! s vigasztalt az a gondolat, hogy te ekkor nyugodtan alszol csendes hajlékunkban, s nem tudsz semmit azon rémekről, amik engemet környeztek.

- Rosszul gondolád. Én minden éjjel *vérpaddal, viharral, tengervésszel* álmodtam, ott látva téged. Tengeri kalózok üldöztek, s te futottál előlük idegen partok felé.

- Lám, minő csodák vannak a természetben: míg te vérpadon, viharos tengeren láttál engem, én valóban ott voltam. Sztambulba érve le akartak fejezni rögtön, s csupán Kucsuk basa közbenjárása mentett meg a haláltól; a nagyvezér, kinek pártfogására számítottam, éppen akkor *Candia* szigetének ostromán volt a *velencések* ellen; utána kellett mennem, hogy az ország szomorú ügyeit elintézzem vele. Tudod, hogy soha sem voltam még tengeren, s mint ekkor életemben először hajóra szálltam, hogy Candiába vitorlázzak, valami kimondhatatlan szorongás fogta el érzéseimet; testem, lelkem tehetetlenné vált s oly oktan halálos aggodalom fogott el, mintha sohasem kellene többet a szárazföldet látnom. Alig tűnt el szemeim elől a part, mielőtt a másikat megláthattam volna, egyszerre nagy vitorlák tűnnek elő a láthatáron, s egyenesen felénk tartanak. A török gálya hajósai, mely engem szállított, erre rémülten kezdtek kiáltozni: „A velencések, a velencei hajók!” s felhúzza minden vitorláikat hanyatt-homlok kezdtek előlük rohanni, mint akit veszteni visznek. Amazok üldözőbe vettek bennünket, s a mi gályánk, bármint erőttük is, mindig közelebb kezd jutni az üldözőkéhez, kik szüntelen ott cirkáltak *Candia* körül, s minden török hajót elfogtak, ami arrafelé tartott, s számot sem véve a rajtok levő emberekről, rendesen el szokták azokat süllyeszteni. Nekünk is így kellett volna járnunk, mert miután hat óra hosszat futottunk előlük, délfelé szélcsend kezd lenni, úgy hogy mind mi, mind üldözőink megálltunk a tenger közepén, csak olyankor tehetve egy-egy ugrást, midőn egy elsikamló szellő vitorláinkba kapott. A török nép ordítva hánytva magát arcra, *szelekért* könyörögve Istenéhez; estefelé megsokallta a próféta hívei rimánkodását, s küldte ránk egy olyan *zivartart*, hogy egy pillanatban a tenger fenekére vetett, másikon a felhők közé hajított bennünket a hullám. Árbócaink, vitorláink összetörték, hajónk minden eresztékeiben recsegett-ropogott, hogy azt hittem, szerteszét fog menni. A hullám keresztülcsapkodott rajtunk kioltva minden tüzet a hajón, s facsaróvá áztatva mindnyájunkat. Hajh, mennyiszer áldottam magamban a mi jó sáros országutainkat, nem repül azokon a szekér! Három napig hányt-vetett bennünket a zivatar mennykőhullás, felhőszakadás közt, nem világította nap az eget, csak a villám; hallottuk sokszor a hullám ordítását, amint a tengerből kiálló fekete sziklához csapódott, s Isten őrzött, hogy ott nem vesztünk mi is. Negyednapra tisztult fel csak az égbolt felettünk; üldözőink hajóhadát is szétszórta ugyan a vihar, de minket is egész az *egyptomi* partokig elvert. Ott kénytelenek voltunk hátrahagyni megromcsolt gályánkat, s tizenkét napig bujdosunk ellenkező szelekkel küzdve egy korhadtt dereglyén, míg *Chous* és *Cyprus* szigeteket érintve *Candiába* eljutottunk.

- Szegény, szegény férjem... - szólt Berta, szép sima kezeivel hízelgően cirógatva végig férje arcát, s lecsókolva homlokáru a barázdákat, miket a viszontagságok emléke arra vont. - De úgy hiszem, nem jártál hiába, s ezen utad, reményem, utolsó volt Törökországba?

- Jó gyermekem, utolsó utam az lesz, amikor ott marasztanak, s mind e küzdéssel nem nyertem egyebet, mint egy rövid hónapot a készülésre, egy hónap múlva ismét ott lesz az ország, ahol élébb.

- Hogy érted ezt?

- Országos gondok, gyermekem, mik csak untatni fognak.

- De ha én szeretném azokat ismerni.

- A szultánt arra kértük, hogy vagy engedjen el az adóból annyit, mennyit Haly basa falvainkból beszed, vagy tiltsa el azt attól. Erre ily különös választ nyertünk a dívántól, hogy *ám szedjük be mi az adót azon falvakból, mik a váradi basa keze ügyébe esnek, a többi pedig*

*engedjük a török basáktól beszédetni Erdélyben, azután ne legyen többet gondunk az adófizetésre.*¹⁰

- Nos? hisz ez nagyon jól van. Így leráztátok a gondját vállaitokról.

- Látod, hogy nem érted! Mi, Erdélyország rendei, mi, szabad egyesült hármass nemzet megengedjük, hogy török, tatár hajtsa végre határozatait országunkban? Inkább fizetünk kétannyit! Fejünk meghajol hatalma előtt, de orcánk meg nem pirul, uraljuk, de nem szolgáljuk!

A szelíd ember egészen tűzbe, indulatba jött ezeket mondva.

- Hisz azért ne légy haragos - csitítá őt mosolyogva a hölgy. - Én nő vagyok, nem látok oly mélyen az ügyekbe. Mit fog tehát tenni a fejedelem?

- Ki fogja fizetni az adót egy hónap alatt az utolsó fillérig, s többet meg nem alázza magát, hogy kérjen ott, ahol kigúnyolják kérelmét. Adtunk török uramnak kardcsapásokat is a maga idejében, tudunk adni pénzt is, s nem halunk bele.

A csendesvérű embert ez egyetlen gondolat volt képes hőssé varázsolni. Ilyenkor ő bátor, lelkesült, vakmerő volt - még feleségével szemben is. - Azt gondolta, most is a török szultán előtt áll.

- Igen, kedvesem, de ha a fejedelem nem szedheti be a falvakból az adót, honnan kerül elő annyi tömérdek pénz?

- A föld alól, ha nincsen másutt! De lesz. Fizetni fognak a szabadalmas városok. Fizetni fog a nemesség, a főurak, én is, más is. A becsület több, mint néhány ezer tallér... Most jut eszembe: nem izent valamit Thúri László, míg odavoltam.

- De igen. Azt ízené, hogy felmondott tőkepénzéből ötezer arany mindenkor rendelkezésedre áll. Képzelheted, minő örömem volt rajta. Rég fáj a szívem egy oly függő hintóért, minő Bánfi Dénesnének van, s a múltkor Teleki Mihály ötvöse gyönyörű ezüstitálakat aranyozott, mik nekem úgy megtetszettek.

- Édesem, - szólt Paskó, ki lelkének azon egyetlen gondolatjában volt erős, mely a közügyeket érdekelné - tégy le örömeidről, mert a felmondott ötezer aranyból nem fog telni sem függő hintóra, sem ezüstitálakra. Az másra van szánva.

- Talán éppen az adófizetésre? - mondta Berta kedvetlen ajkpittyesztéssel.

- Úgy van, - szólt szárazon Paskó, s azzal felkölt neje mellől, s indult kifelé.

- Hová készülsz? - kérde a nő visszatartva férjét kezénél fogva. - Egy órája, hogy megjöttél, s már elhagysz. No, maradj. Nem fogok országos dolgokról kérdezősködni többé. Látom, hogy olyankor kedvetlen vagy.

Paskó erre elővonta zsebéből nagy gömbölyű, zafírokkal kirakott óráját, s megnézve rajta az időt aggódva monda:

- Sietnem kell Fehérvárra, a fejedelem tudja, hogy útban vagyok, s neheztelni fog, ha itthon töltöm az időt.

- Ne siess oly nagyon; maradj legalább ebéden itthon, hisz a fejedelem sem kívánja, hogy az útban ne ebédelj: ha most elindulsz, őt is éppen asztalnál kapod, s tudod, olyankor mindig haragszik, ha háborítják. Ne készülj hát, a rossz hír úgylis elég jókor jön ha nem siet is.

¹⁰ Bethlen J.

Paskó mentegetőzni akart.

- Nem csupán evégett van a sietségem, hanem egy különös ügy van a lelkemre kötve a szultántól, melynél a legkisebb halogatás nagy bajt okozhat.
- Minő ügy az? - kérde Berta úgy belekapcsolva magát férje nyakába, hogy az nem mozdulhatott tőle.
- Lásd: az imént fogadtad, hogy nem fogsz kérdezősködni tőlem.
- Nem országos titkokról, de te magad mondtad, hogy ez magános ügy.
- De rám bízott titok, amit senkinek sem szabad megmondanom.
- Hát idegen vagyok-e én? Hát van nekem titkom teelőtted? Te engem megvetsz, lenézesz; óh, ezt nem érdemeltem.

Paskó, látván, hogy neje elszomorodott, - egészen ellágyult.

- Minő bohó vagy te! Pedig oly érdektelennek fogod találni az egész esetet, ha megmondom.
- Mindegy; engemet nyugtalanít az, hogy te titkolózol.
- Az egész dolog annyiból áll, hogy egy magyar nemes kit a tatárok elfogtak, a fogságból egy rabtársát hazaküldte, hogy az vagyonait eladva őt váltsa ki, s azon ember nemhogy kiváltotta volna jótevőjét, hanem gyermekeit elűzte jószágukból, s azt mint megürültet, felkérte a fejedelemtől. Most azonban a fogságban nyomorultul elégtelenített férfi Kucsuk basa által kiszabadítatva ugyane török úr közbenjártára a dívánhoz folyamodott, hogy őt igazába visszasegítse, s erre adott nekem a szultán titkos utasítást a fejedelemhez, hogy azon embert rögtön vasra verve küldje fel Sztambulba a nagyúr elé.
- Hogy hívják azon férfit?
- De hát mi szükség azt tudnod?
- Csak, hogy ismerem-e?
- Biztosítlak, hogy hírét sem hallottad soha: Pozsgai Ferenc.

Ha Paskó e pillanatban felesége arcára tekintett volna, látandá, mint elváltozott annak színe; de a másik pillanatban újra mosolygóvá lett az; a hölgy elővette minden bűbajos hatalmát a női csábnak, hízélgés, rábeszélés által annyira bírta férjét, hogy még egy kis órát engedve magának otthon maradt családi körében, átengedve magát rég nem élvezett örömeinek.

De ez óra alatt sem az ízletes étel, sem a gondúzó bor, sem a mosolygó hölgy csókja nem esett jól neki, valami titkos gondolat megmérgezte minden örömét, szüntelen azt súgva lelkébe, hogy nem jól cselekszik, amidőn hivatalos kötelességét meglopja, hogy otthon egyék, igyék s feleségét ölelgesse!...

János gazda ez idő alatt összevissza járt minden szobát, tornácot, pitvart, mint az ordító oroszlán, keresve, hogy kit egyen meg?

Csak egy akkora olasz lokajt talált volna, mint a kisujjam, vagy csak legalább egy cipőt, egy harisnyát belőle! Sehol semmi nyoma. A cselédségtől sem akart kérdezősködni, nehogy azt gondolják, mintha őt ez az ember *érdekelne*; azok pedig úgy látszott, azért nem szóltak neki, hogy el ne rontsák a meglepetést.

Amint ekként bujdosnék szobából konyhába, konyhából pitvarba, egyszerre felpattan egy ajtó, melyet ő is éppen akkor készült kinyitni, s szinte orron ütő a jó János gazdát.

- Che bestia! - kiálta a szemközt jövő, még neki állván feljebb, hogy az ajtóval megütötte kollégáját. János gazda is pedig nem vala rest, hanem mintha tévedésből tenné, olyat hágott a sarkantyús csizmájával az ellenség tyúkszemére, hogy ez majdnem a padlásig ugrott kínjában, s azzal bevágta rá az ajtót, s csak úgy szidták egymást zárt ajtón keresztül egyik olaszul, másik magyarul.

Ez volt az első összeütközés a két érdekes férfiú között.

Innen dúlfúlva haragjában lement János a konyhába, ahol a cselédek számára szoktak főzni, elkülönítve az úri konyhától, s szokása szerint odament a tűzhelyhez, melyben láncra akasztva fortyogott egy nagy rézüstben valami; azt a bennelévő kanállal megkavará, s nem ismerve rá sem színéről, sem szagáról, kérdezősködve fordult az egybegyűlt kukta, béres és szolgáló néphez:

- Mi ez?

- Hát hal, meg hús, meg gyömbér, sárgarépa, tatárka, földimogyoró, aprószőlő, kenyérmorzsa, meg paradicsomalma.

- Üm. Jó lehet ez. Ettem én ennél furcsábbakat is Törökországban. Hát ki tanított benneteket erre?

- Nem látta még kend? Nem találkozott vele?

- Nem én, fiaim, senkivel ezen a földön - felelt János farizeus pofával.

A cselédek összenevettek, s integettek egymásnak, hogy senki se szóljon.

- Hát aztán ebből esztek ti valamennyien?

- Igen ám; még akkor is csak az kap belőle, aki a nevét ki tudja mondani.

- Hát hogy híjják?

- *Olla potrida*.

- Olla potrida? Könnyű azt megtanulni, hát miért ne tanulnók meg?

Ezzel a szóval kivéve a főzőkanalat az üstből, műértő képpel néhány cseppet meríte rá a kérdéses főzemenyből, s megkóstolá szakértő arcfintorgással.

- Valamit kifelejtettek ebből... A bizony... Nincs megadva sava bors... Tudom már... Hozzatok egy kis *paprikát*.

S azzal belerántott két tele kanál jó piros törött borsot az olla potridába János, s befedve azt a fedővel hagyta főni és leült maga egy szegletbe, mint aki semmit sem vétett.

A cselédek lakatot vetettek a szájukra, nem akarván elrontani a mulatságot, melyet János és *Gondolfo* (így hívták a legényt) legelső találkozása okozni fog nekik. Azt János arca el sem árulá, hogy már a találkozás megtörtént.

Nemsokára ebédre csengettek. Begyülekezett az egész cselédség, körülülték a hosszú keresztlábú asztalt, tudtára adván Jánosnak, hogy az *első hely*, mely máskor őt szokta illetni, most magasabb rangú egyéniség számára van felhagyva.

- Elülök én akárhol - szólt jámborul János, s mindenki bámulatára csendes vérrel húzta meg magát a pad végén, saját maga faragta karosszékét, melynek támasza annyi idő óta az ő dolmányától volt fényes, átengedve másnak.

Végre belépett a várt egyéniség, feltett sipkával s felsőbbiséget éreztető tekintettel leült az asztalhoz, s míg a többiek ájtatosan felkelve, leszedett süveggel mondták el az asztaláldást János gazda után, azalatt ő egy szép marsot dobolt el a cintányérján egy késsel és egy villával.

Ezzel leemelték az üstöt a láncról, s feltették az asztal közepére. Gondolfo levevé róla a fedőt, s gyanúsán szaglálta a kiszabadult párárt, mely között idegen elemeket kezdte sejteni; csak miután a nagy merőkanállal megforgatta annak tartalmát egynéhányszor, s meggyőződött róla, hogy minden benne van és semmi azon kívül, kezdett magának kimerni egy jó tele tányérral, gyönyörködve annak cinóberszínű levében, s tulajdonítva azt egyedül a paradicsomalmának.

De mégis pihenteté addig étvágyát, amíg a többiek is szedtek maguknak, mert ilyenkor azon különös gyönyörűsége jutott, hogy elebb jól kimulatta magát a cselédség arcfintorgatásain, kik nyögve nyelték az ő kedvenc eledelét, s szidni szokták őt miatta, de amit ő mind nem értett.

Most az egyszer azonban nagy meglepetéssel tapasztalá, hogy a cselédség rendkívül vidámon fogyasztja az ételt, s amire legjobban számolt, János gazda nem piszkolja az ebédet, sőt inkább igen is mohón fogyasztja azt, dicsérve szemhunyorogtatással szomszédai előtt. Igaz ugyan, hogy csak a húsát válogatta.

- Hozzá szoktak a *jóhoz*, a pimaszok; - gondolá magában Gondolfo, kinek asszonya szabadságot adott azt főzetni az egész cselédségnek, ami neki ízlik; s azzal ő is megmeríté kanalát az aranyos lében, s beönté szájába.

Hah! hogy ugrott fel székéről egyszerre düh és rémület miatt, hogy csapta a földhöz a kanalat és ordított, mint akit égetnek, és beszélt idegen nyelvű szavakat, kezeivel hadonázva, a sipkáját összetépvé mérgében.

János gazda azt gondolá, hogy a sok szóra felelni kell valamit, s látva, hogy az ember mindnyájukhoz beszél, s valamit kérdezni látszik; azt gondolá bölcsen, hogy a lokaj nem kérdezhet egyebet, mint hogy ki tette a paprikát és a vereshagymát a *potpourri* közé? ő tehát nyugodt lélekkel magára mutatott, és mondta szép csendesen: „Magam la”.

Erre Gondolfo felkapta a tányérját, s levesestül úgy vágta Jánoshoz, hogy a hátán csorgott végig a leve.

De Jánosnak sem kellett több! nosza felugrott a lócáról, s megragadva a lokaj tarkóját lenyomta annak fejét az asztalra, bele egyenesen a levesestálba, s beleverte annak orrát, száját emberül.

- Nesze! *főzted*; - *egyed!*

E csetépeté közepette megnyílik az ajtó, s maga Berta asszony lép be a cselédházba.

- Mi történik itt? - kérdé, meglátva a tusakodást.

János elereszté erre Gondolfot, s letörölgetve magáról a levest nagy nyugodtan felelt:

- Főzni tanítjuk egymást.

- Kend vén iszákos semmirevaló, még ma elhagyja a kastélyt! - kiálta rá hevesen az asszony.

- Tudom, a gazdámmal megyek.

- És többet a kastély küszöbét át nem fogja lépni.

- Az is megeshetik, asszonyom - felelt János.

Berta erre hevesen kezdé Gondolfohoz olaszul beszélni, melyből János bárhogy mereszté is rájuk szemeit, egy szót sem bírt kitalálni, csupán annyit hallott, hogy „*principé*”-t sokat emlegették, s annyit már tudott, hogy *princeps*-nek Erdélyben Apafi Mihályt hívják.

Már hiszen, gondolta magában, ha a fejedelemnek adnak is fel, én ott sem leszek más, mint aki vagyok.

Gondolfo, megértve asszonya szavait, rögtön paripát hozatott elé, s felülve rá, elnyargalt; mégpedig nem a főkapun, hanem az angolkerten keresztül. Berta asszony férjéhez sietett vissza.

Félóra múlva útban volt Paskó. Valami nyugtalanságot vitt magával szívében. Oly különös megmagyarázhatatlan érzelem lopózott lelkébe. Alig várta, hogy Fehérvárott legyen, s gondjai egy részét lerakhassa.

Már késő éjszaka volt, midőn megérkezék. Mégis rögtön sietett a fejedelmi palotába: gondolva, hogy tán Teleki Mihályt még ébren találja, ki néha reggelig szokott dolgozni szobájában.

A kapuőrök azonban nem akarták bebocsátani a késői órában, mire ő megmondva nevét az udvarnoknak, kérte, hogy menjen el Telekihez, és jelentse be őt, ha elfogadja-e.

Az udvarnok nemsokára visszajött két alabárdossal, s felvezeté a követ urat, kit János gazda nyomban kísért utána hordva a nagy nyaláb írást, melyre szüksége volt.

Bebocsáták a kihallgatási terembe; ott szemközt jött rájuk Naláczi István uram hat alabárdos és a várporkoláb kíséretében, ki nagy láncokat hozott magával.

- Adja át kardját, Paskó Kristóf uram... - szólt Naláczi.

A megszólított azt hívé, álmodik.

- Én? Mért? Mit vétettem én?

- Azt én nem tudom. Parancsom van a fejedelem őnagyságától, kegyelmedet, amint megérkezik, vasra veretni. Holnap kihallgatást nyerend.

Paskó felemelé méltóságteljesen szép, nemes arcát, s meg nem gyalázta magát azzal, hogy egy szót szóljon tovább. Szótlanul nyújtá kezét a porkolábnak; az fellakatolta rá a nehéz bilincset.

János csak hallgatott eddig; de amint meglátta, hogy urát vinni akarják, földhöz csapta írásait, s odaállt a porkoláb elé.

- Én is itt vagyok, hallja!

- Kend mehet Isten hírével - szólt hozzá Naláczi. - Kend nincs az árulásba keverve. Kend csak szolgál.

- Áruló, aki mondja! - kiálta vakmerően a vén szolga. - S ha szolga vagyok is, de hűséges szolga.

- Örüljön kend, hogy semmi baja.

- Én akarom, hogy bajom legyen! Én vagyok olyan bűnös, mint a gazdám, s ha az ilyen embereket a pokolba küldik, én is oda akarok menni.

- Éppen mondani akartam kendnek, hogy menjen oda.

- Ősz vagyok, uram, fehér a szakállam, azért engem ne csúfoljon; hanem vagy csukasson le a gazdám mellé, s veressen engem is vasra, vagy dobassanak ki innen erőhatalommal, mert én ugyan magam jószántából el nem megyek.

Naláczi mosolyogva intett az alabárdosoknak, kik az ajtón a láncokkal terhelt Paskót elvezették, a másikon pedig kidobták Jánost, ki addig meg nem nyugodott, míg a lépcsőkön le nem ráncigálták, s azután sem ment el a palota elől, hanem letette a fejét annak egyik szegletkövére, s ott aludt egész éjjel; fölkelve az első kakasszóra s már hajnalban tudakozódva, ha nem lehet-e még a fejedelemhez fölmenni.

IX. A TANÚ

János ott várt sokáig a palota kapujában, minden ki- vagy bemenőtől megtudakozva, mikor lehet már a fejedelemmel beszélni. Természetesen, hogy kinevették.

- Kend a fejedelemmel akar beszélni? Tán biz a fogarasi várnagyságot akarja elkapni? - mondta az egyik.

- Nem az, szegény, csak a cinkotai itcét kívánja behozatni Erdélybe - kötekedék vele más.

- Tréfálkozatok csak; - mondta magában az öreg; - azért én mégis fogok beszélni a fejedelemmel.

S ott várt étlen-szomjan késő délutánig, mikor a fejedelem hintaja a kapu alá gördült, s jól látta, mint ül fel Apafi Mihály bele nagy örömeire egyes-egyedül, senki által nem kísérve.

János nem sokat törte a fejét az ékesen szóláson, hanem egyszerre odaállt a fejedelem fogata elé, s hangos szóval felkiálta:

- Én uram, nagyságos fejedelem! hallgassa meg kegyelmed egy szegény szolgájának könyörgését.

A kocsis a lovak közé vágott, s azok elkezdtek ágaskodni, mire János elszántan odaveté magát a lovak elé, s belekapaszkodva azoknak zabláiba, indulatosan felordíta:

- Gázoljatok hát rajtam keresztül, ha nem engeditek, hogy a fejedelem meghallgassa a könyörgő szavát! Tiporjatok el, de csak a holttestemen át fogtok odább mehetni, mert én meg nem mozdulok innen!

A fejedelem meg volt lepetve a vén szolga merészsége által, s inte csatlósainak, hogy engedjék őt hozzá járulni. Az öreg letérdelt a hintó hágsójára.

- Mi kell? Miért állítád meg kocsimat?

- Mert szobáid, nagyságos uram, zárva vannak oly rongyos ősz szolgák előtt, mint én vagyok, pedig ha megőszített a gond, az ország gondja volt az, s a váradi és nagyszöllősi csatákból több sebhelyet viselek testemen, mint ezek az urak itten paszomántot köntöseikre varrva.

- Jól van, fiam. Mi kell? Kihallgatlak.

- Nem jutalomért esengek hozzád, óh uram! Azt azok szokták kérni, akik meg nem érdemelték. Nem magamért szólok, az én egész életem nem ér már egy kiáltást, hanem uramért könyörgök, kit elfogattál, tömlőcre vetettél, a szegény szerencsétlen Paskó Kristófért.

- Öreg, egy szót se szólj érte!

- Nem, nem, uram, el nem bocsátalak -; kiálta a vén szolga, megragadva Apafi köntösét; - egy ember, ki százszor szembenézett a halállal érte és a hazáért, ki a közügyekért nem kímélte fáradságát, vagyonát, házi boldogságát, - ki nem beszélt egyébről, nem álmodott másról, mint hona jóvoltáról, - ki a vérpad lépcsőire ment fel, s a bakó zsinegével a nyakán beszélt miérettünk, - ki tizenhat napig hanyatta magát a szélvész tengeren, hogy az ország balsorsán könnyebbítsen; - megérdemli, hogy midőn hazájába érve tömlőcre vettetik, ha meghallgatád azokat, akik vádolták, hallgasd meg azt is, aki mentségére szól; mert ártatlan ő mint az angyalok, s oly tiszta még a legtitkosabb gondolatja is, mint az arany. Én ismerem őt, mert kezemen hordoztam, mint gyermeket.

Az öreg szemeit egészen ellepte a könny; a fejedelem elérzékenyülve szóla hozzá.

- Keljen fel kend. - Kend derék szolgál. Kár, hogy jobb ura nincsen.

- Sohase szolgáljak jobb urat, óh, fejedelem. Ne hozz ítéletet rá, mielőtt kihallgattad volna. Ezt az ősz fejemet teszem rá, ha csak annyi vétke is van ellened, mint egy ma született gyermeknek; - de ha volna is valami vétke, - én ugyan nem tudom, mi lehetne az? - hisz ő is ember, könnyen hibázhatott; de légy te is ember, óh, fejedelem; jusson eszedbe, mily hű volt ő hozzád, és bocsáss meg neki...

Apafi felemelé a szolgát térdepeltéből.

- Kelj fel előttem, öreg szolgál. Te ritka becsületes ember vagy. Íme, ne mondja senki, hogy énelőttem a szegény ember nem olyan kedves, mint a gazdag; holnap reggel jöjj fel palotámba; parancsomra be fognak vezetni a kihallgatási terembe. A vád súlyos, mely uradat terheli, s a tanú fontos, ki ellene föllép: - rettenetes tanú! Az ember szíve magáll, ha rágondol is, s borzadva száll Istenhez, hogy hihesse-e amit alig szabad. De én megbecsüllek azzal, hogy szemközt állítalak e tanúval, annyi súlyt adok a te szavadnak, mint az övének. Pedig mondom neked, hogy az ő szavai igen súlyosak. Légy békével addig.

Az öreg szolgál összecsókolá a fejedelem kezét, s könnyes szemekkel távozott el a palota kapujából. Az emberek nem tréfáltak többé vele.

Másnap korán reggel ott volt a vén szolgál a tanácssteremben, még a testőrökön kívül senki sem volt jelen.

Oly hosszú volt neki az idő, míg a tanácsurak mind egyenkint felgyülekeztek s helyet foglaltak a hosszú zöld asztalnál, s beszélgettek közömbös tárgyakról, vagy elhallgattak egészen, s nem hallatszott egyéb az unalmas időközben, mint Sárpatak ítélmester író tollának szomorú percegése a papíron.

Végre nagy zajjal kétfelé nyíltak a fejedelem szobáiból vezető ajtók; s Naláczi István és Teleki Mihálytól kísérve megjelent a fejedelem.

Az urak fölkeltek előtte mind, és meghajták magukat. A fejedelem inte nekik, hogy üljenek le, s maga elfoglalta az elnöki széket. Ott voltak az országtanács legtekintélyesebb tagjai, ott Beldi Pál, Kornis Gáspár, három Bethlen, Kapi, Haller, Lázár, Kendeffy, kiknek komoly arcain remegve tekintte végig a vén szolgál, elgondolta, hogy ezen urak előtt ő máskor még köszönni is némán szokott, s most beszédet kell majd előttük tartania.

Apafi inte Naláczinak, mire az eltávozott, s a feszült figyelem közepette az ajtón kívül láncsörrenést lehet hallani.

Még a szívek is halkabban dobogtak.

Megnyílt az ajtó, s két alabárdostól kísérve belépett a vádlott; láncait kezével emelve, mintha nem akarna azok csörgésével szánalmat gerjeszteni maga iránt.

Nyugodt, komoly tekintete végigjárt az előtte ülők arcain, s midőn legutóbb szolgája arcát megpillantá, szelíd érzélésre vált rajta a szigor.

Az öreget senki sem gátolhatá, hogy oda ne járuljon urához, s annak bilincseit meg ne csókolja.

Paskó távozást intett neki, s maga határozott léptekkel a tanácsurak elé járult, s az asztaltól néhány lépésnyire megállt, úgy hogy a legszélről ülők kezét szoríthattak volna vele, - ha akartak volna.

Néhány pernyi szünet után fölállt Teleki Mihály, s éles szemeivel keményen arcába nézve a vádlottnak így kezdé:

- Uram, kegyelmed vitézlő Paskó Kristóf, kinek kezeit pár hónap előtt hálateljesen szorongatók, s kit most láncokkal terhelten látván magunk előtt bámulva kérdezzük: ha kegyelmed-e az, vagy mi vagyunk-e ugyanazok, akik voltunk? kegyelmednek egykor mindmegannyi barátja, rokona, hon- és tiszti társa, jelenleg pedig szigorú ítélőbírái... Abból, hogy kegyelmed mindazokat itt látja, akik kegyelmedet szerették, becsülték, előmozdíták; gyaníthatja kegyelmed, mily súlyos legyen az a vád, mely ellene emelve van, s ha arcaink sápadtságát tekinti, s a lesütött szemeket, melyek kegyelmedre feltekinteni nem mernek, előre tudhatja, mily fájdalmas kötelesség az, mely bennünket kényszerít kegyelmeddel ily hangon beszélni, s mily öröm lenne reánk nézve, ha a vád eloszlanék kegyelmed fejről, és ismét itt láthatnók soraink között ülni.

- Nyugodtan hallgatom vádamat - mondta Paskó -; lelkem tiszta minden bűntől.

- A vétek, mellyel kegyelmed vádoltatik, semmivel sem kevesebb; mint - *hazaárulás*.

Paskó arca felhevült e szóra.

- Engem vádolnak hazaárulással, ki hazámért, fejedelmemért száz alakban láttam a halált, értök megaláztam fejemet az ellenségek legnyomorultabbjai előtt, s bátran emeltem föl, ha úgy kellett, a legfélelmesebb szemközt? Kinek csak egy intés kellett, hogy elhagyjam jószágomat, nyugalmas lakhelyem, családi boldogságom, s menjek vészek, viharok közé, holott élhettem volna nyugodtan a magam kapuin belől, mint a többiek itt Erdélyországban. Nem, uraim, ne vádoljatok engem e bűnnel. Mondjátok meg annak, ki ellenem tör, hogy találjon ki számomra elhihetőbb vádat. Mondja, hogy apámat öltem meg, nevezzen istenkáromlónak, szentségtelennek; távolabb van tőlem mindezeknél ama bűn, melyet kimondani is irtózat nekem.

- A vád éppen azért súlyos, mert ily külszín alól takarja fel a vétket. Midőn kegyelmed kértünkre oly kész volt mindannyiszor a portára menni, olyankor kegyelmed sohasem a mi általunk rábízott ügyeket sürgetni járt, hanem saját magának alkudta a fejedelemséget; ha a vezérekkel beszélt, azoktól sohasem az adó leszállítását kérte, hanem még nagyobb adót ígért, ha fejedelommé teszik; s az általunk ajándéku küldött összeget mindig saját nevében osztogatta ki. Mindezekről pedig oly személy tesz tanúbizonyságot, aki kegyelmed körül mindeneket tud!

Paskó szédülni érzé agyát e vádakra. Lelke nem bírta elég erővel ennyi képtelen ellentétnek megfelelni. Mint a hermelin, mely meg hagyja magát inkább fogatni, minthogy a sárba belemenjen.

- Az csak az Isten - szólt rebegve -; aki mindeneket tud.

- De tudok én is - kiálta közbe, nem tartóztathatva gerjedelmét a vén szolga -; s rágalomnak, ocsmány hazugságnak mondok mindent, és azt kívánom, hogy aki közülünk hamisat mondott, azt az Isten vágja ketté!

Nagy bajba került a testőröknek a tűzbejött öreget elhallgattatni; de e buzgósa szolgálójának új erőt látszott Paskónak kölcsönözni.

- Ennyi vád között, uraim: - monda nemes büszkeséggel - semmi sem sérti annyira lelkemet, mint az, hogy énám bízott országcincsét osztogattam ki magamé gyanánt, a vád többi része csak vért hoz fejemre, de ez gyalázatot! Éppen azon nap, talán ugyanazon órában, melyben ez irtóztatós vád ellenem elmondott, én családi boldogságomat keserítém meg azzal, hogy

ötezer aranyat felmondva adósomnak, abból egyetlen fillért megtagadtam nőm örömeitől, az egészet az ország által fizetendő adó kipótlására szánva.

Apafi és Teleki bámulva néztek Paskóra; a főtanácsúr szájában megakadt a szó.

- Bizonyára - folytatá Paskó -; ha méltóságok elfogadná a nő bizonyágtételét férje *mellett* ily esetekben; nőm legjobban megmondhatná, ha egy szóval eltér-e az állításom az igazságtól.

- Szerencsétlen ember! - sóhajta Apafi, s félrefordítá arcát.

Maga Teleki is oly megzavarodottnak látszott, hogy egy szót sem talált, amit erre mondjon.

- Uraim, méltóságok! - szólt Paskó mindig bátrabb hangon. Én követelem, hogy azon ember vagy ördög, ki engem oly pokoli bűnnel vádol, velem szembesíttessék; hadd nézzek arcába, midőn e vádat szemembe mondja, hadd lássam, lesz-e elég bátorsága engemet látni és ellenem szólani?

- Kegyelmed követeli? - kérde Teleki mindjobban elhűlve.

- Jogom van ezt kérni.

- Boldogtalan; - sóhajta a főtanácsos úr, s inte, hogy nyissák meg az ajtót.

Mindenki feszülten nézett oda, düh és harag tekintetével Paskó és az öreg szolgál.

Az ajtó megnyílt, s a tanú, ki belépett rajta, - Berta volt, - Paskó neje...

- Itt áll a tanú kegyelmed ellen... - szólt reszketeg hangon Teleki.¹¹

Paskó eltántorult állóhelyéből; fejéhez, szívéhez kapva támaszkodék a mellette álló alabárdos vállaira, - a világ elfordult vele, arcán halálos sápadtság terült el; „vigyetek vissza börtönömbé”, hebegé, s összerogyott, mint egy hulla. Élettelenül hurcolták el a teremből. Többen a tanácsurak közül eltakarták arcaikat, nem nézhetek oda; maga a fejedelem fehér volt, mint a fal.

És bizonyára a tanú sem mert maga elől föltekinteni e jelenet alatt, s úgy adta Isten, hogy még a szépség is elmúlt arcáról e pillanatban, oly visszataszítónak látszék, képe megnyúlt, s friss színe helyén szederjes foltok ültek; ajkai szép metszését úgy eltorzítá a dac és nőietlen merészség, s szemeit erős ónszín karikák fogták körül.

Ott állt a terem közepén szemeit lesütve, inkább bűnöshez, mint vádlóhoz hasonló, s bármint erősíté magát, meglátszott tagjain a reszketés, s csaknem visszarettent, midőn a legelső hangban, mely megszólalt, ismerősre talált.

Jánosé volt az, ki, míg az általános levertség mindenkire látszott hatni, egymaga emelkedék fel, s a tanácsurak elé járulva bátor hangon megszólalt.

- Méltóságos uraim, nagyságos fejedelem! Ámbátor felfordult világ az, amidőn a legutolsó szolgájának kell védelmezni urát tulajdon felesége ellen, mindazáltal az én uramnak, a nagyságos fejedelemnek kegyelme, nekem, alázatos jobbágyának megengedvén, hogy uram mellett szívem szerint szólhassak, cselekszem azt; és hogyha nem tudok is ékesen szólani, miként mások, de tudok mondani igazat, s tudom jól, hogy méltóságos uraim ott is megérteneek engem, ahol szavam elhal, s csak zokogásom beszél. - Mert égre kiáltó és Istent kísértő cselekedet az, amidőn asszony támad tulajdon férje ellen, hogy azt elveszítse, kinek ha még volnának is bűnei, azokat fedezni, rejtegetni volna kötelessége; és nem is cselekedhetik senki így más,

¹¹ Historia rerum Transsilvaniae, autore Joanne Bethlenis.

mint aki azon kötelességeit rég elfeledte, melyekkel Isten előtt esküdt férjének tartozik, ki bűnnel takarja el a bűnt, hazugsággal fedezi a csalást, hamis esküvéssel mossa az árulást!

- Méltóságos uraim! - kiálta közbe a nő. - Ne engedjenek kegyelmetek engemet e szolgálta által így meggyalázni. Azért, hogy én többre becsültem az ország nyugalma, mint saját szívemet, megérdemlem talán, hogy én, gyöngé nő, egy cseléd ronda beszédei ellen itt méltóságtok színe előtt védelemre találjak, s ha feláldoztam fejedelmemért férjemet, kit mint embert szerettem, de mint árulót elvetek magamtól, úgy hiszem, jogom van követelni, hogy az áldozatért ne piruljon orcám.

Erre Sárpatak uram kapott az alkalmon, s nekifordult Jánosnak dorgáló szóval:

- Hallja kend, ez nem csárda, nem pitvar, ahol mocskolódni szokás, ha kegyelmednek megengedettett szólni vétke ura mellett, szóljon a dolog érdemére, és ne térjen félre oly dolgokra, amik ide nem tartoznak.

- Kérem - szólt Teleki, Sárpatakhoz fordulva. - Nem szükség a tanút rendre igazítanunk, mert ha kifogásai vannak az ellentánú irányában, azokat elmondani igenis idetartozó dolog. Mi nem bűnt keresünk, hanem igazságot.

- Köszönöm alássan, méltóságos uram - szólt az öreg -, kegyelmedről azt mondják, hogy szigorú ember, de én azt mondom, hogy igazságos is.

- Attól függ, hogy be tudja-e kegyelmed bizonyítani, hogy urának neje bármi tekintetben okokkal bír férjének személyes ellensége lenni. Mert ha ezt bebizonyíthatja, akkor világosan álland, hogy a borzasztó vád csak borzasztó költemény, s visszahull az okozó fejére.

János néhány pillanatig gondolkozék.

- Méltóságos uraim. Én most jöttem messze földről haza. Mindent sejtek, de semmit sem tudok. De engedjenek nekem csak egy hónapi határidőt, hogy az alatt amaz asszony lépteit szemmel kísérhessem, és én bizonyára mondom, hogy napnál fényesebben be fogom mutatni, hogy ő a bűnös, nem ura.

- Ah, nagyságos fejedelem! - kiálta közbe Berta. - E megalázó örködést nem fogja nagyságod rajtam megtörténni hagyni; egy nyomorult szolgálta pusztá vádja miatt, mely vádnak még csak alakja sincs; s ki csak azért gyűlöl engem, mert mint részegest, verekedőt, elűztem házamtól, s azért költ ellenem vakmerő vádak.

- Szóljak, méltóságos uraim? Elmondjam-e, hogy e derék asszonyság, midőn férje magával akarta vinni, oly beteg volt, alig bírt mozdulni, s amint férje eltávozott, elkezdte a dínom-dánomot, s addig el nem hagyta, míg ismét vissza nem tért; elmondjam-e, hogy idegen nyelvű lokajt tart a háznál, hogy senki se érthesse, mikor vele beszél?

Egypár a tanácsurak közül nevetni kezdett e szóra.

- Nem oly nevetni való dolog ez, uraim - feddözék a fejedelem. - Ki kell hallgatni, amit mond.

- Engedelmet kérek, méltóságos uraim - szólt Berta -, hogy eltávozhassam.

- Maradjon kegyelmed; - szólt ekkor Béldi Pál felállva; - azon vádra, amit kegyelmed férje ellen tett, nagyon természetesen következik az a másik, amit szolgálta tett kegyelmed ellen, ezt kegyednek előre kellett volna tudni. Mi tehát, hogy az igazságnak végére járjunk, kénytelenek leszünk a vádlónak hatalmat adni a kegyelmed fölötti örködésre, oly módon, hogy kastélyának kulcsait kezére adva, annak kapuján az ő tudta nélkül senki be nem mehet, és ki nem jöhet az ő tudta nélkül.

- Uraim! - kiálta fel megrettenve a nő. - Ez ember képes lenne engemet meggyilkolni, vagy a házam rám gyújtani, ha udvaromba bocsáttatik.

- Egy szót kérek - monda János, ki nagyon meg volt elégedve a határozattal -, s azzal, úgy hiszem, mind a ketten meg vagyunk nyugtatva. Uram kastélya széles, mély árokkal van körülkerítve, melyen át csak egy hídon lehet a várkapuhoz jutni, és a hídnak szinte kapuja van. Adassék át tehát nekem a hídkapu kulcsa, s legyen a várkapu kulcsa a nagyasszony kezében; ilyenformán sem én nem juthatok a várba az ő akarata ellen, sem pedig más az én tudtom nélkül. Magam a hídon túl egy kis góréban majd ellakom.

- Legyen úgy - hagyá helyben a fejedelem.

- Ah, ez megalázó! - kiálta fel a nő magánkívül.

- Kegyelmed kastélyába fog visszatérni - szólt Apafi -, s abban egy évig felügyelet alatt marad. Addig férjének ügye felfüggesztetik.

A tanácsurak többsége helyesli a határozatot, János kezét csókolt a fejedelemnek, csak Berta asszony sápadt és kékült el bele; oly rút volt e pillanatban, nem lehetett rá nézni. - A fejedelem elé akart borulni, hogy megmásíttassa határozatát, de az kikerült előle, s szobáiba távozott.

Apafi nagy pártolója volt a puritán tanoknak, s ha *első bűn* volt előtte, amit legkönnyebben hitt s leg súlyosabban büntetett, a *fejedelemkeresés*, de a *második* volt a *házasságtörés*.

X. AZ ŐR

A majosfalvi kastély éppen a legnagyobb tatárjárásnak útjába esvén, akként volt épülve eredetileg, hogy kisebb rablótámadások ellen azt belülről védni lehessen. Körös-körül egy mély s több ölnyi széles árok övedzé, s ez árkon túl ismét mintegy száz lépésnyire nagy szorgalommal ápolt angol, vagyis helyesebben francia kert foglalta körül a kastélyt, azon XIII. Lajos korában támadt csodakertész mintájára, mely egyenesre faragta a fákat, s merev falakat és zsinórral kimért szűk folyosókat épített megcsonkított cserjékből.

A kastély is így volt beépülve, hogy mintegy négy öl magasságyra ablakai nem voltak egyebek lövéseknél, csak a középről felmeredő magas donjonnak voltak nagy gót ívezetű, ónkarikákba foglalt ablakai, s a négy szegleten látszottak kiálló belvedérek, mikről a szabadba lelete látni.

A palotának két oldalán volt kapuja, mik közül az egyik a majorsági szekerek, másik az urasági hintók számára szolgált bejárásul, az árkon pedig egyetlen híd vezetett keresztül, melyet erős, kőből épített portále őrzött, s előtte egy toronyszerű épület volt rakva, melyet valaha azon célra építének, hogy benne valaki lakjék, aki a hídkapura vigyáz; de ez már annyira kiment a szokásból, hogy tán félszázad óta sem lakott benne senki; tetejéről nagyobbára lekopott a zsindey, s a denevérek egészen magokévé tették, ami még lakható volt rajta. Mind a négy oldalán volt egy-egy gömbölyű ablaka, melyen egy közönséges emberi fő kidughatta magát, s bejárását erős vaspántos ajtó őrzé, de melynek szegletét nagyon kirágták a legutolsó toronyőr kutyái, mikor éjszakánként be voltak zárva, míg gazdájok a faluban mulatott.

Ezt a szép tanyát választá János gazda a fejedelem határozata folytán magának lakásul, ami valóban nem volt irigylésre méltó állapot, de annál célszerűbb az ő szándokára nézve.

Mikor beköltözött, nyár volt; de azt mérsékelt emberi tehetség mellett is el lelete előre gondolni, hogy majd egyszer tél is lesz, és akkor hideg fog lenni, s az öreg majd megunja a maga választotta hivatalt.

Az alvilág őrei nem voltak szigorúbbak, mint ő. Aki csak a kastélyba akart jutni, előtte kellett elmenne, s ha gyanús arcra talált, azt oly keresztül-kasul kikérdezte, hogy azt sem tudta, melyik lábán álljon. Este pedig, amint besetédett, s János gazda elgondolá, hogy immár ideje lesz az alvásnak, megvárta, míg a kastélyban elsötétültek az ablakok, akkor fogott egy darab viaszt, s az urának reá bízott kardját magához véve a kardmarkolatra vésett címerrel *lepecsételte* a ház kapuit, melyek kulcsai az úrnő kezében voltak, s a híd kapuját, melynek kulcsát ő maga bírta. Ilyenformán minden éjjel szigorú *sequestrum* alá zárva aludt az egész háznép, s János gazda már hajnal előtt fent volt a pecsétet levenni, nehogy okot adjon azoknak erőszakos felszakításukra.

Amily bosszantó volt e felvigyázat a ház asszonyára, éppoly terhesnek hívé ő azt magára az őrre nézve, s várta szentül, hogy majd ha a tél bekövetkezik, felhagy ökegyelme a strázsálással, s ugyanazért ez időköz alatt oly szigorú életmódot viselt, mint az apáca; még az olasz lokajnak sem volt szabad a kastélyba lépni, s János gazda minden kutatásának sem sikerült kitudni, hogy hol lakik ez antagonistája.

Azonban a tél is eljött, csikorgó hideg napok kezdődtek, meghosszultak az unalmas éjszakák, s az ember még az ablakán kinézni is fázott, csak Jánost nem zavarta mindez. Kifogott még a fagyon is. Az árokból annyi nádat vágott, amennyi elég volt neki tüzelni; s ha nem volt teteje a

lakásának, legalább kimehetett rajta a füst kémény nélkül, s ha nyirkos volt palotájának fala és földje, legalább nem kellett féltennie, hogy a láng belekap. Évek óta megtakargatott fizetése elég volt neki élelemre ítéletnapig, s ha egy kenyeret megevett, az tovább tartott neki, mint egy akó bor.

Ilyenformán múlt el a december száraz, szeles, fagyos napok mellett, hó nem esett ez ideig. János gazda ekkor is rendesen egyedül virrasztgatott odujában, mert látogatót nem tűrt magánál, mindenkiben kémet, árulót gyanítva. Éppen esztendő utolsó előtti éjszakája volt, a várban sokáig fenn voltak, mert sütöttek, főztek az újévre, s Jánosnak meg kelle várni, míg lefeküsznek, mely után lepecsételte az ajtókat, s hazatérve bezárta nehéz ajtaját; nagy tüzet rakván a tornya közepén, leteríté mellé subáját és nekiheveredett, amidőn egyszerre kopogást hall az ajtaján, előbb lassan, azután mindig erősebben, s mintha valaki nevééről szólongatná.

Sokáig hallatlanná tévé a zajt; végre, hogy nem állhatta tovább, fogá a hágsóját, mely éppen arra való volt, hogy a harmadfél öl magasban levő ablakig felérjen, s azon felmászva kidugá fejét az ablakon, hogy megnézzze, ki zörget.

Ismeretlen embernek találta. Bő szürke köpenybe volt burkolva, csákós kalppal; nagy, kipödrött bajusza volt, hogy éjszaka is észre lehetne venni.

Még ott is elnézte egy darabig, hogy dörömböz az ember ajtaján, s majd a kulcslyukon, majd a hasadékon kukucskál be, s szabódik erősen, hogy nyissák ki neki.

- Hát mit akarsz odalenn, öcsém? - szólalt meg elvégre az öreg.

- Ah! ott van kegyelmed? - kiálta örvendő hangon az ember. - Adjon Isten jó estét kendnek, János bátya! Hát nem ismer kend rám? Én vagyok kendnek az öccse, az édes testvéröccse. Están! A bizony.

- Elhiszem, ha mondod. Hát mi kell?

- Csak eresszen kend be, mert megfagyok idekinn.

- Hát minek jöttél ide?

- Ejnye de házsártos kend ma, János bátya. Hogy megigazgat! Sz' nem így kellene kendnek engemet fogadni, az édes testvéröccsét.

- Biz öcsém - szólt János gazda, meggondolva, hogy mit mondjon - nem azért mondom, hogy elbíz magadat rajta; mert azt tudod, hogy nekem hízelkedni nem szokásom; nem is azt tekintve, hogy édes testvérem vagy; de annyi bizonyos, hogy mindazon emberek között, akiket becsületben tartok, te vagy a *legeslegutolsó*; hanem hát mi dolgod velem?

- Ej na. Hát csak ezen járok, s rég nem láttam kendet. Csak nem tagad meg kend magától? Ha akarná, sem tehetné, mert úgy hasonlítunk egymáshoz, mint két makk; csak hogy a kend bajusza ősz, az enyim pedig még fekete.

- Hát magad vagy-e? - kérde János gyanúsán széjjelkémelve.

- No, bizony, csak nem fél kend tán tőlem?

- Én félni? Az volna még csak hátra! s hogy éppen tetőled féljek!

Már erre a szóra csakugyan leszállt János gazda, s kinyitá az ajtót Estánnak, s be engedte azt lépni a tűz mellé, s monda neki, hogy akassza fel a köpenyét a szegre.

Ott pedig nem volt több egy szegnél, amelyen a kard lógott.

- Ejnye be szép kardja van kendnek, János bátya.

- Hagyd el azt a kardot, öcsém, beszélj egyébről. Szedd le magadat, s ha ehethnél, hát aludjál; mert én nem adhatok egyebet mint egy veder bort.

- Az is jó lesz - mondta Están, félszemmel mindig a kardot lesve, s még János az átalagot előhozta valamelyik szegletből, azalatt ő a kard markolatát vizsgálgatta nagy gondosan.

János gazda előhozta a kérdéses edényt, mely is tele volt legújabban kiforrt új borral, azon minőségűvel, melyből egy pár kupa úgy leteszi holmi vékonypénzű legényt, hogy egyik szélitől a másikig méri az utcát, s minden házat a magáénak néz; azt tehát lehelyezve a tűz mellé odaadott egy fakupát az öccse kezébe, a másikkal pedig maga merített.

- Hát mit csinál Kökényesdi uram? - kérde az első kupa után öccsétől.

(Az a Kökényesdi volt a leghíresebb haramiavezér azon időben.)

- Nem tudom - felelt Están. - Mert már régen eljöttem tőle, s most már úrnál szolgállok.

- No, ezt már szeretem hallani - kivált ha hinném.

- Elhiheti azt kend. Itt szolgállok, hogy is híják uramnál.

- Sohase törd rajta a fejedet. Az én kedvemért egyszer se hazudj. Jobb, ha iszol; zsvány korodban ugyan jobb borokat is láttál, hanem ezt úgy idd, mint aminek meg van adva az ára.

E párbeszédből annyit gyaníthatunk, hogy Están úr nem a legjobb hírben állt urabátyja előtt.

- No de ígyék hát kegyelmed is; különben azt hiszem, méreg van a borában.

- Űm - mondta magában János gazda. - Ez a fickó azt hiszi, hogy engem le fog itatni. No, iszen majd móresre tanítom mindjárt. Jól van öcsém, hát lássunk hozzá.

Ezzel fogta az egyik kupát, öccse a másikat, s kezdtek fenekére törekedni az átalagnak.

Egy óra múlva üresen állt előttük a veder. A két hős ült mellette tántorítlanul, s csodálta egymást. Még csak dalolni sem kezdtek tőle.

Están megcsóválta a fejét, mintha azt gondolná, hogy nem várta volna ilyen kemény legénynek az öreget, s azzal fölkel, előkeresett a köpenye alól egy csikóbőrös kulacsot, s bátyjára köszöntve mondta:

- A magunk egészségére, bátya! Kóstoljuk meg most ezt is.

János látva, hogy Están is iszik, meggyőződött felőle, hogy nincs benne bolondító, s elfogadta a kulacsot.

Tele volt az a legkegyetlenebb lengyel pálinkával, amitől, ha a kozák teleissza magát, elfekszik három nap, három éjjel félholtan, s egy hétig ki nem jőzanul. A kulacs tartalma pedig elég lett volna négy kozáknak.

- Nem rossz - mondta János gazda -, s elkezdte a kulacs vándorolni, s amint az óra lefolyt, egyszer csak üres lett a kulacs is. A két bajnok meg sem rezzent helyében.

- Mármost próbáljunk mást is - szólt ekkor János, felkelve helyéről, s egy magas polcról levett valami kobakot.

- Ezt én Törökországbul hoztam. Tatárital. Nem bánod meg, ha belőle iszol.

Fertelmes gonosz nedv vala az. Lótejből készült erős szesz, mely végigkarmolja az ember torkát, s beégeti magát a beleibe; tatárok szokták inni, mikor megunták a józanságot, s aki lerészegszik tőle, láncra kell kötni, hogy senkit meg ne marjon.

- Az én bátyám le akar engem itatni - gondolá magában Están, amint megkóstolta a könny-facsaró italt; de helytállt neki. Egy kicsinyt meglódult az agyveleje tőle, de azért bírta magát tartani.

- Egyet mondok, bátya - szólt erre, látva, hogy János ennyi rohamot kiállt -; tud-e már kend dohányozni? Itt senki sem lát bennünket.¹² Ne gyűjtsunk rá?

- Későn keltél fel engem leejteni lábamról - gondolá magában János, s valami homályos meggyőződés mindinkább gyökeret kezdte verni lelkében, hogy az öccse aligha legjobb szándékkal van iránta.

Nemsokára füstölt mindkettőjük szájában a csibuk megrakva a legfelségesebb basadohánnyal, minővel valaha méheket szédítettek, s rövid idő alatt oly füst támadt körülöttük, hogy ami denevér ezideig megmaradt a toronyban, az is búcsút vett, s boldogabb szállás után látott.

De a két bajvívót meg nem tántorította semmi. Hallgattak már, egy szót sem szólt egyik is. Többé titkot nem csináltak belőle, hogy egymást le akarják részegíteni; végre felállt János, s egy pár opium-pastillt előkeresve egy zacskóból azoknak egyikét a saját, másikát az öccse égő pipájára téve szótlanul... Egyszerre fehér füst kerekedett rajtok... János leráncolta szemöldökeit mélyen, öccse arcába tekintve; míg az elkezdte lassankint halványulni, szemei mindinkább meredten néztek maguk elé, arcán valami örült, buta mosolygás terjedezett szét, egyszerre kiesett a csibuk a szájából, s ő nyitott ajkakkal esett hátra, mint egy darab fa.

- Mégis te győzted kevésbé - mormogá János gazda, a tűzbe hajítva csibukját, s azzal futott egy nagy kád jéghideg vízhez, ami tanyája szegletében állott, s miután annyit ivott belőle, mennyi egy szomjú tevének elég volna, beleüté abba egynéhányszor mámoros fejét, s amint lassankint kijózanodva magához kezdte térni, fogá a szekérkenős edényt, melyet bőrszíjak festésére szokott használni, azzal bekené ősz fűrtjeit, nemkülönben bajuszát is jól kisodrá ugyanazon kenőccsel, s akkor feltevé Están kalpagját fejére, felölté annak köpönyegét, a kérdéses kardot pedig felköté oldalára.

Azzal Están öccsét szépen beletakargatá a subába, s feje alá téve tarisznyáját, lefekteté egy szegletbe; mely meglévén, vevé a kulcsait, s felnyitva a toronyajtót kilépett a szabadba, s azzal ismét bezárta a tornyot testvéreire, ki aludt horkolva, s bizonyosan fel nem ébredett abban az esztendőben.

Mámoros ösztön volt-e Jánosnál, vagy ivás előtti emlék azon gondolat, hogy öccsét bizonyosan valaki az ő leitatására fogadta fel? Ez eszme lassankint oda fejlett nála, hogy azon valakinek itt kell közelében lappangani; s hogy az bizonyosan valami összeköttetésben álland a kastélybeliekkel.

E gondolattal agyában mívelé a magán elkövetett átalakítást, mely neki annál könnyebben sikerülhetett, minthogy öccse saját szavaiként annyira hasonlítottak egymáshoz, mint egy pár makk; s az éjszaka sötét volt és borongós.

Amint kilépett a szabadba, meglátta, hogy itt friss hó esett azalatt, míg ők odabenn iddögáltak, s a friss havon észrevehetőek voltak egy magassarkú és széles orrú cipő lábnyomai, amilyent az egész előtte ismeretes világon egyedül Gondolfo viselt.

- Tudtam, hogy itt van! - mormogá az öreg, s figyelemmel kísérve a lábnyomokat, könnyű volt kitalálnia, hogy az ember először az ő ajtajára jött hallgatózni, azután pedig a hídhöz ment, s onnan megint az árok hosszában a parti bokrok közé távozott.

¹² A dohányzás még akkor törvény szerint tilalmas volt.

János mindenütt figyelmesen követé a lábnyomokat, míg végre a rekettyésbe érve, lóhorkolást kezd hallani maga előtt.

- Tehát itt várnak reá! - gondolá nagyon örülve, hogy minden kérdezősködés nélkül embereire talál, s azzal a hang után indulva nemsokára két lovas férfit látott a zuzmarás fák közül kikukkanni, kik közül az egyiket Gondolfonak nézte; de a másakra a sötétben nem ismert.

Ez a másik meglátva őt, magyarul szólította meg.

- Nos - *Están!* Hozod a *kardot*? (Tehát csakugyan az öccsének nézték.)

- A *kardot*? - szólt csodálkozva János. Bizonyára *kardot* hoztam.

- De *azt* a kardot? Amiért bátyádhoz mentél?

- Megbocsáss, jó uram. Tudod, hogy parancsolatodra sokat ittam, úgyhogy semmire sem emlékezem, amit valaha mondtál, ha csak újra el nem mondom.

Az idegen nevetett.

- De láttad mégis az öregot? Elaludt?

- Az idén föl nem ébred.

- Tehát a kard, melyen a *pecsétnyomó* van, kezédbe jutott?

- Óh, uram, értem már. Te a pecséteket akarod felnyitattni, s azután újra lepecsételni.

- Kezdesz már emlékezni?

- Kezdek, uram. De nagyobb baj van itt. Az éjjel friss hó esett.

- Nos aztán?

- Ha mi itt keresztül-kasul járunk, holnap az öreg észreveszi a lábnyomokról, hogy valaki a lepecsételt ajtókon ki- és bement, mert még este nem volt hó.

- Istenemre, te nem vagy oly ittas, mint amilyennek látszol. Mit tegyünk itt?

- Várj csak, uram. Segítek rajtad. Közel vannak az aklok; elhajtunk három jármosökröt. Az árok be van fagyva, az ökröket keresztül lehet egy helyen hajtani, ahol a víz széles, s a part alacsony, mi magunk pedig felülünk az ökrökre, s ekkor úgy fog látszani, mintha azok járták volna össze a kertet.

- Aranyos gondolataid vannak, fickó, nemhiába jártál iskolába Kökényesdinél; de a várkapun még ökörhátán sem lovagolhatunk be, mert azoknak a nyomait éppen úgy észreveheti az öreg, mint a mieinket.

- Egyet gondoltam. Egy hágsó van a toronyban, azt magunkkal visszük. De ez nem fog egészen felérni a rondelláig, hanem erről könnyű lesz egy kötélhurkot valamelyik kiálló csatornára felhajítani, s azon Gondolfo felkapaszkodik, s kegyelmedet maga után felhúzza; én azalatt idelenn fogok örködni.

Az idegen örömmel szorította meg az öreg kezét, s aranyhegyeket ígért neki jutalmul, ha terve sikerülend.

Az öreg ezzel visszament, elhozta tornyából a szükséges hágsót és kötelet, s egy kézifűrészt dugott a szűre ujjába; azután elhajtott három ökröt az akolból, mely az árkon kívül feküdt; - senki sem vett észre semmit.

Az árok előtt felült a három férfi az ígásbarmokra, miket János nagy ügyel-bajjal a befagyott vízen átterelt, oldalt akasztva a harmadfél öles hágsót.

A kerten keresztül a rondellák egyike alá a hágcsót odatámaszták a falhoz, s Gondolfo az ökör hátáról egyenesen reálépve felmászott annak legvégső fokáig, s az elhozott kötélhurkot behajlítva a rondella egy kiálló horogvasába, azon akrobatai ügyességgel felkapaszkodott; utána az idegen úr hágott fel a lajtorján, s a kötelet derekára köttetve Gondolfo által felhúzatva magát.

Az öregot odalenn hagyták, hogy örködjék.

Ez, amint észrevette, hogy a másik kettő eltűnt, magához húzá a hágcsót, s a szűre ujjába rejtett kézi fűrésszel mintegy közepe táján mind a két hevederét bevágta félig, s azzal visszatámasztá ismét, s várta, hogy jöjjenek visszafelé.

Egy jó fél óráig várhatott, ekkor megjelent Gondolfo a rondellán, s a kötélhurokra, mint egy nyeregbe, beülve, annálfogva a hágcsóig lebotsátá magát. Amint a hágcsó legelső fokán megállt, s féllábát felemelte, hogy kihúzza a hurokból, egyszerre ketté tört alatta a hágcsó, s a kötél olyformán hurkolódott féllába fejére, hogy ő fejfel aláfelé fordulva lógott le róla, mint egy lábánál fogva felkötött nyúl.

A fennakadt olasz e pillanatban oly gyönyörűségesen káromkodott magyarul, mintha a Hortobágyon tanulta volna, s csak később jutott észébe, hogy valaki van oda alatt, aki beszédét hallgatja, s erre elkezdé olaszul magyarázni Jánosnak kellemetlen helyzetét, s rimázkodott, hogy szabadítsa ki őt valahogy belőle.

János gazda pedig jónak látta tréfára venni a dolgot.

- Nézd, nézd! a ravasz olaszát! most meg már a hágcsót is kirúgja maga alól, s fejtetőre ereszkedik alá. Más embert megütne a guta, ha így felfordulna, s ez meg multságot csinál belőle.

Gondolfo lármázni kezdte, s szidta olaszul a paraszt lelkét, hogy őt oly türelmesen nézi; de János minderre nem szolt egyebet, mint azt, hogy: „bizony nagy *gaukler* vagy!”

Végre Gondolfo nem tűrhette tovább helyzetét, s hogy társa félreértését eloszlassa, egyszerre megszólalt magyarul:

- Ne röhögjön hát kend, hanem segítsen le innen.

- Nini, hát te tudsz magyarul?

- Hiszen tordai születés vagyok; de ne bámuljon kend sokat, hanem állítsa fel azt a hágcsót.

- Ketté van ez törve, fiam, merőben.

- Hogy a tatár vigye el kendet a rozszant hágcsójával. Hogy jövünk le már most?

- Én ki nem találom, szolgám.

- Nincs más mód, mint felnyitod a kaput, s azon feljönni a rondellába, s engemet felhúzni innen.

- Igen, de akkor megtudja az öreg, hogy itt jártunk - mondta János, ki nagy multságát találta abban, hogy a pseudo olaszt olyankor beszéltesse, mikor a lábánál fogva függ ég és föld között.

- Ne törődjél vele; azt úgyis eltesszük láb alól.

- Ne mondd. Hogyhogy?

- Tűzet rakunk a részeg filkóra, s ráfogjuk, hogy ittas fővel maga bukott bele. Ezen kellett volna egyenesen kezdenünk, de te elbolondítottál bennünket ostoba ötleteiddel.

- Ez bizony jó lesz - helyeslé János -; tehát csak vedd le a kapukulcsot, ha nálad van, majd azután lesegítlek.

Gondolfo előkeresése kínos helyzetében a kért kulcsot zsebéből, s lehajítja azt Jánosnak.

- Nesze, fogjad; jól vigyázz, hogy merre jössz; a lépcsőn feljutva a folyosón *jobbfelé* tarts, az vezet ide; nehogy *balra* találj menni, mert ott uram a háziasszonnyal mulat, s kettéhasít, ha bebotlasz.

- Valóban? - monda János, és szemei szikráztak a sötétben. - No csak várj rám, mindjárt jövök.

Azzal felnyitá a kaput, s felsietett a lépcsőkön.

Mikor a folyosóra ért, egyenesen *balra* tartott. E szárnyban lakott ura nejével együtt. Jól ismeré a szobákat. Az ajtók mind nyitva voltak, egyik szobában sem talált senkit... Talán megcsalá Gondolfo?... Végre az utolsó ajtóhoz ért, ez volt urának hálóterme, s amint annak kilincsét elfordítá, érzé, hogy az zárva van. A zörrenésre az ajtón belül egy férfihang szólalt meg.

- Te vagy ott, Gondolfo?

János egy szót sem felelt, hanem nekifeszíté vállait az ajtónak, megpróbálva, ha betörhetné-e? Ekkor asszonya hangját hallá meg.

- Mit akarsz Gondolfo?

E hang százszoros dühvel önté el egyszerre szívét, s mint a kőfaltörő kos rohant vállával, fejével az ajtónak, s egyetlen rohammal beszakítá azt.

Hah! ott függött a bűnös asszony az idegen férfi keblén, s most már annak vonásait is jól megismeré: *Pozsgai Ferenc* uram volt az! Ezért árulta el hát férjét a hűtlen asszony, mert a férj kezében volt a szerető élete.

- Halál reátok! - ordítá magán kívül az öreg, s kirántva az oldalán függő kardot rájuk rohant ádáz dühvel.

A meglepett vétkezők rémülten ugrottak fel egymás mellől, Pozsgai egy pisztolyt kapott fel az előttük álló asztalról, s megtámadójára süté; de reszkető keze rosszul irányzott, s a golyó az ablakon keresztül süvöltött. Erre megragadva a nő kezét egy szőnyegajtót felszakított, s maga után vonta őt is. De a vén szolga utolérte őket, s megragadva a hátul maradt hölgy hosszú selyemhaját, mely futtában utánarepült, visszarántá őt annál fogva, s markolatig döfte szívére keresztül a férj kardját.

E pillanatban a támadt zajra minden oldalról előfutott a házi cselédség, s látták, mint üzte végig a folyosón a vén szolga Pozsgait a véres karddal, míg ez egy ablakon merész szökéssel kivette magát a kert fái között eltűnt, s nemsokára lehete őt látni, mint vágat tova a havas síkságon.

János pedig az összegyűlt sokaság elé lépett felmutatva a véres acélt.

- E kard Paskó Kristóf kardja; én e karddal megöltem Paskó Kristóf hűtlen nejét!

S azzal önkényt a törvény kezeibe adta magát.

XI. AZ ÍTÉLET

Néhány nappal előbb, hogy ezek történtek Apafi udvarában két ifjú gyermek jelent meg, kik panaszt ténének a fejedelem előtt, hogy ők Boór Ádám gyermekei, kiket Pozsgai Ferenc igazságtalanul kivert jószágukból, s jogaikat követelék vissza.

A fejedelem rögtön hívatá Pozsgait, de az eltagadott mindent; azt állítá, hogy Boór Ádám rég elveszett tatár rabságban s gyermekei még előtte elhaltak; ezek pedig, kik most előjöttek, az ő ellenségei által megfogadott sehonnaiak, kik által a megbuktatott Kozár bosszút akar rajta állani.

- Mi bizonyítványaitok vannak, hogy ti vagytok Boór gyermekei? - kérdé a fejedelem tőlök.

- Saját édesapánk,... - felelt Károly.

- Tehát él? Ha él, miért nem jött veletek?

- Csak számunkra él még, a világnak régen meghalt.

- Miért nem jön elém? Én meg fogom őt ismerni.

- Vissza fogsz borzadni tőle, uram. Te egykor fogolytársa voltál, sokszor hallottad őt beszélni; ha ráismersz hangjáról, fogadd el tanúbizonyosságát; de arcát ne kívánd látni, mert abban csak mi ismerünk még reá.

- Láthatod uram - szólt közbe Pozsgai -, hogy ezek csalók. Ha Boór Ádám él, miért nem lép fel rögtön ellenem? Miért e szemfényvesztő titkolás? Én azt állítom, hogy Boór Ádám régen meghalt, s akárki legyen a rejtélyes tanú, én hamis alakoskodónak nyilvánítom azt.

- Azt majd én ítélem el, uram. Három nap múlva jelenjete meg előttem újra.

Pozsgai e három nap alatt sietett becsesebb értékeit összegyűjteni, s az utolsó nap éjszakáján azért kereste fel Paskónét, kivel régóta tiltott viszonyban élt, hogy mozdítható vagyonait annak kezébe téve azon esetre, ha ellene fordul a kocka, kimeneküljön az országból talán Ausztriába vagy Lengyelországba, ahova őt majdan Paskóné is követendő pénzzé tett vagyonai javával.

A három nap letelvén a fejedelem egész tanácsát összegyűjté, s tudokra adva a kérdéses tárgyat legelőbb a panasztevőket hívatá a tanács elé.

Azok most harmadmagokkal jöttek. A harmadik alak, kit kézen vezetének, hosszú fekete talárral volt befedve, mely fejtől sarkig eltakarta, s úgy látszott, mintha közönséges ember-magasságnál nagyobb volna.

Odajárultak a tanácsurak elé.

- Kegyelmed Boór Ádám, kit ezen gyermekek apjuknak neveznek? - kérdé a fejedelem a beburkolt alaktól.

- Én vagyok az uram.

- Valóban, a hang Boór Ádám hangja. Miért nem engedi kegyelmed arcát láttatni?

- Óh, uram. Az én arcom borzalomnak és undorodásnak képe. Engedd azt fedve maradni, te kérdezz bármit tőlem, ami fogságunkban együttlétünkör történt, felelni fogok, s megtudandod belőle, hogy az vagyok, akinek állítom magam.

- Ez nem elég! - szólt közbe Sárpatak, az ítélőmester, kinek különös szerencsétlensége volt, sohasem azt pártolni, akinek részén az igazság van -; ugyanazon dolgokat másoktól is hallhatta kegyelmed, s valakinek a hangját is lehet utánozni. Ez itt nem a velencei tízek tanácsa, nem is spanyol inquisitio tribunal, ahol lefátyolozva szokás a tanúknak megjelenni. Ha kegyelmed igaz járatban van, sohase féltse tőlünk az orcáját. Különben is nekem úgy tetszik, mintha kegyelmed egy fél fejjel magasabb volna az említett Boór Ádámnál, akit én is igen jól ismertem. Leplezze le magát kegyelmed.

Boór Ádám erre szótlanként levevé fejéről a palástot.

A tanácsurak borzadva tekintének reá. Az örök, kik az ajtóban álltak, félhalkan suttogták: „a kétszervű ember”.

- Íme, láttok, uraim, előttem. Nem ahogy Isten teremtett, hanem ahogy emberek elcsúfítottak. Én vagyok azon rém, kivel székely anyák síró gyermekeiket ijesztgetik, én vagyok azon csoda, kiről vándor utasok reszketve beszélnek. Most látjátok, miért kell nekem kerülnöm az emberek tekintetét, én, ha gyermekeim sorsa nem kívánná, maradtam volna örökké magányos völgyekben, elhagyott rabságomban, melybe áruló baráti kéz taszított, a világ számomra zárva van. Akarjátok-e, hogy belépjek, kívánjátok-e, hogy végigjárjak utcáitokon, s borzalmat űzzek az emberek szívébe?

A fejedelem irtózva fordult félre.

- Takarja el kegyelmed arcát - inte Boór Ádámnak, s felszólította Naláczit, hogy hívassa elé Pozsgait.

E percben érkezék Teleki Mihály a tanácsba, ki meghallva, hogy Pozsgaiért küldenek, odaszólt a fejedelemhez.

- Az nem fog eljönni, nagyságos uram. Hallgassák meg kegyelmességtek, ami az éjjel történt, s ami szinte e tárgyra tartozik. Már korán reggel tudósítást kaptam róla. A bebörtönözött Paskó Kristóf öreg szolgája a múlt éjjel észrevevé, miszerint a kastélyba egy idegen férfi lopózott be, s rátörve az ajtót, azt ura nevével bűnös együttlétben találta. A szolga megölte a nőt, a férfi megmenekült előle. De a zajra eléfutott cselédek megismerték a futóban Pozsgai Ferencet, ki a dévai úton látszott elvágtatni. A gyilkos maga jött az esetet feljelenteni, s magát a törvények kezébe adva itt vár a tanácssterem ajtaja előtt.

A fejedelem inte, hogy hozzák eléje.

A vén szolga belépett, két alabárdostól kísérve, arca komoly volt, de nem alázatos, elszántság látszott rajta, de nem dac.

- Te urad hűtelen nejét megölted? - kérde a fejedelem megindult hangon.

- Azt cselekvém, uram.

A fejedelem tenyerébe hajtá homlokát, s gondolkozott, azután egyszerre fölemelte fejét, s határozott hangon mondta:

- Ítélőmester uram! Jegyezze kegyelmed határozatainkat.

- „Elsőben: Paskó Kristóf nevének gyilkosa tetteről Istennél számol; a világon általunk minden bűnhődés alól felmentetik...”

„Másodszor: Paskó Kristóf, akit hűtelen neje hallatlanul elvádolt, a felségárulás bűne alól feloldatik, s börtönét legottan elhagyja.”

„Harmadszor: Előttünk álló Boór Ádám, kit az Isten gyermekeiben vigasztaljon meg, bárhol hatóságunk alatt létező minden jószágaiba visszahelyeztetik, s akárki, akármilyen cím alatt bírná azokat, belőlük kivetessék.”

„Negyedszer: Makacsságból meg nem jelent Pozsgai Ferenc, mint álorcás, házasságtörő és stellionatusban lélegző, háromszorosan bűnös, - bárhova lett legyen, bármely országba menekült, ott felkerestessék, s visszaköveteltetvén, ugyanazon Boór Ádámnak örök rabszolgaságba adassék, kit oly gyalázatosan elárult.”

„Ez ítéletet végrehajtani kegyelmedre bízuk, Teleki Mihály uram.”

E szavak után hirtelen felkelt a fejedelem a székéről, s elhagyá a tanácsstermet, nem akarva tanúja lenni azon jeleneteknek, miket ítélete által előidézett.

A kegyelmet, az igazságot nyertek örömkönnyekkel állták el útját; elsietett előlük, kezeit elvonta forró ajkaiktól. Elzárkózott szobáiba.

S valóban jól tevő, mert ha Paskó arcát látta volna azon pillanatban, midőn tudtára adták, hogy börtöne megnyílt, és neje halva van! ez megmérgezte volna lelke jó érzelmét.

- Óh, miért nem öltetek meg inkább engemet helyette! - kiálta fel a szerencsétlen ember. - Miért nem engedtetek meg neki, hogy ő ölt volna meg engem? Miért kellett őt meggyilkolnotok? Azt a szép gyöngéd keblet azzal a hideg vassal átverni! Azokat a mosolygó szemeket örökre bezárni! Óh fektessetek engem is mellé!...

Még akkor sem szűnt meg őt szeretni...

Az elfutott Pozsgai Erdélyből kimenekülve egyenesen a római császár udvarába vette magát, a közte és Erdély közt éppen akkor kiütött viszályok mellett ott számítva egyedül védelemre. De rosszul számított. A fejedelem megkereső levelére a császár kiadta őt az erdélyi törvényhatóságoknak, amint az ez iránt váltott levelezések akkori tanácsúr, Bethlen János emlékiratai közt bizonyítják.

Egy napon a jószágaiba visszahelyezett Boór Ádámot a fejedelem küldöttei verték föl elvonultságából.

A legutóbbi ítélet óta egészen magányba zárkózva élt a világtól megvált ember, csupán gyermekeit látva, s csak olyankor hallva emberi hangot, midőn velők beszélt, elmondatta magának százszor ugyanazon dolgokat a hosszú bujdosásról, miket örökké oly kedves volt neki hallani.

A fejedelem követe, Naláczi még egyszer kényszeríté őt idegen arcokat látni. Boór Ádám megjelent tornácában a hívásra, s íme a fejedelem pecérei egy összeroskadt férfit vezetének elé hosszú láncnál fogva, melynek vasperece nyakára volt kötve.

Az ember, amint meglátta az előtte álló Boór Ádámot, megrettenve hullott térdre egy szó nem jött ki az ajkáról, csak sóhajtott nehéz lélegzettel.

Naláczi kivéve a pecér kezéből a láncot, s annak végét Boór Ádám kezébe adva mondta:

- Íme e férfiú itt, ki most kegyelmed előtt térdel, Pozsgai Ferenc; ki barátját hűtlenül rabságba veszté, s jószágait álnokul bitorolta; mely bűnéért az országtanács által holtig való rabszolgaságra ítéltetett, s rabja marad kegyelmednek mindhalálig.

A megalázott ember összezsugorodva hajtá térdeire fejét, oly szájalomgerjesztő volt őt látni.

Az ifjú Boór Károly mindig magával hordá azon idő óta vadászkését; most, midőn meglátta azon embert, kinek vérében meg akarta azt forgatni, félrement, s elveté azt magától.

Boór Ádám egy könnyet törölt ki szeméből, midőn egykori barátját így látta maga előtt.

- Mire jutottál? Nem vagy az, aki hajdan! De én örökké az maradok. Kelj fel, és légy szabad.

Károly gyorsabban, mint az apjától kimondott szó, ugrott oda Pozsgaihoz, s leoldá nyakáról a láncot, és kezét nyújtá neki, hogy felemelje.

Az egy érthetetlen szót rebegett, egy mozdulatot tőn előre, s azzal élettelenül bukott arcra. A visszas érelemroham közepett a guta ütötte meg...

Paskó Kristóf sohasem ment Törökországba többé. Elhagyta a fejedelmi udvart örökre, nem törődött a közügyekkel. Kertje legcsendesebb helyén pompás márványsírboltot emeltetett nejének, ott ült napokig annak ajtajában, s ápolta a virágokat, miket körüle ültetett.

Jánosnak holtiglani nyugdíjt adott, de sohasem beszélt vele többé, s egyetlenegyszer sem bocsátá a vén szolgát maga elé.

Végrendeletében az volt, hogy temessék őt neje mellé.

Néhány év elhaladtával Boór Ádámnak is megengedé az Isten, hogy lelke utált hüvelyét elhagyja. Rég meg volt már úgyis halva; nem életet, csak lakhelyet cserélt.

De még sok év múlva is élt a rege a kétszarvú emberről Moldva és székelyhon bércei között, s az oláh anya azzal fenyegette fiát, ha sírt.

.oOo.